

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASİ PARTİLERİN ADAY BELİRLEME SÜREÇLERİNE
YÖNELİK BİR İNCELEME: 1983-2018 ARASI
MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ

Fatih GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024-Fatih GÜNEŞ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASİ PARTİLERİN ADAY BELİRLEME SÜREÇLERİNE
YÖNELİK BİR İNCELEME: 1983-2018 ARASI MİLLETVEKİLİ
GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ

AN EXAMINATION ON THE NOMINATION PROCESS OF THE
POLITICAL PARTIES: THE EXAMPLE OF THE
PARLIAMENTARY GENERAL ELECTIONS BETWEEN
1983-2018

Hazırlayan
Fatih GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Battal YILMAZ

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Fatih GÜNEŞ tarafından hazırlanan “*Siyasi Partilerin Aday Belirleme Süreçlerine Yönelik Bir İnceleme: 1983-2018 Arası Milletvekili Genel Seçimleri Örneği*” adlı tez çalışması 10.06.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Prof. Dr. Battal YILMAZ

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Alper ÖZMEN

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Oktay AKTÜK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2024

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2024

Fatih GÜNEŞ

ÖZET

SİYASİ PARTİLERİN ADAY BELİRLEME SÜREÇLERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME: 1983-2018 ARASI MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: FATİH GÜNEŞ

Danışman: Prof. Dr. Battal YILMAZ

2024 – (XCIII + 93)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Battal YILMAZ

Prof. Dr. Alper ÖZMEN

Dr. Öğr. Üyesi Oktay AKTÜRK

Tarih boyunca toplumların demokratikleşmesinde bireylerin yönetime katılma ve seçme-seçilme hakkına sahip olmaları beklenen bir durumdur. Demokrasinin vazgeçilmez öğelerinden birisi olan seçme ve seçilme hakkının kullanılması ve seçimlerin sağlıklı bir şekilde işlemesi bireylerin sadece birbirleriyle olan ilişkilerini değil aynı zamanda birey devlet ilişkisini güçlendirdiği ifade edilmektedir. Türkiye’de demokratikleşme adımlarının Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında Sened-i İttifak ile başladığı ve doğal olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin de bu gelişmelerin bir sonucu olarak milli mücadele sonrası kurulduğu bilinmektedir. 1946 yılına kadar tek parti ile zamanın şartlarına uygun olarak yönetilen Türkiye’de iki partinin katılımı ile gerçekleştirilen 1946 seçimleri Türk demokrasisinde çok partili hayata geçişin bir başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sonraki yıllarda yapılan 1950, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 seçimleri ile Türkiye’de çok partili hayatın gelişimi sağlanmıştır. Özellikle seçimlerin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partilerin varlığı, seçimlere katılabilme koşulları ve aday belirleme süreçleri ile ilgili tartışmalar sürekli olarak Türkiye gündeminde yer almaktadır. Anayasal bir çerçevede Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu ve siyasi partilerin tüzükleri aday belirleme süreçlerinin temel yasal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu konuda siyasi partilerin kamuoyu algıları da dikkate alınarak farklı yöntemler izledikleri söylenebilir. Bu noktadan hareket ederek çalışmada, Türkiye’de siyasi partilerin milletvekili seçimlerinde aday belirleme süreçlerine yönelik 1983-2018 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerde kullanılan aday belirleme yöntemlerinin her bir dönem itibarıyla TBMM’ye girerek grup kuran siyasi partilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak ve ayrıca ilgili döneme ait mevzuatlar, TÜİK verileri ve Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) tutanakları incelenerek nitel bir yöntem olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada bu dönemlere ait yapılan milletvekilliği seçimlerinde siyasi partilerin kullanmış olduğu aday belirleme yöntemleri arasında bir takım benzerlik ve farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. İlgili mevzuat gereği bu dönemde Ön seçim, Merkez Yoklaması, Teşkilat (Aday) Yoklaması ve Kontenjan Adaylığı yöntemlerinin siyasi partilerin milletvekili adaylarını tespit etme süreçlerinde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Çalışma konusunu oluşturan dönemde yapılan milletvekili Genel Seçimlerinde, siyasi partilerin milletvekili aday belirleme yöntemleri arasında Merkez Yoklaması yöntemini diğer yöntemlere göre daha fazla tercih ettiği tespit edilmiştir. Türk demokrasinin gelişmesinde seçimlerin demokratik bir şekilde yapılmasının önemli olması ve bu birikiminin geliştirilmesi için evrensel bir değer olarak da kabul

gören Ön Seçim uygulamasının yaygınlaştırılması ve gerekirse bunun bir anayasal zorunluluk haline getirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aday tespit yöntemleri, demokrasi, milletvekili seçimi, seçimler, TBMM.

ABSTRACT
**AN EXAMINATION ON THE NOMINATION PROCESS OF THE POLITICAL
PARTIES: THE EXAMPLE OF THE PARLIAMENTARY GENERAL ELECTIONS
BETWEEN 1983-2018**

M.Sc.Thesis

Preparer: FATİH GÜNEŞ

Advisor : Prof. Dr. Battal YILMAZ

2024 – (XCIII + 93)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Political Science and Public Administration Department

Jury

Prof. Dr. Battal YILMAZ

Prof. Dr. Alper ÖZMEN

Asst. Prof. Dr. Oktay AKTÜRK

Throughout history, in the democratization of societies, it has been expected that individuals will have the right to participate in government and to vote and be elected. It is stated that the use of the right to vote and be elected, which is one of the indispensable elements of democracy, and the healthy functioning of elections strengthen not only the relations of individuals with each other, but also the relationship between the individual and the state. It is known that democratization steps in Turkey started with Sened-i İttifak in the last years of the Ottoman Empire and naturally, the Republic of Turkey was established after the national struggle as a result of these developments. The 1946 elections held with the participation of two parties in Turkey, which was governed by a single party in accordance with the conditions of the time until 1946, are accepted as the beginning of the transition to multi-party life in Turkish democracy. The development of multi-party life in Turkey was achieved with the elections held in the following years: 1950, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973 and 1977. In particular, discussions about the existence of political parties, which are indispensable elements of elections, the conditions for participating in elections and candidate selection processes, are constantly on the agenda of Turkey. Within a constitutional framework, the Political Parties Law, the Election Law and the statutes of political parties constitute the basic legal framework of candidate selection processes. It can be said that political parties follow different methods on this issue, taking into account public perceptions. Starting from this point, the study aims to comparatively examine the candidate selection methods used in the elections held between 1983 and 2018 for the candidate selection processes of political parties in the parliamentary elections in Turkey and the

political parties that entered Grand National Assembly of Turkey and formed groups in each period. For this purpose, the method of the study was determined by scanning the domestic and foreign literature on the subject and also by examining the legislation of the relevant period, TSI data and the reports of the Supreme Election Board (SEB). In the study, it was determined that there were some similarities and differences between the candidate selection methods used by political parties in the parliamentary elections held in these periods. It has been revealed that, in accordance with the relevant legislation, in this period, the methods of Preselection, Centralized Polling, Organization (Candidate) Polling and Quota Nominations were used in the processes of determining the parliamentary candidates of political parties. It has been determined that political parties preferred the central poll method among the methods of determining parliamentary candidates in the parliamentary general elections held during the period of the study. It is important to hold elections in a democratic manner in the development of Turkish democracy, and to develop this knowledge, it is important to popularize the practice of primary elections, which is accepted as a universal value, and if necessary, make it a constitutional obligation.

Keywords: Membership determination methods, democracy, parliamentary elections, elections, Turkish Grand National Assembly.

ÖN SÖZ

Demokratik toplumların ve ülkelerin en belirgin özelliklerinden biriside siyasi partilerin varlığı ve demokratik ortamlarda yapılan seçimlerdir. Türkiye'nin demokrasi tarihi genel olarak Osmanlı Devletinde başlayan batılılaşma hareketiyle birlikte ele alınsa da daha önceki dönemlerde de bunun izlerine rastlanmaktadır. 1923'de kurulan Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de ekonomik ve sosyal yaşamı etkileyen birçok reform yapılmış ve yaşanan dönemde çok partili yaşama geçişin zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. 1946'da başlayan çok partili yaşam çeşitli şaibeleri içerisinde barındırsa da sonraki dönemlerin önünün açılmasına vesile olmuştur. Türk demokrasisinde çok partili yaşamın önemi oldukça büyük olup bu süreçte özellikle siyasi partilerin tutumları ve aday belirleme ile ilgili kararları daha da belirgin hale gelmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan 1983-2018 yılları arasında yapılan milletvekili genel seçimlerinde siyasi partilerin aday belirleme süreçlerine yönelik yapılan bu çalışmanın alana katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Çalışmada bu dönemde yapılan bütün genel seçimlerde mecliste grup kurma sayısını elde eden siyasi partilerin aday belirleme yöntemleri ayrı ayrı incelenmiştir. Bu yöntemler arasında Merkez Adaylığı, Teşkilat Yoklaması, Kontenjan Adaylığı ve Ön seçim yöntemleri çalışmanın amacına uygun olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada konu ile ilgili bilimsel çalışmalar derlenmiş ve ilgili yasal mevzuatlar da göz önüne alınarak tezin bilimsel çerçevesi oluşturulmuştur. Çalışmanın her aşamasında bilimsel yazım esasları dikkate alınarak bu araştırmanın yapılacak diğer bilimsel çalışmalara da katkı sağlaması beklenmektedir.

Tezin her aşamasında desteğini benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Battal YILMAZ'a, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nın bütün öğretim elemanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez çalışmalarım sürecinde benden manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Büşra GÜNEŞ'e ve aileme de teşekkürlerimi sunuyorum.

Kırşehir 2024

Fatih GÜNEŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	7
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	7
1.4. TANIMLAR.....	8
1.5. KONUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	8
1.6. YÖNTEM	9
BÖLÜM II.....	11
2. DEMOKRASİ, SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE’DE TARİHSEL SÜREÇTE SEÇİMLER.....	11
2.1. DEMOKRASİNİN TANIMI, ÖNEMİ VE GELİŞİM SÜRECİ	11
2.2. DEMOKRATİK SİSTEMLERDE SEÇİM SÜRECİ VE ÖNEMİ.....	13
2.3. OSMANLI’DAN GÜNÜMÜZE DEMOKRATİKLEŞME HAREKETLERİ VE SEÇİMLER.....	18
2.3.1. Osmanlı Dönemi Demokratikleşme Hareketleri ve Seçimler.....	19
2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Seçim Tarihi Ve Süreci.....	25
BÖLÜM III	39
3. 1983-2018 ARASI DÖNEM VE ADAY BELİRLEME SÜREÇLERİ	39
3.1. ADAY TESPİT YÖNTEMLERİ.....	41
3.1.1. Önseçim	41
3.1.2. Merkez Yoklaması	42
3.1.3. Teşkilat (Aday) Yoklaması.....	42
3.1.4. Kontenjan Adaylığı.....	43
3.2. 1983 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	43
3.3. 1987 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	45

3.3.1. Anavatan Partisi (ANAP)	47
3.3.2. Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP).	48
3.3.3. Doğru Yol Partisi	48
3.4. 1991 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	49
3.4.1. Doğru Yol Partisi (DYP)	51
3.4.2. Anavatan Partisi (ANAP)	51
3.4.3. Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP)	51
3.4.4. Refah Partisi (RP)	52
3.4.5. Demokratik Sol Parti (DSP)	52
3.5. 1995 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	52
3.5.1. Refah Partisi (RP)	55
3.5.2. Anavatan Partisi (ANAP)	55
3.5.3. Doğru Yol Partisi (DYP)	55
3.5.4. Demokratik Sol Parti (DSP)	56
3.5.5. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).....	56
3.6. 1999 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	56
3.6.1. Demokratik Sol Parti (DSP)	58
3.6.2. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	59
3.6.3. Fazilet Partisi (FP)	59
3.6.4. Anavatan Partisi (ANAP)	59
3.6.5. Doğru Yol Partisi (DYP)	59
3.7. 2002 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	59
3.7.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)	61
3.7.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	62
3.8. 2007 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	62
3.8.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)	64
3.8.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	64
3.8.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	65
3.9. 2011 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	65
3.9.1. Adalet ve Kalkın Partisi (AK PARTİ)	67
3.9.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	67
3.9.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	68
3.10. 2015 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	68
3.10.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)	70
3.10.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	70

3.10.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	71
3.10.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)	71
3.11. 2018 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ.....	71
3.11.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)	74
3.11.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	74
3.11.3. Halkların Demokratik Partisi (HDP)	75
3.11.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	75
3.11.5. İYİ Parti	75
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1983 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	44
Tablo 2: 1987 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	46
Tablo 3: 1991 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	50
Tablo 4: 1995 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	54
Tablo 5: 1999 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	57
Tablo 6: 2002 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	60
Tablo 7: 2007 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	63
Tablo 8: 2011 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	66
Tablo 9: 1 Kasım 2015 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.	69
Tablo 10: 2018 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	73

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BBP: Büyük Birlik Partisi

BMM: Büyük Millet Meclisi

BP: Birlik Partisi

BTP: Barış ve Demokrasi Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

GİK: Genel İdare Kurulu

GP: Güven Partisi

HEP: Halkın Emek Partisi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HP: Halkçı Parti

HP: Hürriyet Partisi

HÜDA PAR: Hür Dava Partisi

IDP: Islahatçı Demokrasi Partisi

MBK: Milli Birlik Komitesi

MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MKP: Milli Kalkınma Partisi

MKYK: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu

MNP: Milli Nizam Partisi

MP: Millet Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SP: Saadet Partisi

SP: Sosyalist Parti

TBP: Türkiye Birlik Partisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Köylü Partisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

VP: Vatan Partisi

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

YTP: Yeni Türkiye Partisi

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Genel olarak demokrasi, Halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin millete veya halka ait olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ele alındığında demokrasinin, iktidarın halkın elinde olmasına vurgu yapan bir kavram olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Demokrasinin toplum ve ülke yönetiminde varlığı, o toplumun ve ülkenin refah düzeyi, modernleşmesi ve ilerlemesini de ortaya koymaktadır. Tarih boyunca birçok toplumun ilkel ya da modern olarak tanımlanmasında da demokrasi ve benzeri kavramların kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Eski Yunan kültüründe ülke yönetiminde demokratik yaklaşımların benimsendiği söylenebilir. Eski Romanın gelenekleri veya Eski Yunanın düzeni, belirli ölçülerde demokrasiye çağrışım yapmaktadır (Gustavo and Delgado, 2021: 174-182). Demokrasilerin vazgeçilmez unsurları arasında seçme ve seçilme hakkının olması ve bunun kullanılabilir olması oldukça önemlidir. Kendi kendini yöneten her toplum seçme ve seçilmeyi ön plana çıkarmalıdır. Bu durum sadece demokrasinin değil aynı zamanda temel insan haklarının da temel belirleyicisidir.

Demokratikleşme uygar dünyanın çok önemseydiği bir durumu işaret etmektedir. Ülkeden ülkeye değişse de demokrasinin vazgeçilmez unsuru, sadece çoğunluğun yönetmesi değil, aynı zamanda azınlığında yönetimde söz sahibi olmasıdır. Baskı, şiddet ve tahakküm metotları ile çoğunluğun sindirebileceği bir sistem yerine, tercihlerin saygı çerçevesinde değerlendirildiği bir sistemin tercih edilmesi istenen bir durumdur. Demokratik kültürde yönetimin bir kişi ya da belli bir gurubun elinde olması karşısında; bir fikrin, bir düşüncenin siyasal partiler aracılığı ile yönetimde söz sahibi olması temel bir gerekliliktir (İzci ve Sarıtürk; 2019: 514). Bu gerekliliğin vazgeçilmez bir unsuru olan siyasal partiler, içinde bulundukları siyasal rejimin kültürel, ideolojik ve sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak farklı işlevler yerine getirseler de temel amaçları benzer olarak kabul edilmektedir. İktidarı ele geçirme amacıyla hareket eden siyasi partiler, kadın kolları, gençlik kolları, propaganda merkezleri gibi yan örgütleri ile bu amaca ulaşmaya çalışmaktadır. Siyasi partiler aracılığı ile vatandaşlar siyasete aktif katılım imkânı bulurken belirli yeteneklere sahip vatandaşların kamu yönetiminde önemli görevlere gelmesine imkân sağlanmaktadır. Kendi içlerinde de demokratik bir mekanizma biçiminde örgütlenmesi gereken partiler, seçimlerde gösterdikleri adaylar ile siyasal kadroların oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Siyasi partilerin demokrasi ile olan bağı sıkı tutulmakta ve anti demokratik davranışları kendi

partililerince de eleştirilmektedir. Bu yüzden seçime katılım ne kadar önemli ise partilerin ve adayların demokratik tutum ve davranışları da o denli önemlidir (Atik, 1994: 7-10).

İnsanlar varoluşlarından itibaren birçok seçenek arasından ihtiyacına en uygun olanı veya kendine en yakın olanı seçerek bir tercih yapmaktadır. Seçim yapma davranışı başlı başına rasyonel bir insan davranışı olarak kabul edilmektedir. Birçok bilim, iktisat gibi rasyonel insan davranışlarını incelemesi bakımından oldukça önemlidir. Günlük yaşamımızda almış olduğumuz birçok karar da bu tercihlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tercihlerimiz içinde en belirgin ve yönetsel bir yönü olanı da siyasal yani yönetimle ilgili olarak yapmış olduğumuz tercihler olduğu söylenebilir (Türk, 2006: 76). Siyasal anlamda yaptığımız seçimler, yönetime talip olan birey yâda grupların ilgili seçmenler tarafından çok sayıda seçenek arasından yapılacak seçimlerle veya tercihlerle belirlenmesi şeklinde ifade edilebilir. Tarih boyunca seçim yoluyla insan davranışlarının ortaya konulduğu birçok örneğe rastlanmaktadır. İnsanların ekonomik ve sosyal olaylara olumlu yâda olumsuz tepkilerinin seçimler yoluyla aktarılması oldukça doğal bir olgudur. (Eroğlu Yalın, 2007: 62-69).

Devletlerin varoluşu çok eskilere dayansa da halkın siyasal seçimler aracılığı ile devletin yönetimine katılmasının yeni bir olgu olduğu söylenebilir. Her ne kadar bunun Eski Yunan kültüründe ve doğu toplumlarında buna ilişkin ilk deneyimlerinin bulunduğu belirtilse de ilgili dönemdeki devlet sistemlerinin kölecilik sistemi üzerine oturması ve kölelerin hiçbir söz hakkına sahip olmaması bu durumu sınırlı kılmıştır. Esas anlamda siyasal katılıma dört büyük devrimin İngiliz (17.yy), Amerikan (18.yy), Fransız (18.yy), Rus (20.yy) ve II. Dünya savaşı sonrası yaşanan siyasal uyanış ile bağımsızlık hareketlerinin neden olduğu söylenebilir (Mankan, 2020: 124-125). Türkler gibi kökleri oldukça eski olan bir uygarlığın tarih boyunca kurmuş olduğu devlet teşkilatları ve toplum düzenlerinde de bunların izlerine rastlamak mümkündür. Özellikle Osmanlı döneminde ki batılılaşma hareketlerinin bir parçası olarak padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve meclis tipi yapıların oluşturulması da buna örnek verilebilir. Hukuk tarihimize bakacak olursak anayasacılık faaliyetlerinin başlangıcı 1808 tarihli Senedi İttifak olarak kabul edilmektedir. Senedi İttifak ile başlayan bu süreci 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1875 Adalet Fermanı devam ettirecek ve nihayet 1876 Kanuni Esasi'nin kabulü ile de neticelenecektir (Güzeldağ ve Akyıl, 2022: 343- 350). Türkiye'de halkın siyasal katılımına yönelik ilk önemli adımın, 1839 Tanzimat Fermanıyla azınlıkların temel haklarının verilmesi ve yasalar önünde eşit sayılması gösterilebilir. Bu durumu 1876 yılında ilan edilen

I. Meşrutiyet ve ertesi yılda ilk parlamentonun kurulması takip etmiştir. Bu kısa süreli deneyimin ardından 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet ile ilk genel siyasal katılım gerçekleşmiştir. Osmanlı Devletinin çeşitli kurumsal kimliğini bazı ölçütlerle miras alan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de bu anlamda ciddi bazı adımlar atmıştır. Bu anlamda en önemli ve siyasal katılıma yönelik ilk büyük adımın, Nisan 1920’de TBMM’nin açılması gösterilebilir (Birecikli, 2008: 212-222).

1934 yılında kadınlara verilen milletvekili seçme ve seçilme hakkı siyasal katılıma yönelik hem ülkemizde hem de dünyada atılan en önemli adımlardan birisidir (Çoker, 1996: 179-180). Siyasi partilerin varlığı ve yapılan seçimlerin oluşturulması demokratik parlamenter rejim için oldukça önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ve TBMM’nin açıldığı ilk dönemlerde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının varlığı da önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de çok partili yaşama geçiş denemeleri olmasına rağmen bu konuda ilk ciddi adım, Ocak 1946 kurulan Demokratik Parti’nin kurulması ve seçim yönetiminin kabul edilmesiyle olmuştur (Haytoğlu, 1997: 46-53). 1946 yılında yapılan genel seçimlerde açık oy gizli tasnif yönteminin kullanılması çoğu çevrelerce tartışılmasına rağmen bir sonraki seçimler içinde zemin hazırlamıştır. Türkiye 1950 ile 1980 arasında 1950, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında genel seçimler yoluyla demokratikleşme yönünde ciddi tecrübeler kazanmıştır. 1961 askeri darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 askeri darbesinin bu süreci olumsuz etkilediği de doğru bir tespit olacaktır. Türkiye 1980 sonrasında ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda oldukça ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bunların içinde en önemlilerinden birisi de 1980 sonrasında yapılan genel seçimler olmuştur (Uslu, 2023: 115-119).

Seçimlerin en önemli argümanlarından biriside siyasi partilerin varlığı ve bunların hukuk çerçevesindeki faaliyetleridir. Siyasi partiler demokratik hukuk ilkelerine bağlı kalmak kaydıyla her ülkenin kendi ölçütlerine göre farklı biçimleri bulunmaktadır. Seçimlerin örgütlü toplum oluşumundaki katkısı siyasi partiler ile birlikte oluşmaktadır. Siyasi partilere çeşitli tanımlar yapılsa da genel olarak benzer siyasal görüşe sahip bireylerin, ülke yönetiminde söz sahibi olmak için oluşturmuş olduğu siyasal örgütlenme biçimine siyasal parti adı verilmektedir. Siyasi partiler sadece seçme seçilmeyi değil aynı zamanda örgütlü toplum, demokrasi ve siyasal birlikteliği de ifade edebilmektedir. Genel olarak yapılarına göre kadro ve kitle partileri şeklindeki bir sınıflandırma yaygın kabul görmektedir (Çiçek, 2023: 259-266). Özellikle merkezi planlamanın hâkim olduğu Kuzey Kore gibi ülkelerde tek parti devletin tamamını temsil ederken, çok partili sistemlerde devletin kurumsal kimliğinin

işletilmesinde ve demokratik toplum yaratılmasında çok partili sistemin siyasi unsurları ön plana çıkmaktadır. Bu sistem de ülke yönetiminde çeşitli alternatifler seçimler yoluyla halkın tercihinine sunulmaktadır.

İdeolojilerine göre ise siyasi partiler; muhafazakrlar, milliyetçiler, sosyal demokratlar, liberaller, sosyalistler, faşizm ve feministler gibi birçok guruba ayrılabilir. Bir ülkede demokrasinin gelişmesi ilerledikçe bu ideolojilerin daha da çeşitlenmesi ve yeni guruplar halinde örgütlenmesine rastlanılabilir. Bazı ülkelerde ülkenin sosyoekonomik yapısı, kültürel yapısı, demografik yapısı gibi öğeler ideolojik görüşlerin o ülkelerdeki varlığının sınırlılıklarını belirleyebilmektedir (Dinçer, 2006: 11-53). Soğuk savaş döneminden kalan bazı alışkanlıkların halen devam etmesi, siyasi partileri de yer yer doğu/cu batı/cı unsurlar olarak hatta bazen de yerli, milli, ulusalcı ve küreselci gibi bir takım görüşlerin içerisine sokmaktadır. Türkiye’de 1946 da yapılan seçimlerde içe kapalı ve ulusalcı politikayı benimseyen Cumhuriyet Halk Partisi ile liberal ve batı yanlısı politikalar benimseyen Demokrat Parti (DP)’nin mücadelesi buna örnek verilebilir.

1961 ve 1980 askeri darbeleri hariç tutulursa her siyasi partinin anayasal çerçevede laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine uyma koşulu ile faaliyetlerine izin verilmiştir. Ayrıca siyasi partilerin kurulması, faaliyetlerine devam etmesi ve kapatılmasıyla ilgili çeşitli hükümler anayasal bir çerçevede ele alınarak, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa göre düzenlenmiştir. Özellikle Türkiye’de siyasi partilerin kurulması kolaylaştırılırken, kapatılmasının gleştirilmesi yönünde yasal düzenlemelerin yapılması son yıllardaki siyasal reformlar arasında yer almaktadır. Geçmiş dönemde kapatılan partiler için, demokratik seçimler yoluyla en fazla oyu alan ve ülke yönetiminde de söz sahibi olan Refah Partisi’nin (RP) kapatılması örnek verilebilir. Siyasi partilerin kapatılmasının gleştirilmesi yönünde adımlar atılırken, siyasi partilerin ise şiddeti bir yöntem olarak benimseyen herhangi bir oluşumun yanında durmamaları gerekmektedir. şiddet ve terör yapıları ile arasına mesafe koyamayan siyasi partilerin siyasal faaliyetlerinin hoş görülmeyeceği Avrupa birliği mevzuatında da yer alan önemli unsurlar arasındadır. (Kahraman ve alışkan, 2007: 125-130).

Siyasi partilerin Türk demokrasisinde ki varlıkları seçimler yoluyla ölçülmesi demokrasiler için istenen bir durumdur. Türkiye’de 1983’den 2018’e kadar birçok siyasi parti milletvekili genel seçimlerine ve yerel yönetim seçimlerine katılarak yürürlükteki seçim kanuna göre temsil yetkisine sahip olmuşlardır. Bu yetkilerini kullanırken en önemli

unsurlardan biriside aday belirleme süreçleriyle ilgili 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun kendilerine verdiği yetkiyi kullanarak 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu çerçevesinde ilgili mevzuata göre belirlemiş oldukları aday belirleme süreçleri ve ölçütleridir. 1983 tarihli 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 37. Maddesinde aday belirleme ile ilgili hükümler dikkate alınarak her siyasi parti kendi aday belirleme yöntemlerini belirleyip Yüksek Seçim Kurulu'na sunarak seçimlere katılabilmişlerdir. Örneğin Ak Parti'nin 2002 yılında Tüzüğündeki değişiklikle aday belirleme de *“Hangi seçim çevresinde hangi usul veya usullerle ve usulün hangi ölçekte uygulanacağına Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'na karar verilir. Ancak milletvekili seçiminde, seçim çevrelerinin en az % 50'sinde ön seçim veya teşkilat yoklaması usullerinden birinin uygulanması ile aday belirlemesine özen gösterilir.”* Yöntemini kullanmıştır. Bezer şekilde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin parti tüzüğü'nün 52. Maddesinde *“TBMM üyeliği için adayların belirlenmesinde yöntemler, önseçim, aday yoklaması ve merkez yoklamasıdır. Önseçim ve aday yoklaması, öncelikli yöntemlerdir.”* Şeklinde bir aday belirleme yöntemi yoluna gitmiştir. Bu gibi örnekler diğer siyasi partiler için de verilerek karşılaştırmaları yapılabilir. (Köybaşı, 2006: 87-100).

Bu çalışma Türk demokrasisinin gelişiminde siyasi partilerin varlığını ortaya koyması ve demokrasiye olan katkılarının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partilerin ülke yönetiminde söz sahibi olmaları, bunların seçime katılmaları ve daha çok temsil yetkisine sahip olmaları ile ölçülebilmektedir. Bu yüzden her siyasi parti, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu sınırları çerçevesinde en yüksek temsil oranına sahip olmak istemeleri oldukça normal ve beklenen bir durumu ifade etmektedir. Siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinde belirleyecekleri yöntemlere ve bu yöntemlerden en uygununu seçmeleri her partinin kendi siyasi başarısı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu çalışma, literatürde daha önce siyasi partilerin aday belirleme usullerine ilişkin güncel bir araştırma olmadığından dolayı diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Demokratik ülkelerin vazgeçilmez unsurlarından birisi de kamuoyunun tercihi ve bunu yansıtan demokratik seçimlerdir. Bir ülkede yaşayan bireylerin kendi kendilerini yönetmeleri ve bunu da temsilcileri ile yapmaları en genel ifade ile demokratik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Demokrasilerle yönetilen ülkelerde özellikle yasama, yürütme ve yargının ayrılığı ve bağımsızlığı oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında yasamanın oluşturulmasında kuvvetler ayrılığı ilkesinden hareket edilerek bir parlamentonun

oluşturulması esas alınmıştır. Böylece parlamenter rejimler oluşmakta ve bunların demografik yapısı seçimlerle şekillenmektedir.

Köklü bir geçmişe sahip olan Türk Milletinin tarih boyunca oluşturmuş olduğu devletler zamanın normlarına uygun olarak belirli bir yönetim felsefesini de beraberinde getirmiştir. Yönetim felsefesi aynı zamanda siyasal oluşumlarında fikirsel alt yapısını oluşturmaktadır. Otorite merkezli bir sistem olarak kabul edilen mutlak monarşilerin, demokrasilerle birlikte yönetim anlayışı ve yetki paylaşımı da yeniden şekillenmektedir. Anadolu Selçuklularında başlayan, Osmanlı'da da devam eden Ata Beylikten Sadrazamlığa oradan Divan toplantılarına kadar bir istişare sisteminin olduğu bir gerçektir. Ancak bunun toplumsal katkısı ve geniş katılımı demokrasi ve seçimlerle mümkün olmaktadır. Bu yüzden seçme ve seçilme demokratikleşmenin de temel göstergelerinden biri olarak gösterilmektedir.

1946'da çok partili hayata geçme çabaları içerisinde ki Türkiye'nin 1950'de meclise yansıyan sonuçlarının değerlendirilmesi başlı başına bir demokrasi ve ilerleme meselesi olarak kabul edilmektedir. Sonraki dönemlerde yapılan bütün seçimlerde gelişen yeni fikirler, teknolojinin kullanımı, propaganda yönteminde ki değişimler yeni aday belirleme sistemlerinin oluşmasını sağlamıştır. Böylece merkeziyetçi bir düşünceden tabana yayılan yeni aday belirlenme süreçlerinin şekillenmesi sağlanmıştır.

Ülkelerin genel seçimler yoluyla ilgili mevzuatları çerçevesinde bir yasama organı oluşturması beklenen bir durumdur. Söz konusu parlamentonun oluşması Türkiye gibi ülkelerde siyasi partilerce yapılmaktadır. Anayasa başta olmak üzere siyasi partiler kanunu ve seçim kanunu çerçevesinde çeşitli siyasi partiler kurulmakta ve bunlar parlamentonun oluşması için seçimlere katılmaktadır. Türkiye 1946 da başladığı çok partili hayata geçme deneyimleri günümüzde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Siyasi partilerin kuruluş, örgütlenme ve seçime katılma yeterlilikleri çerçevesinde parlamentonun oluşması sağlanmıştır. Ayrıca siyasi partilerin dışında da gerekli şartlar sağlandığında bağımsız olarak da parlamentoya katkı sunabileceği öngörülmüştür.

Bu çalışma da 1983'den günümüze kadar mecliste grubu bulunan siyasi partilerin milletvekili aday belirleme süreçlerine ilişkin kullanmış oldukları aday belirleme yöntemlerinin mukayeseli bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ve parti tüzüklerinin ön gördüğü ilkelerden hareket edilerek her siyasi partinin uyguladığı seçim stratejileri de

dikkate alınmıştır. Bu çalışmada, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 ve 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde mecliste grubu bulunan siyasi partilerin parti tüzüklerinde belirtilen aday belirleme süreçlerinde uygulamış oldukları yöntemler karşılaştırılmış ve yapılan uygulamaların Genel Seçime yansımalarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın problem cümlesi, Türkiye’de 1980’li yıllardan 2023 genel seçimlerine kadar mecliste grubu bulunan siyasi partilerin hangi ölçütlere göre aday belirlediğidir.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın temel amacını; 1980’den 2018’e kadar yapılan milletvekili genel seçimlerinde mecliste grubu bulunan siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinin 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ve parti tüzüklerinin de dikkate alınarak uyguladıkları aday belirleme yöntemlerinin karşılaştırması ve seçim sonuçlarıyla ilişkilendirilmesi oluşturmaktadır.

Türk siyasi yaşamı üzerine çeşitli dönemlerde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların genel çerçevesini; Türk siyasetinin yapısını, kamu yönetimini, kamu disiplini siyasi ve ideolojik ilkeler çerçevesinde ele almak oluşturmuştur. Bu çalışmaların literatüre katkısı oldukça önemlidir ancak siyasi partilerin aday belirleme süreçleri ve bunların mukayesesi sadece hukuki bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Siyasi partilerin aday belirleme süreci ile ilgili yaklaşımları da önem verilmesi ve dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Siyaset bilimi alanında yapılan seçim sistemleri ile ilgili çalışmaların yanı sıra aday belirleme süreçleri ile ilgili çalışmalarda siyaset bilimi alanına katkı sağlayacaktır. Bu yönüyle bu çalışmanın siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında farklı bakış açılarının gelişmesine ve sistematik bilimsel çalışmalara da katkı sağlayabilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu çalışma ile söz konusu bilimsel alanda siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinin öneminin vurgulanmasıyla birlikte bir farkındalık ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bilimsel çalışmalarda araştırmanın konusu, zamanı ve özellikleri, saha çalışmalarında sınırlılıkların belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışma derin bir literatür taramasına dayandığı için çalışmanın sınırlılıklarını belirleyen en önemli ölçüt ilgili mevzuat ve siyasi partilerin görüş ve düşünceleridir. Bu çalışmada 1980’den 2018’e kadar ki

milletvekili genel seçimlerin ele alınması bir zaman sınırlılığı açısından tespit edilirken, aynı zamanda sadece bu seçimlerden mecliste grubu olan siyasi partilerin seçimi de çalışmanın konu sınırlılığını anlamlı kılmıştır. Ayrıca çalışmada 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ve siyasi partilerin tüzükleri mukayese ölçütü olarak genel çerçeveyi oluşturmuştur. Çalışmada genel literatür çerçevesinde bilgi sınırlılıkları Türk demokrasi tarihi, seçim tarihi, dünyadaki demokrasi, seçim süreçleri, 1983 ve sonraki milletvekili genel seçimleri ana sınırlılıkları oluşturmuştur. Ancak bilimsel çerçevede bütünüyle bir seçimin sentezi yerine sadece milletvekili genel seçimi, 1983-2018 zaman aralığı ve aday belirleme süreçleri veri sınırlılıklarının kaynağını teşkil etmiştir.

1.4. TANIMLAR

1. **Demokrasi:** Halkın seçimler yoluyla yönetim sistemine katıldığı bir yönetim biçimidir.
2. **Meşrutiyet:** Bir hükümdar ve parlamentonun olduğu yönetim biçimidir.
3. **Milletvekili:** Parlamenter rejimlerde halkın seçmiş olduğu temsilcilere verilen isimdir. Birçok ülkede farklı metotlarla bu kişiler seçilebilmekte ve yasama görevi başta olmak üzere ülke yönetiminde söz sahibi olan halkın seçtiği kişilerdir.
4. **Seçim:** Demokratik toplumlarda halkın elinde bulundurmuş olduğu ve yönetim sistemine doğrudan katılarak tercih hakkını belirlemiş olduğu siyasal bir sistem ve yöntemdir.
5. **Sened-i İttifak:** 29 Eylül 1808 tarihinde Osmanlı Sadrazamı Alemdar Mustafa Paşa'nın Rumeli ve Anadolu âyanlarını İstanbul'da toplayarak yapmış olduğu anayasal bazı vasıflar içeren bir antlaşmadır.
6. **Tanzimat Fermanı:** Türk demokrasi tarihinde Batılılaşmanın ilk somut adımı olarak kabul edilen 3 Kasım 1839'da Sultan Abdülmecid döneminde okunan bir metindir.

1.5. KONUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Aydın (2007), Milletvekili aday belirleme yöntemlerinin demokrasiler için oldukça önemli olduğunu, Türk demokrasisinin de gelişiminde de bunun önemli örneklerine işaret etmiştir. Çalışmasında, günümüzde bu tür sistemlerin sürekli bir değişim gösterdiğini ileri sürerek siyasi partilerin aday belirlemede merkez organları veya seçim çevrelerince belirlendiğini ve her ikisi içinde haklı eleştiriler olduğunu ileri sürmüştür.

Araslı (1972), Siyasî iktidarı kimin kullanacağı ve siyasî iktidarı kullanacak olanların nasıl saptanacağı sorunu, insanoğlunu toplumsal hayata geçtiği günden bu yana meşgul ettiğini ileri sürmüştür. Nüfusun geniş kesimini meydana getiren kitlelerin, meslek gruplarının,

sınıfsal ve meslekî çıkarlarının bilincine vararak bu çıkarları sağlamak için siyasî iktidara geçmek azmini duymaları, örgütlenmeleri ve siyasî örgütlere baskı yapmaları ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

Erkmen (2018),

1950-2002 yılları arasında yapılan genel seçimlerde uygulanan seçim sistemlerinin seçim sonuçlarına etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmasında seçim sistemlerinin hak iradesine etkisini araştırmıştır. Uygulanan seçim sistemlerinin belli dönemlerde istikrarı, belli dönemlerde temsilde adaleti sağladığını öne sürerek, seçim sistemlerinin temsilde adalet ya da yönetimde istikrar açısından önemli olduğunu ifade etmiştir.

Yanık (2007), Türk demokrasisinin ve Siyasi Partiler Hukuku'nun en ciddi sorunlarından birinin milletvekili aday belirleme yöntemleri olduğunu ileri sürmüştür. Çalışmasında aday belirleme usullerinin çeşitlerinden ve dünya ki örneklerinden bahsederek, milletvekili aday tespitinin parti içi demokrasinin gereği olarak, kütük ve kayıtlara göre yargı yönetim ve denetimi atında düzenlenen ve tüm partili üyelerin katılacağı önseçimle belirlenmesi gerektiğini tespit etmiştir.

Tunç (2008), demokrasinin ilk uygulamalarından itibaren tarihsel süreç içerisinde toplumların gelişme düzeylerine bağlı olarak farklı anlamlarla ifade edildiğini ileri sürmüştür. Demokrasi türlerinin ayrıntılı olarak ele alındığı çalışmada, müzakereci demokrasi anlayışının üzerinde durarak, gündüzümüzde alternatif bir model olarak sunulan müzakereci demokrasi anlayışının ülkemizde uygulanabilirliği üzerinde görüşlerine yer vermiştir.

1.6. YÖNTEM

Sosyal Bilimlerde yapılan bilimsel çalışmalarda yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisi de literatür taraması yoluyla nitel bir araştırma oluşturulmasıdır. Bu çalışmalar bir saha araştırması gerektirmediğinden, ankete dayanmayan özellikle ikincil verilerin çalışmanın amacına uygun bir şekilde kullanılmasını esas almaktadır. Çalışmaya konu olan 1983'den 2018'e kadar yapılan milletvekili genel seçimlerinde kullanılan metotların bir aday belirleme süreci etrafında kesiştiğinden hareket edilerek, yerli ve yabancı literatürün yazılı ve internet ortamından sağlanması amaçlanmıştır. Söz konusu bu çalışmada Türkiye'de 1983'den 2018'e kadar ki 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ve mecliste grubu bunun siyasi partilerin tüzükleri incelenerek çalışmanın yöntem sınırlılıkları belirlenmiştir. Yasal düzenlemelerin yanı sıra ilgili siyasi

partilerin aday belirleme süreçlerinde kullandığı çeşitli stratejiler o dönemdeki seçimlere ait yazılı ve görsel kaynaklara dayandırılarak verilerin elde edilmesi sağlanacaktır. Çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar, bildiriler, makaleler, kitaplar ve raporlar da derlenerek bir konu disiplini içerisinde kullanılacaktır. Belirlenecek ortak ölçütler her siyasi parti için ayrı ayrı değerlendirilerek yeni veri ve tabloların oluşturulması sağlanacaktır.

BÖLÜM II

2. DEMOKRASİ, SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE’DE TARİHSEL SÜREÇTE SEÇİMLER

2.1. DEMOKRASİNİN TANIMI, ÖNEMİ VE GELİŞİM SÜRECİ

İnsanlık tarihi boyunca yönetim sistemi ve bu sistem içerisindeki güçlerin dağılımı konusu, sürekli değişiklik göstermiş ve bunun sonucunda tarihsel süreç içerisinde birçok yönetim modeli ortaya çıkmıştır. Bu yönetim modellerinden birisi de demokrasi kavramı odaklı yönetim modelidir. Tarihsel süreç içerisinde toplumların gelişmişlik düzeyindeki farklılıklara göre değişik algılamaları ve tanımları olan demokrasi kavramı, Yunan kökenli bir kelime olup, tam yurttaşlık anlamını taşıyan “*demos*” ile egemen olmak veya iktidarı yönetmek gibi anlamlara gelen “*kratein*” sözcüklerinden meydana gelmiştir (Schmidt, 2002:13). Demokrasinin toplumlar arasında benimsenmesi ve gelişmesi çağdaş toplumların en önemli hedefleri arasında gösterilmektedir. Özellikle ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, insan haklarına saygılı olmaları bu çerçevede ele alınabilecek birçok sosyo-ekonomik mesele demokrasi ile anlam kazanmaktadır. Günümüzde demokrasinin uygulama biçimleri ülkeden ülkeye değişse de toplumların sosyo-ekonomik refah düzeylerinin artması ve uygarlık seviyelerine ulaşmasında en önemli araçlardan birisi olarak demokrasinin varlığı gösterilmektedir. İnsanlık tarihinin gelişim süreci ile demokrasinin gelişim süreci arasında yakın bir ilişki olduğu bir gerçektir. Bu yüzden tarihsel süreç içinde demokratik tutumun incelenmesi ve değerlendirilmesi oldukça önemli bir konu olarak kabul edilmektedir. Abraham Lincol’nün meşhur sözü “İnsanlık için insanlar tarafından insanın yönetimi” ifadesi de bir ölçüde demokrasiyi anlamlandıran bir görüş olarak kabul edilmektedir (Chatham House, 2022).

20 yy.’dan itibaren değer görmeye başlayıp bugün saygın bir yere sahip olan demokrasi, insan haklarının gerçekleştiği bir düzeni ifade etmektedir. Özgürlük ve eşitlik, siyasal temsil, siyasal katılım gibi temel ilkeleri içerisinde barındıran demokrasi; genel olarak iktidarın halka ait olması anlamını taşımaktadır (Demir, 2010: 597). Demokrasilerde iktidarın halkın iradesiyle oluştuğu ve bu nedenle meşru olduğu kabul edilmektedir. Yöneticilerin adil seçimler yoluyla halk tarafından seçilmiş olması, bireyin kendi kaderini tayin etme iradesi olarak ifade edilebilir. Siyasal iktidarın belli bir guruba ait olmayıp doğrudan halka ait olması, yönetim görevinin ve sorumluluğunun belirli aralıklarla

dönüşümlü olarak yapılması, halka siyasal meselelerde söz hakkı ve oy hakkı gibi aktif katılım sağlama imkânı sağlaması, demokrasiyi diğer rejimlerden ayıran özellikler arasında sayılmaktadır (Kutlu, 2019: 118-126).

Demokrasinin ilk örnekleri, Antik Çağ'da Atina halkının bir meydanda toplanmak suretiyle önemli konularda alınacak kararlarda görüşlerini yönetime bildirmeleri olarak ifade edilmektedir. Karar verme sürecinde uygulanan bu yöntem, doğrudan demokrasi uygulaması denilebilir. Söz konusu uygulamada, sadece belirli bir yaştan üzerindeki vatandaşların görüşlerini ifade edebiliyor olması, kölelerin hiçbir hak ve özgürlüğe sahip olmaması, eşitlik, oy hakkı gibi demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarını içermemesi söz konusu demokrasinin eksik yanları olarak kabul edilmektedir. Ancak karar alma süreçlerinde tek kişinin iradesi dışında farklı düşüncelerinde önemsinmesi ve görüşlerinin alınması bakımından bu durum demokrasinin ilk uygulaması olarak kabul edilmektedir (Mankan, 2020: 121-124)

Daha sonraki tarihsel süreç içerisinde yönetimde daha fazla söz sahibi olma adına büyük bedeller ödendiği bilinmektedir. Tek kişinin mutlak hâkimiyeti, öncelikle toprak sahiplerinin yönetim de söz sahibi olduğu feodal sisteme yerini bırakmış daha sonra ise feodal sistemin yıkılması ile bu sistem yerini güçlü merkezi krallıklara bırakmıştır. Merkezi krallıklarda zanaat ve ticaretin gelişmesiyle birlikte bir burjuvazi sınıfı doğmuştur. Ticaret sayesinde sermayenin burjuvaya geçmesi ile merkezi krallıklar ile burjuva arasında uzun süren çatışmalar meydana gelmiş, bunun sonucunda monarşiler yıkılarak demokrasinin önü açılmış ve böylece klasik batı demokrasisinin doğduğu söylenebilir (Tunç, 2008: 1116).

Demokrasinin uygulama biçimleri üç guruba ayrılarak incelenebilir. Bunlar sırasıyla, halkın egemenlik hakkını direk olarak kullandığı “doğrudan demokrasi modeli”, temsilciler aracılığı ile kullandığı “temsili demokrasi modeli” ve egemenlik kullanımının halk ve temsilciler arasında paylaşıldığı “yarı doğrudan demokrasi” modeli olarak bilinmektedir (Gözler, 2018: 273-296). Egemenlik yetkisinin millete ait olması demokrasi için en ideal olan olsa da, günümüz de bu yetkinin doğrudan kullanılması pek mümkün görünmemektedir. Ülkenin içinde bulunduğu sorunların hızlıca çözüme kavuşturulması gerekliliği, alınacak kararların belirli bir uzmanlık gerektirmesi ve ülkelerin hızla artan nüfusları antik dönemde uygulanan ve çok sınırlı örnekleri bulunan doğrudan demokrasinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca birçok otorite tarafından doğrudan demokrasiye örnek olarak gösterilen antik Yunan uygulamalarının doğrudan demokrasi teorisine uygun olmadığı ifade

edilmektedir. Bu nedenle günümüzde en yaygın şekilde uygulanmakta olan demokrasi türü olarak, temsili demokrasi modeli daha çok ilgi görmektedir (Yavuz, 2009: 284).

Temsili demokrasilerde iktidarın meşruiyet kazanması, halkın özgür iradesinin dürüst ve serbest yapılan seçimlerle kazanılmasına bağlıdır. Bireyin birçok seçenek arasından özgür iradesiyle bir tercihte bulunması seçim olarak kabul edilmektedir. Siyasal anlamda yapılan seçimler ise yönetim yetkisini kime verileceğine ilişkin tercihler olarak kabul edilebilmektedir. Seçim hakkı demokrasinin en temel araçlarından birisi olmakla beraber tek başına demokrasi için yeterli olduğu söylemez. Seçimlerin demokratik meşruiyet kazanması, halkın tercihine talip farklı görüşlerden siyasi partilerin serbestçe örgütlenebildikleri, siyasi faaliyetlerini gerçekleştirebildikleri, özgürlükçü ortamın sağlanmış olmasına bağlıdır. Seçimler ancak özgür ve çoğulcu bir ortamda, genellik, eşitlik ve gizlilik ilkelerine uygun biçimde ve dürüstçe yapıldığı oranda geçerli sayılırlar (Aliefendioğlu, 2005: 71-72).

Türkiye’de demokratikleşme sürecinin başlangıcı olarak, taşrada güç ve zenginlik kazanmış kişilere verilen isim olan âyanların merkezi bürokrasiye karşı çıkarak, devlete ait olarak işlettikleri arazilerin mülkiyetinin kendilerine devredilmesi taleplerine ilişkin vermiş oldukları mücadele sonucu II. Mahmut Döneminde imzalanan 1808 tarihli Sened-i İttifak kabul edilmektedir (Tosun, 2022: 191-192). Türk toplumunun demokratikleşme sürecinin ikinci büyük aşaması ise başta siyasi olmak üzere eğitim, askeri ekonomi vb. alanlarda yeniliğin kapısını açan 1839 Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesi gösterilmektedir. Bu süreci, Tanzimat Fermanının devamı niteliğinde olan ve dış güçlerin baskıları sonucu ilan edilmiş olan 1856 Islahat Fermanı takip etmektedir. Benzer süreçte Anayasal Monarşi sistemine geçiş ise anayasa ilan edeceğine söz vererek tahta geçen Sultan II. Abdülhamit (1876-1908) döneminde olmuştur. 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen ilk anayasa ile çift meclisli Meşruti Monarşi Sistemine geçilmiştir (Demir, 2021: 201-202).

2.2. DEMOKRATİK SİSTEMLERDE SEÇİM SÜRECİ VE ÖNEMİ

Seçim, geniş anlamıyla gündelik yaşamımızda birçok seçenek arasından bir tercihte bulunarak bir seçim yapmak anlamında kullanılmaktadır. Siyasal bilim terimi olarak seçim ise, bir kamu görevini yürütecek kişinin ilgili seçmenlerce çok sayıda aday arasında bir tercihte bulunarak belirlenmesidir. Bu kapsamda seçim, yönetilenlerin yönetenleri belirlediği yâda yetkilendirdiği işlem olarak ifade edilmektedir (Türk, 2006: 76-77). Seçimin çeşitli bilim dallarında tanımlanması yapılabileceği gibi özellikle sosyal yaşamı yakından

ilgilendirmesi bakımından siyaset bilimi alanında yapılan tanımlamaların daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

Siyasal iradeyi ortaya koymuş olan seçimlerin günümüzde uygulanan haline ulaşması yüzyıllarca süren değişimlerin sonucunda meydana gelmiştir. Seçme hakkının genellik ve eşitlik ilkelerine uygun olarak uygulanmasından önce oy hakkına sahip insanların sayısı oldukça sınırlı kalmaktaydı. Zamanla demokratikleşme yolunda atılan adımlar bu hakların tüm yurttaşlara sağlanmasının önünü açmış olup, seçimlerin serbestliği ilkesi, genel oy ilkesi, eşit oy ilkesi, gizli oy ilkesi, bireysellik ilkesi, tek dereceli seçim ilkesi, açık sayım ve döküm ilkesi ve yargı yönetim ve denetimi ilkesi gibi demokrasinin vazgeçilmez unsurlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu bakımdan yapılan yenilikler, vatandaşların özgür iradelerini ortaya koyabildikleri adil seçimlerin yapılmasına imkân sağlamış ve seçilen siyasal iktidarı daha meşru kılmıştır (Sezen, 1994: 77-80).

Demokratik yönetim sisteminde siyasi iktidarın meşru olarak kabul edilmesi, yönetim yetkisinin halkın isteği ve onayıyla alınmasına bağlıdır. Yönetim yetkisini kullananlar ile bu yetkiyi verenler arasındaki bağ siyasal anlamda yaptığımız seçimlerle sağlanmaktadır. Yapılan siyasal seçimlerde siyasi partilerin genel politikaları ile beraber, her bir seçim bölgesinden göstermiş oldukları milletvekili adaylarının özelliklerinin de halkın tercihi üzerinde önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Bu nedenle milletvekili adaylarının belirlenmesinde halkın hassasiyetlerinin ve eğilimlerinin göz önünde bulundurulması oldukça önemlidir. İktidarın gücü ve devamlılığı ile halkın yönetimden olan memnuniyeti paralellik göstermektedir. Siyasal iktidara verilen yönetim yetkisi belli aralıklarla yapılan seçimlerle yenilenmektedir. Bu nedenle Bu seçimlerin özgür iradeye gölge düşürecek bir ortamda yapılmaması oldukça önemlidir. Bu çerçevede siyasal seçimlerin halkın siyasi otoriteye yetki vermesini veya verilmiş olan yetkinin geri alınmasını sağlayan bir araç olduğu kabul edilebilir (Bingöl 2007: 12-16)

İnsanlık tarihinin birikimiyle oluşan ve her birey için mutlaka olması gerektiğine inanılan haklar bulunmaktadır. Bunlar; yaşama, mülkiyet, toplantı, düşünce, din ve vicdan hürriyeti gibi bazı temel insan haklarıdır. Bu hakların gelişimi ve güvence altına alınması için devletlerin zorlayıcı yaptırım gücünü elinde bulundurması gereklidir. Devleti yönetme yetkisini kullanan hükümetlere, söz konusu düzenleyici ve zorlayıcı gücü içinde barındıran bir yetkinin verilmesi ve bu yetkinin kullanımının yanlış kişilerin eline geçmesi siyasal ve toplumsal hakların zarar görmesi riskini taşımaktadır. Bu durum yapılan seçimlerin

öneminin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bu durumun çözümü olarak ise “temsili demokrasi” modeli öne çıkmaktadır (Örs 2015: 70). Temsili Demokrasilerde vatandaşlar seçimler aracılığı ile tercihlerini belirtmektedirler. Hükümetlerin belirli aralıklarla yeniden halkın onayına muhtaç olmaları, yetki kullanımı sürecinde hükümetlerin eleştirilmesine ve muhalif kesimlerin büyümesine olanak sağlamaktadır. Demokrasinin yalnızca yönetime katılma meselesi değil aynı zamanda özgürlükler, azınlık hakları, siyasal rekabet gibi temel ilke ve değerler bütünü olduğu unutulmamalıdır (Eser ve Taylan 2016: 290-295).

Seçimlerin olması demokrasinin en temel öğelerindendir. Geçmişten günümüze kadar birçok toplum seçimleri kendileri için bir üstünlük aracı olarak görmekte ve bu toplumların yönetim şekli gelişmişliğin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Demokrasinin gerekliliklerine uygun olarak gerçekleştirilen seçimler gerçek manada demokrasi olarak kabul edilmektedir. Günümüzde otoriter nitelik taşıyan yönetimlerinde, ülkelerinin yönetimini dışardan demokratik bir yönetim anlayışına sahip göstermek adına göstermelik seçimler yapıldığı bilinmektedir. Oysa seçimlerin demokratik olmasını sağlayan evrensel standartlar bulunmaktadır. Demokratik toplumlarda seçimlerin yapılması, seçim güvenliği ve seçim sistemleri oldukça önemli olup bu sistemlerin uygulanışı ülkeden ülkeye hatta siyasal sistemler arasında da bazı farklılıklara neden olmaktadır (Turan, 2002: 103-104). Bu noktada seçim sisteminin tanımlanmasına ve bazı uygulamalarına kısaca değinmekte fayda vardır. Genel olarak seçim sistemi veya oylama sistemi, bir toplumun yöneticilerini seçme yöntemini belirleyen kurallar ve süreçler bütünü olarak tanımlanabilir. Her seçim sistemi demokrasinin işleyişini etkilemekte ve farklı ülkelerde seçmenlerin temsil edilme biçimlerini etkilemektedir. Seçim sisteminin ortaya konuluşu temsili adalet, siyasi istikrar ve yönetim etkinliği gibi faktörlere göre değişiklik gösterebilir. Günümüzde modern toplumların karar alma süreçlerini demokratik meşruiyet içinde sağlayan en temel mekanizma parlamento üyelerinin belirlendiği genel seçimlerdir. Seçim sistemleri arasında dünyada birçok farklı uygulamalar olsa da temsil yetkisinin sağlanması ve yönetimin demokratik olması istenen ve beklenen en önemli sonuçtur (Aydemir, 2006: 65-71).

Genel olarak seçim sistemlerini; milletvekillerinin partilere dağılımı göz önünde bulundurularak yapılan ayırım, Seçilecek milletvekilinin sayısı bakımından yapılan ayırım ve seçim sayısı bakımından ayırım olarak üçe ayırmak mümkündür. Milletvekillerinin partilere dağılımı göz önünde bulundurularak yapılan ayırım, Çoğunluk ve Nispi Temsil Sistemleri olarak iki ana guruba ayrılmaktadır. Çoğunluk sisteminde en yüksek oyu alan

parti kazandığından ayrıca bir hesaplama gerek bulunmamaktadır ancak nispi temsil sisteminde alınan oy ile elde edilen sandalye sayısı arasında bir paralellik mevcut olduğundan hesaplama ihtiyacı duyulmaktadır. Seçilecek milletvekilinin sayısı bakımından yapılan ayırım ise Tek İsimli Seçim-Listeli Seçim olarak adlandırılmakta ve aynı zamanda dar bölge sistemi olarak da bilinmektedir. Bu sistemde milletvekili sayısı kadar seçim bölgesi oluşturularak en çok oyu alan o bölgedeki tek milletvekili seçimi kazanmaktadır. Son olarak seçim sayısı bakımından yapılan seçim sistemi kendi içinde Tek Turlu Seçim-İki Turlu Seçim olarak iki ayrılmaktadır (Akyıldız, 2016: 131- 45)

Türkiye’de ilk genel seçimler 1876 yılının sonunda başlamış 1877 yılında tamamlanmıştır. Yaklaşık 150 yıllık bir geçmişe dayanan genel seçimlere göre yerel seçimler daha da eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti’nin batılılaşma hareketlerinin çıkış noktası olan Tanzimat Fermanı’nın ilanı sırasında başlayan Muhassıl Meclisleri’nin üye seçimleri için başlayan yerel seçimlerin tarihi ise yaklaşık 190 yıl geriye gitmektedir. Seçim tarihinin çok eskilere dayanmasına karşın demokratik bir yöntem olarak kullanılmasında geç kalındığı söylenebilir. Hükümetlerin kendi iktidarlarını destekleyen seçim yasası değişiklikleri, halkın bu konuda verilen yetkiyi doğru kullanamaması endişesiyle oluşan güvensizlik ve askeri darbeler, demokrasinin ve seçimlerin kurumsallaşması engelleyen etkenler olarak gösterilebilir. Türkiye’de 1877’den 1943 seçimleri dâhil olmak üzere gerçekleştirilen seçimlerde çoğunluk sistemine dayalı iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. İlgili dönem içerisinde yalnızca 23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasını sağlayan seçimlerde tek dereceli mutlak çoğunluk yöntemi uygulanarak yapılmıştır. (Alkan, 2006: 134-154). Çok partili siyasal hayata geçilmesiyle birlikte yapılan 1946, 1950, 1954, 1957 yıllarında gerçekleştirilen dört milletvekili genel seçimleri çoğunluk usulüne göre gerçekleştirilmiştir. Günümüzde hiçbir ülke tarafından uygulama imkânı bulunmayan bu sistemde alınan oy oranı ile milletvekili sayısında büyük orantısızlıklar oluşmaktadır. Örneğin DP 1950 seçimlerinde oyların %53,4’ünü alarak TBMM’de %83,6 oranın temsil hakkı elde ederken, CHP almış olduğu %39,8 oy oranı ile mecliste sadece %14,4 oranında temsil hakkı elde edebilmiştir. Seçim sistemi nedeniyle oluşan bu aşırı orantısızlık, 1961 Anayasasını ve seçim kanunlarını hazırlayan kurucu meclise seçim sisteminin Nispi Temsil yönünde değiştirmesi konusunda gerekçe oluşturmuştur. Nispi Temsil Sistemi kendi içerisinde de çeşitlere ayrılırken 1961 seçimlerinde Nispi Temsil sistemine dayalı seçim çevresi barajlı d’Hondt sisteminin uygulanması kararlaştırılmıştır. 1965 yılında ise seçim kanunu bir kez daha değiştirilerek milli bakiye sistemi kabul edilmiştir. 1968 yılında seçim

kanununda tekrar değişikliğe gidilmiş, yapılan değişiklikle seçim çevresi barajlı d'Hondt sistemi olarak değiştirilmek istenmiş ancak yapılan değişiklik Anayasa Mahkemesinin konusu haline gelerek Anayasa Mahkemesi seçim sistemindeki baraja ilişkin hükümleri iptal etmiştir. Böylece 1980 askeri müdahalesine kadar "barajsız d'Hondt" sistemi yürürlükte kalmıştır (zbudun, 1995: 528-530). 1980 askeri darbe sonrası seçimlere ilişkin yasal düzenlemeler 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu çerçevesinde ele alınmıştır. İlgili kanuna göre seçimlerde uygulanacak sistem d'Hondt olarak devam ederken ayrıca seçim çevresi barajı ile %10'luk ülke barajı uygulamasının birlikte uygulanmasına karar verilmiştir. Bu uygulamaya "ift barajlı d'Hondt sistemi" adı verilmiştir. Yeni seçim sistemi büyük partilerin mecliste yüksek temsil oranına ulaşmalarına imkân sağlarken kk partiler için bir dezavantaj olarak değerlendirilebilmektedir. 1983 seçimleri ve sonrası gerçekleştirilen 1987 ve 1991 seçimlerinde çift barajlı d'Hondt sistemi ile birlikte kontenjan oyu yöntemi de uygulanmıştır. Barajı geçemeyen partilerin oylarının en fazla oy alan partilere gitmesi anlamına gelen kontenjan oyu uygulaması, mevcut seçim sistemi ile g kazanmış büyük partilerin daha fazla temsil hakkı elde etmelerine imkân sağlamıştır. Uygulanan seçim sisteminin temsilde adalet açısından ortaya çıkarmış olduğu durum Anayasa Mahkemesinin konusu haline dönüşerek, Anayasa Mahkemesi mevcut seçim uygulamasını Anayasaya aykırı bulmuş ve seçim evre barajı uygulamasını iptal ederek yalnızca %10'luk ülke barajı uygulaması ile seçimlerin yapılmasına karar vermiştir. 1995 seçimlerinde uygulanmaya başlayan ülke barajlı d'Hondt sistemi 2015 genel seçimleri de dâhil olmak üzere uygulamaya devam etmiştir.(şener ve Eren, 2022: 54-64). 15 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi sonrası 2017 tarihinde referandum yapılarak anayasa değişikliğine gidilmiştir. Yapılan değişiklikle hükümet sistemi değiştirilerek yeni bir hükümet sistemine geçilmiştir. Yeni sistem ile birlikte siyasi partilerin ittifak yapmasına ilişkin yasal düzenlemeler yapılarak %10 ülke barajının altında oy alan partilerin içinde bulundukları ittifakın %10 barajını geçmesi durumunda, bu partiler için baraj engelinin olmayacağı ifade edilmiştir. 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda seçim ittifakı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (nal, 2019: 324).

Seçim sistemleri demokrasi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bugüne kadar uygulanan seçim sistemleri arasında bazıları temsilde adaleti ön plana çıkarırken, bazıları yönetimde istikrarı vurgulamıştır. Ancak, her iki ilkenin de tam olarak yansıtıldığı bir dönem yaşanmamıştır. Seçim sistemlerinin "yönetimde istikrar" ve "temsilde adalet" olarak tanımladığımız iki önemli yararı bulunmaktadır. Bu iki ilkenin bir arada bulunması ise

oldukça zordur. Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri genellikle yönetimde istikrarı sağlarken, nispi temsil esasına dayanan sistemler temsilde adaleti mümkün kılmaktadır. Bazı seçim sonuçları tek başına iktidarı ve dolayısıyla yönetimde istikrarı sağlarken, temsilde adaletsizlik sorununu derinleştirmiştir. Diğer bazı sistemler ise temsilde adaleti sağlamış, ancak istikrarı arka planda bırakmıştır. Çoğunluk ve %10 ülke barajlı nispi temsil seçim sistemlerinin uygulandığı dönemlerde, temsil oranlarında adaletsizlik olgusu öne çıkmıştır. Çoğunluk sistemi döneminde hükümet istikrarı sağlanmışken, %10 barajlı nispi temsil döneminde, özellikle 1990'lı yıllarda ciddi hükümet istikrarsızlığı yaşanmıştır. Bu nedenle, 1950-1960 döneminde uygulanan seçim sistemi en azından hükümet istikrarı hedefini gerçekleştirmişken, 1980 sonrası uygulanan barajlı nispi temsil sistemi ne temsilde adalet hedefini tutturabilmiş ne de 2002 seçimleri ve sonrası dönem hariç tutulursa yönetimde istikrarı sağlayabilmiştir. Türkiye seçim tarihine baktığımızda, uygulanan seçim sistemlerinin yönetimde istikrar sağlama konusunda gösterilen hassasiyetin, temsilde adalet ilkesi için aynı şekilde gösterilmediği görülmektedir (Haydaroğlu ve Çevik, 2016: 55).

2.3. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE DEMOKRATİKLEŞME HAREKETLERİ VE SEÇİMLER

Osmanlı Devletinden günümüze kadar ki dönemlerde demokratikleşme hareketleri ve seçimlerin ele alınmasında Türk tarihinin bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bu yüzden Osmanlı öncesinin de Türklerin yaşamında bu ve benzeri girişimlerinin olduğunun da ifade edilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Türkler tarihleri boyunca güçlü devletler kurmayı başararak çok geniş coğrafyalarda varlık göstermiş, belli dönemlerde dünyaya hâkim olmuşlardır. Bu hâkimiyetlerinin temelinde devletin yönetim şekli önem arz etmektedir. Eski Türk toplumlarında devlet meselelerinin görüşüldüğü bir meclis bulunmaktadır. Halk, meclisler (toy, kurultay) aracılığıyla yönetime katılabilmekte, kendisini yönetenleri seçebilmekte veya yöneticilerini reddedebilmektedir. Bu da demokrasi anlayışının, eski Türklerde günümüzdeki gelişmiş şekli kadar olmasa da ilk zamanlardan itibaren var olduğunun bir göstergesidir (Kuyaksil & Altunbaş 2012: 26-32). Türk devlet anlayışında devlet millet için vardır ve devleti yöneten hükümdar kendini halka karşı sorumlu hissetmektedir. Türkler siyasette eşitliği, ekonomi ve yönetimde adaleti sağlamışlardır. Türklerin hürriyet ve demokrasi anlayışını benimsemeleri hiçbir zaman esaret altında yaşamamalarını sağlamıştır (İşçi, 1996: 61). Türklerin demokrasi tarihi ile ilgili süreçlerinde kurmuş oldukları devletler ve dönemler dikkate alındığında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin öneminin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlıdan günümüze

demokratikleşme ve seçim süreçleri Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki başlıkta ele alınmıştır.

2.3.1. Osmanlı Dönemi Demokratikleşme Hareketleri ve Seçimler

2.3.1.1. Osmanlı Dönemi Demokratikleşme Hareketleri

Avrupa’da gerçekleşen Rönesans, Reform ve Aydınlanma Dönemi sonrasında yaşanan gelişmeler demokrasi kültürünün Avrupa’da güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali ile birlikte âdemi merkeziyetçi görüş ve akımlar Avrupa da kısa sürede benimsenmiş ve toplumların yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte kitlesel üretime geçen toplumlar yeni sınıfsal çatışmalarla birlikte demokratik kültürün çatışmacı bir zeminden doğmasına ve yeni sosyolojik tabanın bunula birlikte bir demokrasi kültürü benimsemesine zemin hazırlamıştır. Ulaşım ve iletişimde yaşanan gelişmeler özellikle matbahının yaygınlaşması ile bu gelişmeler daha merkeziyetçi toplumlara da ulaşmaya başlamıştır. Özellikle monarşi ile yönetilen merkeziyetçi devlet yapıları bundan derin endişeler duysa da Osmanlı Devleti bu gelişmelerden yararlanma eğilimine girmiştir. Nitekim II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen eğitim, sağlık ve sosyal yaşamı etkileyen bazı reformlar birer batılılaşma örneği olarak değerlendirse de Osmanlı Devletinin yöneticileri tarafından bu gelişmeler kötüye giden bir devlet politikasının ve düzeninin iyileştirme aracı olarak görülmüştür. Yaşanan gelişmelere rağmen toplumsal algının daha çok hürriyet ve demokrasi beklentisi devletin otoritesi ile belirli bir çatışma zeminine girmesine yol açmıştır. Bu yüzden denilebilir ki batılılaşma ve demokratikleşme hareketi Osmanlı Devletinde elit aydın bir gurubun görüşleriyle devlet düzeni arasında sıkışıp kalmıştır (Özsoy, 2002: 3-11). Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma alanındaki en önemli düzenlemeleri yönetim, azınlıklar, toplumsal haklar gibi bir takım alanlarda kendisini göstermiştir. Bunlar; Sened-i İttifak, Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı ve Kanuni Esasi olarak çeşitli başlıklarda toplanmıştır.

1. Sened-i İttifak

18.yy sonlarında, II. Mahmut’un döneminde, merkezi otoriteden uzaklaşan Anadolu ve Rumeli'deki bazı eyaletlerin başlarına buyruk bir şekilde hareket etmeye başlaması merkezi yönetimi bu konuda bazı adımlar atmasını zorunlu kılmıştır. Bu durumu düzeltmek ve merkezi yönetimin otoritesini yeniden sağlamak için, öncelikle bu yerel güçleri kontrol altına almak adına merkezi idare, iç çevrelerin desteğini alarak otoritesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede, dönemin sadrazamı Alemdar Mustafa Paşa, ayanları genel bir toplantıya çağırarak bir görüşme tertip etmiştir. Yapılan görüşme sonucunda, 1808'de,

"Sened-i İttifak" adı verilen bir belge imzalanmıştır (İnalcık, 1964: 604-605). Bu belge, merkezi hükümet ile Anadolu ve Rumeli ayanları arasında bir sözleşme niteliği taşımakta ve karşılıklı yükümlülükler barındırmaktadır. Sened-i İttifak ile ayanlar, padişaha siyasi, askeri, hukuki ve ekonomik bağılıklarını bildirmiş ve karşılık olarak çeşitli sözlü güvenceler almışlardır. Belge, padişahın yetkilerini kısıtlayan bir hukuk kaidesi niteliği taşımasa da, ilk kez padişahın otoritesi sınırlandırılmasını sağlandığından hukuk kaidesi yaratma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu belge, anayasa olmasa da anayasal bir belge olarak kabul edilmektedir. Sened-i İttifak ile mahalli otoritelerin varlığı yasallaştırılırken, yoksul halkın haksız vergilerden korunması ve cezanın soruşturma olmadan verilmemesi gibi hükümlere de yer verilmiştir. Ancak, Sened-i İttifak, hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak bir mekanizma öngörmemiştir. Bu yönüyle, padişahın otoritesini sınırlandırmakla birlikte, yürürlüğe koyacak somut bir denetim mekanizması getirmemiştir (Koç, 2019: 32-33). Modernleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen Senedi İttifak ile birlikte Osmanlı Devletinde ki demokratikleşme düşüncesi tepeden aşağıya doğru inen bir anlayışında gelişmesine neden olmuş ve nitekim saltanatın otoritesinin her geçen gün zayıflaması ile sonuçlanmıştır.

2. Tanzimat Fermanı

Avrupa devletlerine karşı üstünlüğün kaybedildiği bir dönemde denge politikası uygulayan Osmanlı Devleti eski güçlü günlerine dönebilme adına tebaasıyla dayanışma içerisine girmek istemiştir. Bu amaç doğrultusunda bir kanun niteliğinde olmayan ancak hükümdarın kendi yetkileriyle halkın yetkileri arasında değişiklik yapılacağına dair bir senet olarak ifade edilen ve Anayasal çalışmalar yolunda atılan adımlardan biri olarak kabul edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839 da ilan edilmiştir. Ferman ile birlikte bu dönemde toplumsal, hukuki, siyasi ve ekonomik anlamda yeniden yapılanma sürecine girilmiştir (Sarıkaya, 2023: 61-66). Fermana göre, vergi sistemi mali güce göre düzenlenmiş ve iltizam sisteminin zararlarına dikkat çekilerek bu sistemin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Devlet harcamalarının belirli bir bütçe çerçevesinde yapılması ve harcamaların kanuniliği ilkesinin benimsenmesi sağlanmıştır. Askerlik alanında adaletin sağlanması ve ömür boyu askerlik yükümlülüğünün kaldırılması yönünde düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca, ceza yargılamasında mahkeme kararı olmadan kimsenin idam edilemeyeceği belirtilmiş, can, mal, ırz ve namus güvenliğine önem verilmiştir. Mülkiyet haklarının tanınması ve tüm tebaanın eşit kabul edilmesi gibi unsurlar da bu fermanın içeriğinde yer almaktadır. Sultan Abdülmecit'in imzasını taşıyan bu belge,

önceki fermanlardan farklı olarak yönetim ve toplum yaşamına yönelik somut maddeler içermektedir. Bu bağlamda, Tanzimat Fermanı'nı önceki fermanlardan ayıran en önemli özellik, bir padişahın kendi yetkilerini kendi iradesiyle sınırlandırmış olması olmuştur (Koçak ve Sancaktutan, 2021:1939-1940). Bu ferman ile hem Müslüman hem de gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının haklarını güvence altına almak hedeflemiştir. Tanzimat Fermanı sonraki yıllardaki gelececek kamusal düzenin oluşması ile birlikte yeni taleplerinde bürokratik bir düzen içerisinde gerçekleşmesinin temelini oluşturmuştur.

3. Islahat Fermanı

Tanzimat fermanı ile sağlanmış olan bazı temel hak ve hürriyetlerin pekiştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi amacıyla 1856 yılında Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Islahat Fermanıyla birlikte halkın din ve ırk fark etmeksizin kaynaştırmak ve devletin devamı için aidiyetlerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle Gayrimüslimlerin ibadet yerleri, kendi okullarını açma, mülk dokunulmazlığı gibi konularda haklar tanınmış ve devlet dairelerinde memur olma hakkı sağlanmıştır. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın eksiklerini tamamlamış ve onun ilkelerini genişleterek yürürlüğe koymuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilkelerini tekrar teyit etmiş ve Kanun-i Esasi ile Tanzimat Fermanı arasında bir köprü işlevi görmüştür. Ayrıca, fermanla birlikte Gayrimüslimlerin zımmîlik sıfatı kaldırılmış, adalet sistemi yeniden düzenlenmiş ve askerlik ile vergi uygulamaları gibi konularda reformlar yapılmıştır. Islahat Fermanı, Osmanlı tebaası arasında yeni bir vatandaşlık bağı oluşturarak “Osmanlılık” kavramını yerleştirmeyi hedeflemiştir. Bu belge, Osmanlı milletlerinin eşit hukukî, siyasî ve sosyal koşullarda yaşamasını öngörmüş ve laik özellikleri içinde barındıran maddeleri ile daha önceki dinî yorum ve uygulamaların aksine düzenlemelere gidileceğine işaret ederek Kanun-i Esasi için önemli bir temel oluşturmuştur (Gümüş, 2008: 230-233)

4. Kanun-i Esasi

1876 Kanun-i Esasisi, Osmanlı Devleti'ni anayasal monarşiye dönüştüren ilk anayasa olarak kabul edilir ve 23 Aralık 1876'da ilan edilmiştir. Bu anayasa, Belçika ve Prusya anayasalarından esinlenerek hazırlanmış ve Prusya Anayasası'nın model alınmasıyla 119 maddeden oluşan bir yapıya sahip olmuştur. Bu anayasanın hazırlanmasında birçok iç ve dış faktör etkili olduğu söylenilebilir. İç faktörler içerisinde en önemlisi bu dönemin en önemli muhalif hareketi olarak nitelenebilecek 1865 yılında kurulmuş olan “Yeni Osmanlılar” cemiyeti üyelerinin etkisi gösterilebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşu için anayasal

bir yönetim ve meclis temsili gerekliliğini savunmuşlardır. Bu düşünceye göre, meşrutiyet ve temsili bir meclis, padişah ve yöneticilerin keyfi yönetim uygulamalarına karşı aydınlar ve halk için bir güvence sağlayacaktır. Dış faktörler arasında ise mali durumun kötüleşmesi ile büyük devletlerin müdahale tehdidi, azınlıklar için yeni reform talepleri ve devletin Avrupa bölümündeki illerin ayrılma talepleri yer almaktadır (Yamaç, 2014: 57-59)

Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesiyle, doğrudan doğruya 1876 Kanun-i Esasîsi yürürlüğe konulmuş ve bu bağlamda yeni bir anayasa hazırlanmamıştır. Meşrutiyet'in ilanının ardından, basında ve siyasi partilerin programlarında Kanun-i Esasî'nin milli egemenlik açısından eksik ve kusurlu olduğu dile getirilse de 1908-1912 dönemindeki Meclis-i Mebusan kendini kurucu meclis olarak görmediği için 1909 yılında yeni bir anayasa oluşturulması yoluna gitmemiştir. Bunun yerine, anayasal sorunlar 1876 Kanun-i Esasîsi üzerinde yapılan değişikliklerle çözülmeye çalışılmıştır. Bu durum Kanun-i Esasî'nin ilk anayasa olarak kabul edilmesini açıklamaktadır. Bununla birlikte 1876 Kanun-i Esasîsi'nin kurucu bir meclis tarafından değil, doğrudan Padişah tarafından atanan bir komisyon tarafından hazırlanmış olması nedeniyle "Ferman Anayasa" olarak da nitelendirilmiştir. Bu anayasanın en çok eleştirilen yönleri arasında güçlü bir padişah yetkisi sunması, yürütme ve yasamayı doğrudan Padişah'ın kontrolüne bırakması, Meclis-i Mebusan'ın yasama yetkilerini ciddi şekilde kısıtlaması ve kişi hakları ile özgürlükleri yetersiz bir şekilde düzenlemesi bulunmaktadır. 1909 yılında yapılan değişikliklerle 1876 Kanun-i Esasîsi'nin yarattığı siyasal yapı önemli ölçüde değiştirilmiştir. Bu değişiklikler, Meclis'in Padişah ve kabine karşı daha güçlü bir duruma getirilmesini, yasama, yürütme ve yargı arasında bir denge kurulmasını sağlamıştır. Padişahın yetkilerinde kısıtlamalar getirilmiş, Meclis'in yetki alanı genişletilmiş, milletvekillerine kanun teklif etme hakkı tanınmış, güvenoyu sistemi getirilerek yürütme, Meclis'e karşı sorumlu hale getirilmiş ve kişi hakları ile özgürlükleri anayasal güvence altına alınmıştır (Çalen, 2012: 129-139). Bu değişikliklerle, hâkimiyet-i milliyenin anayasal bir temele oturtulduğu ve teorik olarak daha demokratik bir sistemin oluşturulduğu söylenebilir. Böylece cumhuriyet sonrası yapılacak seçimler için oluşturulacak parlamenter düşüncenin de tohumları atılmıştır.

2.3.1.2. Osmanlı Dönemi Seçim Süreçleri

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki reform hareketleri ve ilk parlamento seçimleri, büyük bir tarihsel dönüm noktasını temsil eder. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin, Batılı Devletlerin baskıları altında zayıf bir durumda olması, iç ve dış politikada köklü değişikliklerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, 1856'da ilan edilen Islahat

Fermanı ve ardından gelen anayasal reformlar, devletin modernleşme çabalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Batılı Devletlerin baskılarının yanı sıra kendilerini "*Yeni Osmanlılar*" olarak adlandıran bazı aydınlar ve devlet adamlarından oluşan grubun meşrutiyet yönündeki talepleri ile karşılaşmıştır. Bu grubun amacının Osmanlı yönetimini Avrupa tarzında anayasal bir düzen ile yeniden şekillendirilmesi olarak gösterilebilir (Ceylan 2020: 21-27). II. Abdülhamit'in padişah olması ile meşrutiyet reformları hızlandırılmış ve anayasa çalışmalarına ağırlık verilerek Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin hazırlanmasını sağlamıştır. Kanun-i Esasi'yi hazırlayan komisyon, seçim usulleri ve Meclis-i Umumi'nin oluşturulması üzerinde çalışarak 28 Ekim 1876'da yürürlüğe giren "*Talimât-ı Muvakkate*" adı verilen geçici yasa ile seçim usullerinin belirlenmesi sağlanmıştır. Bu yasa ile ilk defa seçimlerin yapılması ve Meclis-i Umumi toplanması amaçlanmıştır. Talimât-ı Muvakkate, ülke genelinde 80 Müslüman ve 50 Gayrimüslim mebus olmak üzere toplam 130 mebus seçileceğini öngörmüş ve 1877 yılında iki dereceli bir sistemle bu seçimler yapılmıştır. Yapılan bu seçimlerde, taşrada ilk Meclis-i Mebusan üyelerinin tespiti için seçim yapılmayıp, İdare Meclisi üyeleri ikinci seçmen olarak kabul edilmiştir. İstanbul ve çevresinde ise seçimler belirli bölgelere ayrılarak yapılmış ve her bölgeden belirli sayıda ikinci seçmen seçilmiştir. Seçimler sonucunda, İstanbul ve civar bölgelerden toplam 115 mebus seçilerek I. Meşrutiyetin Meclis-i Mebusanını oluşturulmuştur. Meclis, çeşitli etnik ve dini grupların temsilcilerini içermekte ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitliliğini yansıtmaktadır. İlk toplantılarda, meclisin iç işleyişi ve çeşitli yasaların hazırlanması gibi konular üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk parlamento deneyimi, meşrutiyet reformları açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kanun-i Esasi ve seçim sistemleri, Osmanlı yönetiminde köklü bir değişime neden olmuştur. İlk Mebusan Meclisi'nin oluşturulması, devletin modernleşme çabalarının somut bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve Osmanlı tarihinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, aynı zamanda Batı tarzı demokratik uygulamaların Osmanlı topraklarında ilk defa hayata geçirilmesinin temel taşlarını oluşturmuştur (Toprak, 2013: 172-183). Sonraki süreçte, 1877 tarihinde açılan Meclis-i Mebusan ikinci dönem çalışmaları sırasında 1878 tarihinde II. Abdulhamit tarafından kapatılarak Anayasa askıya alınmıştır. Otuz sene sürecek olan mutlakîyet rejimi döneminde oluşan Meşrutiyetin her soruna çözüm üreteceğine olan inancın artması üzerine II. Meşrutiyetin ilanı için II. Abdulhamit yönetimine karşı başlatılan mücadele sonucunda 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde seçimlerin diğer aşamasına II. Meşrutiyetin ilanı ile geçilmiştir. II. Meşrutiyet Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönemin başlangıcı olarak

kabul edilmektedir. Bu dönemde Yasama Meclisi seçmen tercihleri ile oluşan Heyet-i Mebusan ve Osmanlı bürokrasisinin üst kademe mensupları ve üst düzey din adamlarından oluşan Heyet-i Ayan'dan oluşmaktadır. Dönemin öne çıkan özelliklerinden bazıları; milletin egemenliğini temsil eden Heyet-i Mebusan üyelerinin halk tarafından seçilmesi, çok partili seçimlerin yapılması, kişi hak ve hürriyetlerinin ön plana çıkması şeklinde sıralanmaktadır. Halkın seçimlerle tanışması 1840 yılında Muhassıllık Meclislerinin oluşumuna dayanmasına rağmen halkın geniş kapsamlı katılımı ile gerçekleşen ilk seçim ancak bu dönemde yapılabilmektedir. Bu dönemde yürürlüğe giren İntihab-ı Mebusan Kanunu ile yapılacak olan seçimlerde uygulanacak hükümler ele alınmıştır. Kanuna göre seçimlerin basit çoğunluk usulüne göre yapılması uygun görülmüştür. İki dereceli olarak yapılması öngörülen seçimlerde, seçmenler tarafından seçilen ikinci seçmenlerin seçilmesi ve ikinci seçmenlerin ise mebusları seçmesi sağlanmıştır. İlgili dönem içerisinde gerçekleştirilen 1908, 1912, 1914 ve 1919 seçimleri ana hatları ile bu kanuna göre yapılmıştır (Demirci, 2020: 59-96). 1920'ler, siyasal ve toplumsal hayatın yeni yönlerle evrilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, günümüzde Başkent Ankara'da varlığını sürdüren Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temelleri atılmış ve pek çok yenilik yaşanmıştır. Bu tarihten itibaren başlayan kurumsal ve yapısal değişimler, siyasal hayatın yeniden yapılandırılmasına büyük katkı sağlamıştır. Türk demokrasi ve seçim tarihini en önemli dönüm noktalarından birisi 23 Nisan 1920 tarihi itibarıyla bütün mülkî ve askerî makamlar ile bütün milletin yetkili merciini Büyük Millet Meclisi (BMM) olarak ilan edilmesi olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mebusan Meclisi dağıtıldıktan sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanarak iki dereceli seçim sistemine göre bir seçim yapılmıştır. Seçime, yeni üyeler ile eski Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan katılan toplam 437 üye katılmıştır. Seçimler İntihab-ı Mebusan kanuna göre iki aşamalı olarak yapılmış, ilk aşamada milletvekili seçecek kişiler oylama ile seçilmiş, ikinci aşamasında ise milletvekili seçecek olan kişiler belirlenmiştir (Fedayi: 2020: 101-106). Cumhuriyete giden yolda atılan en önemli adım olarak Osmanlı'dan devralınan mirasla hazırlanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu, yeni bir devletin kuruluşunu ortaya koymuş, milli egemenlik ilkesini anayasa düzeyinde ilk kez benimsemiş, meclis üstünlüğü ve güçler birliği ilkeleri kabul edilmiştir. Devrimci bir özelliğe sahip olan bu anayasa, Osmanlı-Türk anayasacılığının anlayışını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Kanun-i Esasi'yi resmen yürürlükten kaldırmamakla birlikte, bu anayasanın en önemli özelliklerini uygulamadan bırakmış ve saltanatın kaldırılmasıyla ikili iktidar sorununu sona erdirmiştir. Bu anayasanın geçirdiği en önemli değişiklik Cumhuriyet'in ilanı sırasında yaşanmış ve 1921 Anayasası'nın 1. Maddesine " *Türkiye*

Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir.” cümlesi eklenmiştir. Böylece cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuş ve meclis hükümet sisteminden vazgeçilerek parlamenter sisteme geçilmiştir. (Yamaç, 2020: 215).

2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Seçim Tarihi Ve Süreci

29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen cumhuriyet ile birlikte Türk demokrasisi ve seçim süreci yeni bir anlayış ile birlikte cumhuriyetin tesisi ve uygulamaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni kurulan devletin başkenti Ankara olarak kabul edilmiş ve 158 üyenin oy birliği ile Atatürk ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhuriyet fikrinin çeşitli devrimlerle desteklenmesi için ve özellikle meclis iradesinin oluşturulması amacıyla bazı adımlarda atılmıştır. Bunlar, meclisin idaresini kullanarak ve seçimler yoluyla daha güçlü kararların alınmasını gündeme getirmiştir. Türk Demokrasi tarihinde Osmanlı Devleti döneminde atılan adımlar Büyük Millet Meclisinin kurulması ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte meclis oluşumu ve seçimlerin yapılması düşüncesi daha da güçlenmiştir (İba, 2020: 143-144).

Demokrasilerde halkın iradesinin yönetime yansması ve yönetiminde halktan güç olarak icraatlar yapılması, tercih edilen ve desteklenen bir uygulama biçimidir. Türk demokrasisinde Büyük Millet Meclisinin oluşumundan önce de parlamenter rejimi anımsatan adımlar olarak kabul edilen I. ve II. Meşrutiyetin ilanı da kayda değer bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsuru olan seçimlerin hür ve bağımsız ortamda yapılması ve alternatifleriyle birlikte seçeneklerin sunulması, halkın iradesini yansıtması bakımından daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden Gazi unvanlı bir meclis olan TBMM’nin teşkil edilmesi ve milli irade esas alınarak yaptırılması, Türk demokrasisi için vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de seçimler yoluyla milli iradenin tespiti her dönem tartışmalı bir konu olmuştur. Özellikle mahalli idareler seçimleri ve yasamanın, yürütmenin ve yargının şekillenmesine neden olan milletvekili Genel Seçimlerinin yapılması daha da önem arz etmektedir (Gün, 2018: 73-109). TBMM, milletvekili Genel Seçimleriyle oluşmakta olup, yasama görevini ve milli iradenin merkezini oluşturmakta ve bu yüzden milletvekili Genel Seçimleri aynı zamanda TBMM’nin seçimini belirlemektedir.

Seçimlerin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin varlığı ve bunların hür bir ortamda seçim çalışmalarını yürütmesi, milli iradeyi yansıtıcı bir rol oynamaktadır. Siyasi partilerin Türk demokrasi tarihinde TBMM oluşumu ve milletvekili Genel Seçimleri iki ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlardan ilki 1946 yılı yani çok partili bir meclisin oluşturulmaya çalışıldığı tarihe kadar ki dönem diğeri ise 1946 sonrası dönemdir. Bu

dönemlerin birbirleri ile farklılaşmasında yapılan seçimler ve seçime katılan siyasi partilerin varlıkları oldukça önemli bir etkidir (Tekin ve Okutan; 2015: 127-147). Özellikle siyasi partilerin seçimlere ilişkin aday belirleme süreçlerinin esas alınması bu iki döneme ilişkin siyasal yaşama yansıyacak bilgilerin oluşmasında önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Türkiye’de Genel Seçimlerin yapılışı ve özellikle aday belirleme ile ilgili izlenen yolun daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi için bu seçimlerin aday belirleme süreçlerine ilişkin tabi oldukları mevzuatın dikkate alınması çalışmayı daha da zenginleştirmektedir. Bu dönemler sırasıyla aşağıdaki gibi incelenmiştir.

2.3.2.1. 1923-1942 Arası Dönem

Cumhuriyet sonrası dönemin ilk yıllarında demokrasinin bir gereği olarak çok partili hayata geçiş için çeşitli denemeler olmuştur. Bu kapsam da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası bu dönemde kurulup, daha sonra kapatılan partilerdir. 17 Kasım 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 12 Ağustos 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, dönemin toplumsal koşulları içinde meydana gelen olaylar ve halkın çok partili hayata henüz hazır olmaması gerekçesiyle kapatılmıştır. Bu şekilde, çok partili hayata geçiş denemeleri başarısız olmuş, demokratik hayata geçiş sonraki yıllara ertelenmiştir (Akıncı ve Usta, 2015: 41-42). Bu çok partili hayata geçiş denemelerinden sonraki süreçte yönetim şekli daha otoriter bir görünüm almış ve giderek parti-devlet bütünleşmesine doğru yönelmiştir. Öyle ki, II. Dünya Savaşı süresince Türkiye, tek-partili otoriter bir anlayışla Milli Şeflik ile yönetilmiş ve bu yönetim anlayışı yer yer bir rejim olarak da ifade edilmiştir (Koçak, 1996: 164-173). II. Dünya Savaşı’nın seyrine bakıldığında ülke yönetiminde demokrasi uygulanmasını benimseyen devletlerin savaşın galibi olacağı yönünde oluşan kanaat ve Sovyetler Birliği’nin Türkiye için bir tehlike unsuru oluşturması, kişisel hak ve özgürlüklerin çok değer görmediği otoriter yönetim anlayışından vazgeçilerek çok partili hayata geçiş sürecinin hızlanmasında etkili olmuştur. Ülkenin dış politika alanında yalnız kalmasını engellemek amacıyla yönetim erkini elinde bulunduran Milli Şef, rejimin demokrasi taraftarı devletlerin yönetim şekline daha yakınlaştırmak adına sınırlı da olsa rejimin dışardan görünümünü normalleştirerek ve çok partili siyasi hayata geçmek zorunda kalmıştır. Bu kapsam da, çok partili hayata geçiş için önceden mevcut olan ve savaşın getirdiği olumsuzluklarla iyice olgunlaşan iç dinamikleri, savaş sonrasının dış dinamikleri harekete geçirmiştir (Akandere, 2010: 21-24). Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye’nin içinde bulunduğu ortam, çok partili siyasi hayata geçişi ve bir muhalefet partisinin oluşturulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Tek parti döneminde 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943'te olmak üzere toplam beş Genel Seçim yapılmıştır. İki dereceli seçim sisteminin uygulandığı söz konusu dönemde seçimlere sadece Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) katılmıştır. Bu kapsamda önce ikinci seçmen seçimleri, ardından da milletvekili seçimleri yapılmıştır. Tek parti döneminde istisnasız bir şekilde dört yılda bir Genel Seçim yapılmış olması dönemin dikkat çeken özelliklerinden biri olmuştur. Bunda seçimlerin cumhuriyet rejiminin temellerinden biri olarak görülmesi CHP iktidarının meşruiyetini seçimlere dayandırması ve toplumda seçim kültürünün yerleştirilmek istenmesi gibi etkenlerin rol oynadığı söylenebilir (Olgun, 2011: 13). Bu dönem de yapılan seçimlerde 1908 yılında çıkarılmış olan İntihab-ı Mebusan Kanunu'nu yürürlükte olduğundan yapılan milletvekili seçimleri bu kanun hükümleri uyarınca yapılmıştır. Ancak İntihab-ı Mebusan Kanunu'nu milletvekili adaylarının belirlenmesi hususunda bir düzenleme içermemektedir (Kocaaga, 2019: 98-99). 1908 yılında çıkan seçim kanunu çerçevesinde yapılan ilk seçimden 1942 yılına kadar milletvekili adaylarının belirlenme yetkisi doğrudan parti Genel Başkanına verilmiştir. Bu dönem milletvekili adaylarının tespit edilmesinde Genel Başkanların ve ona yakın isimlerin mutlak özgürlük ve yetki içerisinde karar aldığı oligarşik bir dönem olarak ifade edilmektedir (Araslı, 1972: 148-149). Dönem içerisinde çok partili hayata geçiş denemelerinin de başarısız olması, aday belirleme süreçleri ile ilgili karşılaştırmalı bir tespit elde edilmesine imkân vermemiştir. İlgili dönemin tek partisi CHP, yürürlükte ki mevzuat çerçevesinde yapmış olduğu milletvekili aday tespit işlemi ile birlikte milletvekillerinin belirlenmesini sağlayarak dönemin TBMM'nin oluşumunu teşkil etmiştir. Bu dönem yaşanan bu gelişmelerden dolayı demokratik eleştirilere maruz kalmış, insan haklarına saygı ve özgürlük kriterleri açısından da çeşitli çevrelerce de eleştiri konusu olmuştur.

2.3.2.2. 1942 -1961 Arası Dönem

Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde, Parlamenter Rejimin güçlendirilmesi oldukça önemlidir. Parlamentonun şekillenmesinde halkın etkisi doğrudan ve dolaylı yollarla olmaktadır. Özellikle batı tipi demokrasilerde parlamentoda halkın temsili, dolaylı yollardan siyasi partiler aracılığı ile teşkil edilmektedir. Siyasi partilerin veya bağımsız olarak halkın temsilcilerinin, halkın oyları ile oluşturulabilecek bir yasama organında görev almaları demokratik toplumun oluşması kadar parlamenter rejiminde güçlü yönünü ortaya koymaktadır (Yavuz, 2009: 296-298).

Meclisin halkın iradesini yansıtır olması, mecliste görev alacak milletvekillerinin belirlenmesinde halkın tutumunun göz önünde bulundurulmasını anlamlı kılmaktadır.

Demokrasinin gereği, milletvekili adaylarının belirlenmesinde seçmenin düşüncelerinin alınması, onun tercih edeceği isimlerin milletvekili listelerinde yer almasıdır. Ancak 1942-1961 arası dönem de uygulanan 1942 tarihli 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu, 1946 tarihli 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve 1950 tarihli 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda sadece siyasi partilerin aday gösterme yetkilerine yer verilmiştir. Milletvekili adaylarının belirlenmesinde halkın tercihinin başvurulması gerektiğine ilişkin hükümlere değinilmemiştir. Parti Genel Başkanı 1942 yılına kadar yapılan seçimlerde doğrudan yetkiliyken, 1957 yılına kadar çıkarılan yasalarla milletvekili adayı belirleme yetkisi Genel Başkanın sorumluluğundan çıkarılarak, aday belirleme yöntemleri bu dönemde partilerin tüzükleri aracılığı ile düzenlenmiş ve partilerin merkez karar organları yetkili kılınmıştır. (Aydın, 2007: 87)

Türkiye’de 1942-1961 yılları arasında Türkiye’de 1943, 1946, 1950, 1954, 1957, 1961 yıllarında toplam altı Genel Seçim yapılmıştır. Her bir seçim için halkın seçimlere katılımının sağlanması, siyasi partilerin sayısının artması ve seçimlerle ilgili yasal bazı gelişmeler yaşanması parlamenter rejimin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır.

2.3.2.2.1. 1943 Seçimleri

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk seçim kanunu olan 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanununa göre yapılan 1943 seçimleri iki dereceli çoğunluk sistemi uygulanarak 63 ilde 63 seçim çevresinde yapılmıştır. CHP’nin tek parti olarak girdiği ve kazandığı son seçim olan 1943 milletvekili seçimleri sonucunda 455 milletvekili TBMM’de görev almıştır. Milletvekili adayları seçimden önce İsmet İnönü tarafından bir beyanname ile ilan edilmiştir. Bu beyanname ile illerin çıkarabilecekleri milletvekili sayılarından daha fazla aday gösterilerek seçmene ilan edilen milletvekili adayları arasından bir tercihte bulunma imkânı sağlanmıştır (Olgun, 2011: 20). 1943 seçimlerini diğer Genel Seçimlerden ayıran özelliklerden biri de illere gönderilen plaklar aracılığı ile seçim propagandasında farklı bir yöntemle gidilmiş olması olmuştur. Ayrıca seçim afişleriyle halkın bütününe yönelik seçim çalışması gerçekleştirilmiştir (Unat, 2015:220-222).

2.3.2.2.2. 1946 Seçimleri

Türk demokrasi tarihinde önemli bir yer tutan, ilk çok partili ve tek dereceli Genel Seçim olan 1946 milletvekili seçimleri, Türk demokrasi tarihinde “tartışmalı” ya da “şâibeli” seçimler olarak anılmaktadır (Demirci, 2021: 128-129). 5 Haziran 1946 tarihli 4918 sayılı kanunun uygulandığı seçimin demokratik olmayan esasları içerisinde barındırıyor olması,

“açık oy, gizli tasnif” gibi demokratik olmayan uygulamaları nedeniyle hile yapılmasına imkân veren olanaklar içerdiği düşünülmektedir. Seçimlerin demokratik olmayan bir ortamda gerçekleşmiş olması, millet iradesinin özgürce tecelli etmesine imkân vermemiştir (İdem, 2022: 1376-1380).

Türkiye’de tam olarak çok partili hayata geçiş 18 Temmuz 1945’te, Nuri Demirağ’ın başkanlığında Milli Kalkınma Partisinin (M.K.P) kurulmasıyla olmuş olsa da M.K.P. Türk siyasal yaşamında beklenen canlanmayı getirememekle birlikte siyasette etkili bir yer edinmemiştir. Bu duruma parti merkezinin İstanbul’da oluşu, lider kadrosunun yeterince güçlü olmaması ve parlamento deneyimine sahip üyelerinin bulunmamasının etkili olduğu düşünülmüştür (Özacun, 2002: 231-232). Bu süreçte kurulan en önemli partinin siyasal değerlendirmeler ile birlikte ele alındığında, DP’nin olduğu söylenebilir. DP, 1945’te "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" görüşülürken CHP milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın muhalif bir tavır sergilemesi sonucunda CHP’den ayrılarak 7 Ocak 1946’da kurulmuştur (Şahin ve Tunç, 2015: 33-35).

1946 seçimleri sonucunda 465 üyeden oluşan TBMM’de, %85.4 oy oranı ile CHP 397 milletvekili kazanarak birinci parti olmuştur. %13.1 oy oranı ile 61 milletvekili kazanan DP ve DP listesinde yer alarak seçilen bağımsız 4 milletvekili meclise girme başarısı göstermiştir. Ayrıca bağımsız olarak seçilen 3 milletvekili de mecliste temsil hakkı elde etmiştir (Taylan, Ö. 2021: 69).

CHP, milletvekili adaylarının tespitinde nasıl bir yöntem takip edeceğini Genel Başkan İsmet İnönü tarafından teşkilatlarına bildirmiştir. CHP’nin milletvekili adayları daha önce olduğu gibi yukarıdan tayin usulü ile tespit edilecek ve partililer buna itiraz etmeden destek ve oy verecek şekilde bir yöntem belirlemiştir. CHP’nin adayları arasında müstakil ve birden fazla seçim çevresinden aday gösterilen olmamıştır. Adayların mesleki durumları bu seçimlerde CHP’nin aday belirlemede kullandığı yöntemin bir yansıması olarak sivil ve asker bürokratlardan oluştuğu, 63 vilayette yalnızca 1 işçi ve 8 çiftçi adaydan oluşmuştur (Akandere, 2010: 4-5).

DP’nin seçime girme kararı vermesinden sonra partiden kimlerin nereden aday gösterileceği konusu en fazla merak edilen konulardan birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu hususta, DP’nin Genel Başkanı Celal Bayar, 30 Haziran tarihinde Adana’da vermiş olduğu bir demeçte milletvekillerini seçme noktasında izleyecekleri yöntemi şu şekilde açıklamıştır: *“Ankara’da güvendiğimiz kimseleri vilayetlere dayatmak istemiyoruz. Milletvekili*

seçiminde merkez vilayetlerin, vilayetler de merkezin fikrini almak mecburiyetindedir. Bunun manası da şudur: Siparişlere kapıları kapamaktır” Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, DP’nin aday tespit yönteminin, CHP’den farklı olacağı bizzat Bayar’ın ağzından duyurulmuş ve merkezden vilayetlere bir dayatmanın olmayacağı anlaşılmıştır (Akandere, 2010: 5-6).

2.3.2.2.3. 1950 seçimleri

Türkiye’nin ilk demokratik seçimleri olarak kabul edilen 1950 seçimleri, 1946 Genel Seçimlerinden sonra Cumhuriyet tarihinde tek dereceli olarak düzenlenen ve birden fazla partinin katıldığı ikinci milletvekilliği Genel Seçimidir. 14 Mayıs 1950 tarihinde düzenlenen TBMM’nin 9. dönem milletvekillerinin belirlendiği seçim, seçimden önce çıkarılan 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanununun kabul edilmesiyle ilk demokratik seçim olma özelliğini kazanmıştır. 1946 seçimlerinin aksine “Gizli oy, açık tasnif” yönteminin kullanılması bu kazanımın elde edilmesinde etkili olmuştur (Ülman, 1957: 60 -61).

İlimli bir siyaset ortamında yapılan 14 Mayıs 1950 seçimleri, CHP için büyük bir yıkım olmuştur. DP’nin üstünlüğüyle sonuçlanan seçimler sonunda CHP 27 yıllık iktidarını kaybetmiştir. Liste usulü çoğunluk sistemi nedeniyle, oyların %55,2 sini alan DP kazandığı 416 milletvekilliğiyle TBMM’nin % 85’ini elde ederken, buna karşın CHP %39,6 oy oranıyla kazandığı 69 milletvekilliğiyle TBMM’nin ancak %14’ünü elde edebilmiştir. Millet Partisi (MP) ve Bağımsızlarla birlikte birer milletvekiliyle TBMM’ye girmişlerdir. Seçime katılım oranı %89,3 olarak gerçekleşmiştir. 63 seçim çevresinden 52’sinde DP, 10’unda CHP, 1’inde de Bağımsızlar birinci olmuştur (Benhür, 2007: 72-75). 22 Mayıs 1950’de Celal Bayar Türkiye’nin üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aynı gün Adnan Menderes başkanlığındaki ilk DP hükûmeti de kurulmuştur. Celal Bayar’dan boşalan DP Genel Başkanlığına da 9 Haziran’da Adnan Menderes getirilmiştir.

1950 seçimlerimin önemli özelliklerinde birisi CHP’nin aday belirleme usulüne ilişkin yaptığı değişikliktir. Yapılan değişikliğe göre CHP, milletvekili adaylarının tespitinde illere %70 oranında aday seçmek hakkı vermiştir. Ayrıca belirlenecek adayların Anayasa ve Seçim Kanununa dikkat edilerek belirlenmesini, illerin %70 oranındaki adaylarını belirlerken her türlü şaibeden uzak olunmasının parti menfaatleri açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. İllere tanınan adayların %70’ini belirleme yetkisi gizli oyla yapılacak, geriye kalan %30’luk kısmı da Genel Merkez tespit edecek şekilde bir düzenlemeye gidilmiştir (Olgun, 2011: 27).

DP, milletvekili adaylarının tespitinde Celal Bayar'ın hazırlamış olduğu yönerge doğrultusunda, adayların tespit yetkisi parti örgütleri ile Genel İdare kurulu arasında paylaştırılmıştır. Bu adayların %80'ini illerin, %20'sini de Genel Merkezin belirlemesi ilkesini benimsemiş, partiye kayıt tarihi 6 ayı geçmeyen üyelerin milletvekili olamayacakları da belirtilmiştir (Araslı, 1972: 161-162). Bu doğrultuda yapılan aday tespiti neticesinde DP aday listesi 24 Nisan'da açıklanmıştır. DP'nin bu listesi bazı yayın organlarında, Genel Başkanının listesinin “beklenildiğinden çok kuvvetli” olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

2.3.2.2.4. 1954 Seçimleri

1954 Türkiye Genel Seçimleri, TBMM'de görev yapacak 10. dönem milletvekilleri belirlenmesi amacıyla 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılmıştır. 1954 Genel Seçimleri, Türkiye'de çok partili demokratik yaşamın yeni filizlendiği bir evrede, DP ilk iktidar deneyiminin ve buna karşın da tek parti geleneğinin temsilcisi olan CHP ilk muhalefet döneminin ardından gerçekleşen bir Genel Seçim olma özelliğine sahiptir.

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlere % 88.6 oranında bir katılım olmuştur. 1954 seçimi sonucunda daha önce oy oranı % 55.2 olan DP oyunu % 58.4'e çıkarırken Meclisteki sandalye sayısını 416'dan 503'e çıkarmıştır. CHP'nin ise oy oranını % 39.6'dan %35.1'e gerilerken meclisteki sandalye sayısı ise 69'dan 31'e inmiştir. Seçime katılan diğer partilerden parlamentoda sadece Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) %4.7 oy oranı ile 5 sandalye kazanabilmiştir. Ayrıca mecliste 1 bağımsız aday temsil hakkı elde ederken, küçük partilerin temsilini zorlaştıran çoğunluk sisteminin etkileri açıkça görülmüştür (Kaya, 2018: 2286-2287).

1954 seçimlerinin aday belirleme usulünde CHP, 1950 seçimlerinden farklı olarak 1951 yılında toplanan kurultayında kabul edilen yeni tüzükle merkez yoklaması usulünü kaldırarak milletvekili adaylarının tamamının ön seçimle belirlenmesini kabul etmiştir. DP ise 1950 seçimlerinde belirlenmiş olan dağılıma göre hareket ederek %80 illere %20 genel merkez kontenjanını devam ettirmiştir. Ancak aday belirlemelerde illerden gelen listelerin genel merkezden değişikliğe uğratılarak genel merkezin müdahale ettiği yönündeki iddialar dönemin tartışılan konuları arasında olmuştur (Atayakul, 2007: 271-277).

2.3.2.2.5. 1957 Seçimleri

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçilmesinin ardından dördüncü Genel Seçim olan 1957 Seçimleri, Türk siyasi tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Normal şartlarda 1958'de yapılması gereken ancak hükümet tarafından bir yıl erkene alınan 1957 seçiminin

önemli bir özelliği, Türkiye'nin ilk erken seçimi olmasıdır. İktidar partisi DP, muhalefet konumunda olan CHP, DP'den istifa edenlerin oluşturduğu Hürriyet Partisi (HP), CMP ve her ne kadar propaganda sürecinde varlıkları hissedilmese de Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile Vatan Partisi (VP)'nin katılımıyla gerçekleşmiştir (Özdurğun, 2021: 465).

1954 seçimlerine göre oyları gerileyen DP, buna rağmen oyların %48,6'sını alarak kazandığı 424 milletvekilliğiyle iktidarını korudu. Bu seçimde muhalefet partilerinin toplam oyları ilk kez DP'nin üzerine çıktı. Tek dereceli liste usulü çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimler sonucunda, CHP oylarını bir önceki seçime göre arttırma başarısı göstererek %41,4 oy oranı ile 178 milletvekili kazanırken, CMP ve HP 4'er milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir (Atayakul, 2007: 420-421)

27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde önceki iki seçimde olduğu gibi 16 Şubat 1950 tarihinde çıkarılan 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunun esaslarına göre yapılmıştır. İlgili kanunun milletvekili adaylarının tespitinde uygulanacak hükümler barındırmadığından yine önceki seçimlerde olduğu gibi partiler tarafından tespit edilen esaslar doğrultusunda milletvekili adayları belirlenmiştir. Bu doğrultuda DP, önceki seçimlerden farklı olarak adayların büyük bölümünü merkezden belirleme eğilimine giderek, 67 ilden sadece 39'unda aday yoklaması yapmıştır. Aday tespitinde merkezden aday belirleme stratejisi, DP teşkilatında ve seçmeninde büyük kırılmalar meydana getirmiştir. Bu durum partiden istifalara varan tepkilere neden olmuştur. DP'nin oylarının 1954 seçimlerine oranla gerilemesinde en temel sebeplerden birinin teşkilatlarının beklentilerinden uzak bir aday listesinin hazırlanması gösterilmektedir. Parti teşkilatlarının beklenirlerinden uzak bir aday tespit yöntemi tercih edilmesi daha önceki seçimlerde kazanılmış olan illerin kaybedilmesi ile sonuçlanmıştır. CHP ise DP'nin aksine milletvekili adaylarının %85'inin tespitinde yerel örgütlerin etkili olmasını sağlamıştır. CHP bölge hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak yapmış olduğu aday tespit çalışması sonucunda iktidara gelemese de oylarında anlamlı bir artışın olmasını sağlamıştır. (Aydın, 2023: 870-874).

2.3.2.3. 1961-1983 Arası Dönem

27 Mayıs 1960'da 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi (MBK), askeri bir darbe gerçekleştirerek TBMM yetkisini sonlandırmıştır. Yapılan düzenlemeler ile TBMM'ye ait olan yetikler MBK'ya verilmiştir. MBK ilk olarak yeni bir anayasanın yapılmasını amaçlayarak bu doğrultuda kendisinin de içerisinde yer alacağı kurucu meclis tarafından yeni anayasa hazırlık sürecini başlatmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde 28 Mart 1961 tarihli ve 283 sayılı Anayasa halkoyuna sunulurken % 67.1 oranla kabul edilmiştir. Yeni

anayasa ile özellikle yasama organında önemli değişiklikler gerçekleştirilerek, yasama organı Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak çift başlı hale getirilmiştir (Kapdan 2019: 79-80)

Kurucu meclisin çalışmaları neticesinde, demokrasi ve hukuk devleti esaslarını göz önünde bulundurarak 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*” kabul edilmiştir. Bu kanun ile seçimlerle ilgili; seçim kurulları, seçmen kütükleri, seçim günü işleri, sandık başı düzeni, oy verme, oyların sayımı ve dökümü, seçimlerin yönetimi ve denetimi gibi teknik konular düzenlemiştir (Armağan, 1967: 82-83). Milletvekili adaylarının belirlenmesine ilişkin meseleler ise ilk olarak 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu çerçevesinde ele alınmıştır. 306 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunun 15. Maddesiyle milletvekili adaylarının belirlenmesinde uygulanacak yöntem ilk kez bir kanun hükmü haline getirilmiştir. Bu kanuna göre “*Siyasi partiler aday listelerini ve adaylarının listedeki sıralarını kendi tüzükleri gereğince, seçim çevrelerinde demokratik usuller dairesinde yapacakları yoklamalarla, oy verme gününden önceki otuz beşinci gün tespit ederler. Siyasi partilerin merkezlerindeki yetkili organları tarafından aday tespit edilebilmesi ve bu adayların listedeki sıralarının tayini, tüzüklerinde bu yetkinin bulunmasına veya genel kongrelerince bu hususta karar verilmiş olmasına bağlıdır. Ancak, bu suretle tespit edilecek merkez adaylarının sayısı, hiçbir suretle, o siyasi partilerin seçime katıldığı illerde göstereceği adaylar toplamının yüzde 10’unu geçemez.*” hükmü kabul edilmiştir. Böylece milletvekili aday belirleme yetkisi genel merkezin yetkisi ve sorumluluğundan çıkarılmış ve sürecin parti teşkilatlarına yayılması sağlanarak, milletvekili aday tespitinin sadece parti içi bir mesele olmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Eskin, 2014: 77-78). Ayrıca 306 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunun hükümleri gereği Liste Usulü Çoğunluk Sisteminden, Nispi Temsil Sistemi uygulamasına geçilmiştir. Nispi Temsil Sisteminin Çevre Barajlı D’Hondt uygulaması yürürlüğe girmiştir. 1965 Seçimleri öncesi yapılan değişiklikle Milli Bakiye usulüne geçilmiş 1965 seçimleri bu yöntem uygulanarak yapılmıştır. 1968 yılında ise yeni bir değişikliğe gidilerek Brajsız D’Hondt Sistemi uygulamasına geçilerek 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde bu yeni sistem uygulanmıştır (Şener ve Eren; 2022: 59-62). Adayların belirlenmesini daha kapsamlı bir şekilde ele alan kanun ise 1965 tarihli Siyasi Partiler Kanunu olmuştur. 13 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nu 29. Maddesi ile aday tespit yöntemlerinden ön seçim uygulaması siyasi partiler hukukumuzun mevzuatına girmiştir. Bu düzenleme ile milletvekili adaylarının belirlenmesi sürecinde partiye kayıtlı üyelerin yetki

sahibi olmaları sağlanarak ön seçim zorunlu kılınmış, merkez yoklamasının yapılması özel şartlara bağlanmıştır. 306 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda yer alan merkez adaylarının sayısı için belirlenen% 10'luk oran, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile % 5'e düşürülmüştür. 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ortaya koyan iradenin, ön seçimin uygulanmasını yani milletvekili adaylarının tespitinde o seçim çevresindeki tüm üyelerin söz sahibi olmalarını sağlaması, bu hakkın demokratik bir toplumun gereği olarak kabul edildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun bazı maddeleri 26 Haziran 1973 tarih ve 1783 sayılı Kanunla yeniden düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemelerle ön seçim zorunlu olmaktan çıkarılarak partilerin kendi yönetmelik ve tüzüklerinde belirleyecekleri esaslara göre milletvekili adaylarını belirleyecekleri ilkesi getirilmiştir (Yanık, 2007: 187-189).

Milletvekili adaylarının belirlenmesinde 1961-1983 arası dönemin öne çıkan iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki ilgili dönem içerisinde milletvekili adaylarının belirlenmesinde partilerin genel merkezlerinin yetkilerine sınırlandırma getirilirken, yerel teşkilatların gücünü arttıran düzenlemeler olmuştur. Bu doğrultuda parti genel merkezlerine %5 - %10 arasında bir kontenjan hakkı verilirken, geriye kalan adayların partili delegeler ya da kayıtlı üyeler tarafından belirlenmesi hedeflenmiştir. Dönemin öne çıkan bir diğer özelliği ise milletvekili adaylarının belirlenme süreçlerinin kısmide olsa yargısal organların denetim altında yürütülmesi olmuştur (Kocaaga, 2019: 100).

2.3.2.3.1. 1961 Seçimleri

27 Mayıs 1960 tarihinde meydana gelen askeri darbe ile on yıllık DP iktidarı fiilen sona ermiştir. 15 Ekim'deki milletvekili seçimlerinde, önceki seçimlerde uygulanan liste usulü çoğunluk sistemi terk edilerek, Cumhuriyet tarihinde ilk kez nispi temsil sistemi (çevre barajlı D'Hondt sistemi) uygulanmıştır (Şener ve Eren; 2022: 59).

27 Mayıs Darbesinden sonra kurulan MBK'nın çalışmaları neticesinde, halk oylaması sonucuna göre kabul edilen yeni Anayasa parlamentoyu "Millet Meclisi" ve "Senato" olmak üzere ikiye ayırmış, Meclis'te alınan kararların Anayasa'ya uygun olup olmadığını tespit edebilmek adına "Anayasa Mahkemesi" oluşturulmuştur. 1960 askeri müdahalesinden sonra Seçim Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Milletvekili sayısının sabit ve 450 olması, seçmen yaşının 21, milletvekili seçilme yaşının 30 ve milletvekilliği süresinin dört yıl olması kararlaştırılmıştır (Tuna, 2020: 230).

Tek başına iktidar olmayı bekleyen CHP, %36,7 oy oranıyla 173 milletvekilliği kazanarak TBMM'de birinci parti olmasına rağmen çoğunluğu elde edememiştir. Adalet Partisi (AP) 158, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) 54 ve DP'nin kapatılmasıyla oluşan siyasal boşluğu doldurmak üzere kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP) 65 milletvekilliği kazanmıştır. Hiçbir parti mutlak çoğunluğu kazanamadığı için CHP ile AP arasında bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur. Bu hükümet Türkiye'de kurulan ilk koalisyon hükûmeti olmuştur (Çakır, 2020: 22). Bu seçimle seçim sistemi nispeten temsilde adaleti sağlarken kurulan koalisyonlar yönetimde istikrar sorununu gündeme getirmiş, zamanla ülkemizin en önemli sorunlarından biri haline dönüşmüştür

1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde partilerin aday belirleme ile ilgili süreçleri yasal ölçütler çerçevesinde genel olarak birbirine benzeyen yönler içermektedir. *25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu* çerçevesinde belirlenen milletvekili adayları, ilgili kanunun merkez adaylığı için parti genel merkezlerine partinin seçime katıldığı illerde göstereceği adayların toplamının %10 kadar yetki vermesi bu süreçte parti teşkilatlarını etkili kılmış, yerel örgütlerin etkili olduğu bir durum ortaya çıkarmıştır (Erkmen, 2018: 1230-1231).

2.3.2.3.2. 1965 Seçimleri

TBMM 13. Dönem milletvekillerinin seçildiği bu Genel Seçimler, Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilmiştir. İlk kez Millî Bakiye Sisteminin uygulandığı bu seçimlerde, yapılan değişikliklerle her bir oyun hesaba katılması amaçlanarak, küçük partilerin mecliste temsil edilmesinin olanaklı hale gelmesi sağlanmıştır. 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 32. maddesinde yapılan değişiklik ile seçim çevresi barajı kaldırılmış ve 1965 seçimleri milli bakiye (ulusal artık) sistemi ile yapılmıştır (Alkan, 1999: 56-57)

Milli Bakiye Sistemi bir partinin çoğunluk elde etmesine çok az ihtimal vermesine karşın 10 Ekim 1965'te yapılan seçimlerde AP, diğer sağ partilerin özellikle de kendisi gibi DP'nin mirasçısı olan YTP tabanlarını eritip %52,9 oy ve 240 milletvekili ile tek başına iktidar olmayı başarmıştır. CHP %28,7 oy ile 134 milletvekili, MP %6,3 oy ile 31 milletvekili, YTP %3,7 oy ile 19 milletvekili, ilk defa katıldığı seçimlerde Meclise girebilen TİP %2,8 oy ile 15 milletvekili, CKMP %2,2 oy ile 11 milletvekili kazanmıştır. Seçim sonucunda Süleyman Demirel, 27 Ekim 1965'te, 27 Mayıs Darbesinden (1960) sonraki ilk tek parti hükûmetini kurarak Türkiye'nin 12. başbakanı olmuştur (Teknaz, 2023: 5-6).

Seçimlerin öncesinde kabul edilen 13 Temmuz 1965 tarihli 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, milletvekili adaylarının belirlenme sürecinde n seçimi zorunlu kılarak partiye kayıtlı üyelerin milletvekili adaylarının belirlenmesi sürecinde daha fazla söz sahibi olmalarına olanak sağlamıştır. İlgili kanuna göre aday belirleme sürecinin parti içi bir mesele olmaktan çıkarılması amaçlanarak 306 Sayılı Milletvekili Kanunu'nda genel merkeze verilen %10'luk oran %5'e düşürülmüş ve merkez yoklamasının yapılmasını özel şartlara bağlanmıştır (Gürel, 2020: 113-114). Yapılan bu yeni düzenlemeler 1965 seçimlerini aday belirleme süreci en demokratik yolla yapılan seçimlerden biri olmasını sağlamıştır.

2.3.2.3.3. 1969 Seçimleri

1969 Genel Seçimleri, 1961 Anayasası'nın kabulünden sonra düzenlenen 3. Genel Seçimdir. 1969 Genel Seçimleri, %64,3 katılım oranı ile 1950'den itibaren düzenlenen Genel Seçimler arasında katılım oranı en düşük seçim olmuştur. Sekiz partinin Meclise girdiği bu seçimlerde, seçime katılan tüm partiler meclise girmeyi başarmıştır. Bu durum 1969 seçimlerine TBMM'ye en çok partinin girdiği seçim olma özelliği kazandırmıştır. Hem iktidardaki AP, hem de ana muhalefetteki CHP'nin oylarının gerilediği seçimlerde bağımsız adayların başarısı dikkat çekmiştir (zmen, 2018: 26).

AP, oyları gerilemesine rağmen %45.5 oy oranı ile 256 milletvekili ile kazanarak TBMM'deki çoğunluğunu korumayı başarıırken, CHP %27.4 oy oranı ile 143 milletvekili elde etmiştir. 1967'de, CHP'deki Ortanın Solu Hareketine tepki olarak partiden ayrılan Turhan Feyzioğlu'nun kurduğu Güven Partisi (GP) %6.6 oy oranı ile 15 milletvekilliği kazanırken, MP %3.2, YTP ise %2.2 oy oranı ile meclise 6'şar milletvekili göndermişlerdir. 1965 seçimlerinde uygulanan Milli Bakiye sisteminin kaldırılması yüzünden TİP yalnız 2 milletvekili ile parlamentoda temsil edilmiş ve 1966 kurulan Birlik Partisi (BP) 8 milletvekili ile parlamentoya girmiştir. 27 Mayıs darbesinin (1960) liderlerinden Alparslan Türkeş, CKMP ile parlamentoya milletvekili olarak ilk kez girmiş ve Konya'dan bağımsız olarak seçilen Necmettin Erbakan daha sonra Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurmuştur (Karaca ve akı, 2019 ve Fedayi, 2004: 170).

1969 seçimlerinin en belirgin özelliklerinden birisi 1965 seçimlerinde uygulanan Milli Bakiye Sisteminin tekrar değişmesi olmuştur. Meclisten ıkarılan yasanın Anayasa Mahkemesinin müdahalesiyle son halini almasıyla seçim sistemi, Milli Bakiyesiz ve barajsız D'Hondt sistemi olarak belirlenmiştir. Bu durumun büyük partilerin avantajlı olmasına imkân sağlamıştır. (TBMM, 1982, s.109). Partilerin aday belirleme işlemleri 1965 tarihinde

kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun gereği olarak 1965 seçimlerinde oluşu gibi ön seçim uygulaması yapılarak tespit edilmiştir. Genel merkezin milletvekili adaylarının %5'ini belirleme yetkisi bulunması, adayların belirleme sürecinde parti teşkilatlarına büyük yetki ve sorumluluk vermiştir. Parti teşkilatlarının milletvekili adayı belirleme süreçlerinde etkin olması ve seçim sisteminin getirmiş olduğu imkân sayesinde TBMM'de birçok partinin temsil imkânı elde etmesi, 1969 seçimlerini millet iradesinin meclise en fazla yansıdığı seçimlerden biri haline getirdiği söylenebilir.

2.3.2.3.4. 1973 Seçimleri

1973 seçimlerine gidilen süreçte, 1969 yılından itibaren bütçenin onaylanamamış olması, dönemin gençlik hareketleri, dünyada ve ülkemizde yaşanan ekonomik sorunlar, kurulan hükümetlerin uzun süreli olmayışı ülkede bir istikrar sorununu ortaya çıkarmıştır. 12 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları bir muhtıra ile sürece dâhil olarak Türk siyasi tarihinde 12 Mart Rejimi olarak adlandırılan dönemi başlatmışlardır (Keskin, 2020: 11-12). Bu süreçten sonra ülke bir ara rejime girmiş, bu karışıklığa rağmen seçimler anayasanın öngördüğü zamanda yapılarak, 14 Ekim 1973'te seçmenler oylarını kullanarak parlamentonun yeni üyelerinin belirlemiştir. Böylelikle 12 Mart ara rejimi son bulmuştur.

14 Ekim 1973 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere katılım oranı %66,8 olmuştur. Katılım oranının diğer seçimlere göre daha düşük kaldığı 1973 seçimlerinde CHP %33, AP %29, Milli Selamet Partisi (MSP) %11,8, DP %11,9, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) %5,3, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) %3,4, Bağımsızlar %2,8, Türkiye Birlik Partisi (TBP) %1,1 oy almıştı. Buna göre CHP 185 milletvekili, AP 149 milletvekili, DP 45 milletvekili, MSP 48 milletvekili, CGP 13 milletvekili, MHP 3 milletvekili, Bağımsız 6 milletvekili, TBP ise 1 milletvekili çıkarmıştır. Hiçbir siyasi partinin tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde edememesi nedeniyle 26 Ocak 1974'de Bülent Ecevit'in başkanlığında CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuştur.

648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun bazı maddelerinin 26 Haziran 1973 tarih ve 1783 sayılı yasa ile yeniden düzenlenmesi sonucu 1973 seçimlerinde ön seçim zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Yapılan yeni düzenleme ile partilerin milletvekili adaylarını kendi tüzük ve yönetmeliklerinde belirleyecekleri esaslara göre tespit edeceği ilkesi benimsenmiştir (Yanık, 2007: 187-188).

2.3.2.3.5. 1977 Seçimleri

1977 seçimleri öncesi ülke içerisindeki şiddet ve anarşi olayları, vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanamaması ülkenin en önemli sorunları olarak gösterilebilir. Seçim propagandası sırasında iki büyük parti olan AP ve CHP ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan dolayı birbirlerini sorumlu tutarak siyaset yapmışlardır. 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD'nin uygulamış olduğu silah ambargosu nedeniyle Türkiye uluslararası formlarda yalnız bırakılmıştır (Tamçelik, 2012: 323-324). Yaşanan gelişmelerin etkisiyle ülke çok ağır ekonomik bunalım dönemlerine girmiştir.

Çok zorlu ülke şartları içerisinde yapılan 5 Haziran 1977 seçimlerine katılım %72,4 olmuştur. Seçim sonuçlarına göre CHP %41,4 oyla 213 milletvekili, AP %36,9 oyla 189 milletvekili, MSP %8,6 oyla 24 milletvekili, MHP %6,4 oyla 16 milletvekili, Bağımsızlar %2,5 oyla 4, CGP %1,9 oyla 3, DP %1,8 oyla 1 milletvekili çıkarmıştır. Seçimden birinci parti olarak çıkmayı başaran CHP, tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edemediğinden Türkiye yeniden koalisyonlar hükümetleriyle devam etmiştir (Ataay, 2020: 401)

648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun bazı maddelerinin 1973 seçimlerinden önce değişmesi sonucu 1973 seçimlerinde olduğu gibi 1977 seçimlerinde de ön seçim yapısı zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Milletvekili adaylarının partilerin kendi tüzük ve yönetmeliklerinde belirleyecekleri esaslara göre tespit edildiği 1977 seçimlerinde, siyasi partiler adayların tespit edilmesinde ön seçim yapma zorunluluğu olmaksızın kendi belirleyecekleri yöntemle milletvekili adaylarını belirlemişlerdir.

BÖLÜM III

3. 1983-2018 ARASI DÖNEM VE ADAY BELİRLEME SÜREÇLERİ

1977 seçimlerinden sonraki süreçte 1983 seçimleri öncesinde Türkiye, 12 Eylül 1980 darbesini yaşamıştır. 12 Eylül Darbesi sonrasında askerî yönetimin emriyle 1982 Anayasası hazırlanarak halkoyuna sunulmuştur. Yapılan halk oylaması sonucu %91,37 oranında yeni anayasa kabul edilmiştir (Toprak, 2020). 1982 Anayasası sonrası çıkarılan 22.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 37. maddesi, milletvekili adaylarının tespit edilmesinde partiye kayıtlı bütün üyelerin katılacakları bir ön seçimle adayların tespitinin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu duruma gerekçe olarak *“Siyasi Partiler, millet iradesinin ortaya çıkmasında önemli rol oynar. Bunun sağlıklı ve milli iradeyi gerçek olarak yansıtabilmesi için, aday tespitinde en meşru kaynak olan demokratik iradeye dayanmak zorundadır. Bu nedenle partilerin aday tespitinde demokratik esaslara bağlı kalması demokrasinin gereğidir. Komisyon aday tespitini partinin iç sorunu olmaktan ziyade, milli iradenin oluşmasında rol oynayan partilerin üstünde demokrasinin bir gereği olarak kabul etmiş ve Parti Tüzüğüne bırakmanın mümkün olmayacağını benimsemiştir. Bu nedenle partinin adayını o partinin o seçim çevresindeki kayıtlı üyelerinin parti seçmeni olarak serbestçe oy kullanacağı bir seçim ile o partiden aday olmak isteyenler arasından parti adayını seçme usulü kabul edilmiştir.”* İfadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte aynı kanunun geçici 6. maddesi, *“Bu kanunun yürürlüğe girmesini müteakip, yapılacak ilk Milletvekili Genel Seçimleri için ön seçim yapılmaz. Milletvekili adayları; doğrudan kurucular kurulu üyelerinin en az üçte iki çoğunluğu tarafından tespit edilir”* hükmünü getirdiğinden adaylar parti kurucular kurulunca belirlenmiş ve daha sonraki süreçte 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu 28.03.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanununla değiştirilmiştir. Değişikliğe göre aday belirleme süreçlerinde siyasi partilere çok geniş bir hareket alanı verilmiş ve partiler bu konuda özgürleştirilmiştir. Buna göre *“Siyasi partiler, milletvekili genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esaslari çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyebilecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler” (m.37/1). Kanun, parti tüzüğünde herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin katılımı ile ön seçimin yapılmasını öngördüğü durumlarda, bu kanunun ön seçimle ilgili hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir (m. 37/2). Şeklinde bir değişiklik yapılmıştır (Gülsoy, 2006: 138-139).*

Yapılan değişikliklerle ön seçimi zorunlu olmaktan çıkarılmış olması muhalefet çevrelerinin eleştirilerine sebep olmuş uygulamanın çok partili sisteme ve demokratik esaslara uymadığı gerekçesi ile yapılan itirazlar anayasa yargısının konusu haline gelmiş fakat Anayasa Mahkemesi düzenlemeyi anayasaya aykırı bulmayarak gerekçesinde “*Siyasi partiler, yasalara uygun biçimde çalışmalarını kendileri düzenlerler. Parti içi çalışmaları ve kararlarının demokrasi ilkelerine aykırı olmaması asıldır. Parti içi bir konu olan aday saptaması da bu sınırı aşamaz. Yasa koyucu, düzenleme yaparken bu hususu gözetmek, partilerin demokratik içyapıya sahip olmalarını sağlamak zorundadır. Değişik ülkelerde ayrı yöntemlerle yapılan aday saptamasının, ülkemizde parti tüzüklerine bırakılması konuyu iç sorun olmaktan çıkarmamış, tersine partileri bu konuda serbest kılmıştır. Bunun, üyelerin katılımını, yöntemin belli zamanlarda değişimini, demokratik ilkelerin işleyişini engelleyici bir yönü yoktur. Partinin ‘tercihine’ bırakılarak zorunlu olmaktan çıkarmanın Anayasa ile uyuşmayan bir yönü yoktur. Zorunlu olmaktan çıkarılması tümüyle dışlanması değildir*” denmiştir. Böylelikle milletvekili adaylarının tespit edilmesinde ön seçim yapılmasının zorunlu olmaktan çıkarılmasına ilişkin yasa değişikleri Anayasa Mahkemesi’nce uygun bulunmuştur. Buna bağlı olarak 3270 sayılı kanunla değişikliğe uğratılan Siyasi Partiler Kanunu’nun 37. Maddesi milletvekili adaylarının belirlenmesinde uygulanacak yöntemleri partilerin kendi tüzüklerine bırakmıştır (Hasdemir, 2014: 271). Bunun sonucunda siyasi partiler adaylarını tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya bir kaçı ile yapabilecekler şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylelikle partiler adaylarını ön seçimle yapabilecekleri gibi, temayül yoklaması, merkez yoklaması gibi kendi seçecekleri yöntemle belirleyebilecektir. Bu durumun siyasi partileri ön seçim uygulamasından uzaklaşarak demokrasinin gereği olan ön seçim uygulaması yerine merkezden aday belirlemenin kapılarını açtığı söylenebilir. Parti tüzüklerinde yer alan aday belirleme yöntemlerinden ön seçim yönteminin belirlenmesi durumunda ise bütün parti üyelerinin katılımı sağlanarak, Siyasi Partiler Kanunu’nda belirtilen esaslara göre yargı gözetiminde yapılacağı belirtilmiştir.

10.09.1987 tarih ve 3403 sayılı kanun ile bazı yeni düzenlemeler getirilmiş, ilgili kanunun 8. Maddesine göre: “*18. dönem milletvekili Genel Seçimi adaylığı için ön seçim yapılmaz. Adaylar, siyasi partilerin tüzüklerindeki hükümlere veya merkez karar organlarınca belirlenecek usullere göre ve seçim kurullarının yönetim ve denetimine tabi olmaksızın tespit edilir*” denilmiştir. 18. Dönem milletvekillerinin belirlenmesinde ön seçim uygulamasını partilerin tercih etmesi durumunda dahi uygulamalarına imkanı vermeyen bu değişiklik yine anayasa yargının konusu haline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi ise söz konusu değişikliğin iptaline karar vererek “*Anayasa’nın 69. maddesine göre, siyasi partilerin iç*

işlerine karışmak, ancak onların demokratik kurallara uymalarını sağlamak amacıyla mümkündür”. Bu amaç dışında her türlü müdahalenin Anayasaya aykırılık teşkil ettiğini vurgulayan Mahkeme, adı geçen düzenleme ile siyasal partilerin demokratik olmaktan uzaklaştırılmaya zorlanmış olduğunu belirtmiştir (Şen, 1995: 120-121).

Milletvekili adaylarının ön seçimler yoluyla tespit edilmesi genel anlamda demokratik bulunan bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ön seçim uygulamasının sadece partilerin tüzüklerinde bulunan ve istedikleri zaman müracaat edecekleri bir milletvekili aday tespit yöntemi olması bile parti içi demokrasinin gelişmesine ve güçlenmesine engel bir durum teşkil ederken, ön seçimin tamamen kaldırılmasına yönelik teklifin anayasal ilkelere uygun bir yönü bulunmadığı belirtmek gayet mümkündür. Anayasa Mahkemesi almış olduğu bu kararla ön seçim uygulamasının partilerin tercihlerine bağlı olarak uygulanabilir kalmasını sağlamıştır. Siyasi Partiler Kanununda belirtilen diğer aday belirleme yöntemleri ise “*Aday Tespit Yöntemleri*” başlığı altında ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.1. ADAY TESPİT YÖNTEMLERİ

Siyasi Partiler Kanununda yapılan değişiklikler çerçevesinde, günümüzde aday belirleme yöntemleri parti tüzüklerinde; genellikle Önseçim, Aday (Teşkilat) Yoklaması ve Merkez Yoklaması olarak üç başlığa ayrılmıştır. 1995 yılında kanundan çıkarılmış olan Kontenjan adaylığı ise tüzüklerde düzenlenmeye devam etmektedir. Bu yöntemlerden birinin ya da bir kaçının birlikte uygulanmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Partilerin adayların belirlenmesinde ön seçim yöntemini kullanmaları halinde Siyasi Partiler Kanunu’nun ön seçime ilişkin kurallarını uygulaması zorunludur (Karakoç, 2020: 1231-1232). Bu usullerin daha ayrıntılı olarak ele alınması araştırma konusunun sınırlılığını oluşturan 1983-1987-1991-1995-1999-2002-2007-2011- 07 Haziran 2015 - 01 Kasım 2015-2018 yıllarında yapılan toplam 11 Genel Seçimde mecliste gurubu bulunan partiler tarafından uygulanan aday belirleme yöntemlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Siyasi Partiler Kanununda yer alan aday belirleme yöntemleri kısaca aşağıdaki başlıklarda özetlenmiştir:

3.1.1. Önseçim

Siyasi Partiler Kanunun aday belirlemeye ilişkin uygun gördüğü yöntemlerden ilki olan önseçim uygulaması, Genel Seçimlerde aday gösterilecek isimlerin belirlenmesi için yerel teşkilatlara ve parti üyelerine yetki veren bir uygulamadır. Ön seçim sistemini uygulaması ilk olarak ABD tarafından gerçekleştirilmiş olup, açık ve kapalı ön seçim şeklinde uygulanmaktadır. Kapalı önseçimde aday tespit sürecine katılacak seçmenler

tercihlerini belirtmeleri gerekiyorken, açık önseçimde seçmenlerin tercihlerini önceden belirtmeye gerek bulunmaktadır. (Altıparmak, 2008: 369-371).

Türk hukuk sistemine 1961 Anayasası döneminde giren ön seçim uygulaması milletvekili adaylarının tespitinde yetkinin parti merkezlerinden ziyade parti seçmen kütüğüne kayıtlı üyelerin tercihinin bırakılmıştır. Ancak 1973 yılında yapılan değişiklik, aday belirleme usulünü partilerin kendi tercihlerine bırakarak, tüzüklerinde belirtmiş olduğu yöntemlerden istediğini uygulama özgürlüğünü getirmiştir. 1982 Anayasası ile hukuk sistemine dâhil olan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ön seçim uygulamasını tekrar esas almıştır ancak ilgili kanuna eklenen geçici maddelerle ön seçim uygulaması zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Siyasi partilerin aday belirleme yöntemi olarak önseçim uygulamasını tercih etmiş olması halinde ise önseçimlerin, seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında, Genel Seçimlerden en az 75 gün önce YSK'nın kararlaştırdığı günde, tüm üyelerin katılımına açık olarak ve seçim çevresi esas alınarak yapılması zorunludur (Karaköse ve İba, 2016: 78-79).

3.1.2. Merkez Yoklaması

Milletvekili adaylarının tespit edilme sürecinde yerel teşkilatların konuya dâhil edilmeden adayların parti genel merkezi tarafından belirlendiği yöntemdir. Seçimlerde en çok kullanılan yöntem olarak karşımıza çıkan aday belirleme yönteminde, yetkinin yerelden alınarak merkeze toplaması nedeniyle diğer aday belirleme yöntemlerine göre antidemokratik olduğu söylenebilir (Yanık, 2007: 190-191). Siyasi partilerin merkez yoklaması suretiyle adaylarını belirleme işleminde bu yetkinin partilerce farklı organlarına verildiği görülmektedir. Örneğin AKP ve ANAP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu bu konuda yetkili olarak belirlerken, CHP ve SHP Parti Meclisini yetkili kılmıştır. Bu örneği artıracak olursak DYP, Genel İdare Kurulu ve Aday Tespit Karma Komisyonunu yetkili kılarken, MHP Merkez Yönetim Kurulunu yetkili kılmıştır. Merkez yoklaması ile aday tespitinde her ne kadar partiler farklı merkez organlarını yetkilendirmiş olsa da yasanın merkez organlarına tanımış olduğu bu yetki yerel teşkilatların görüşleri alınarak ve kamuoyu eğimleri gözünüzde bulundurulurken yapılmaması gerekirken, bu yetkinin partilerin genel başkanları tarafından kullanıldığı söylenilebilir (Gülsoy, 2006: 141).

3.1.3. Teşkilat (Aday) Yoklaması

Siyasi Partiler Kanunu'nun 37/1 maddesi ile düzenlemeye alınana Teşkilat Yoklaması usulü, Siyasi partilerin tüzüklerinde belirlemiş olduğu partililerce yargı gözetimi ve denetimi altında gizli oy-açık sayım ilkelerine uygun olarak milletvekili adaylarının

belirlendiği yöntemdir. Aday belirleme işlemi partinin tüzüğünde belirtmiş olduğu yetkililerce yapıldığından parti seçmeninin genel eğilimini tam olarak yansıtmasa da merkez yoklamasına göre daha demokratik bir aday belirleme yöntemi olduğu söylenebilir (Tuncay, 1996: 226-229)

3.1.4. Kontenjan Adaylığı

Parti teşkilatları tarafından yeterince tanınmamış, ön seçimlerde aday olması halinde seçilme olasılığının düşük görüldüğü ancak tahsil ve birikimleri nedeniyle parti merkezinin aday göstermek istediği kişiler için uygulanan bir aday belirleme yöntemidir. 1995 yılında kanundan çıkarılmasına rağmen parti tüzüklerinde halen aday belirleme yöntemleri arasında gösterilmekte olup, adayların parti merkezleri tarafından belirlendiği yöntemlerin bir uzantısı olduğu söylenebilir (Karakoç, 2020: 1235-1236).

3.2. 1983 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından 6 Kasım 1983 tarihli Genel Seçimlerine gidilen süreçte Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) adına yönetime el koyan Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ilk faaliyeti her kademedeki siyasi faaliyetleri yasaklamak olmuştur. Faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin tümü 16 Ekim 1981 tarihli siyasi partilerin feshine dair kanunla kapatılmış ve mal varlıkları hazineye devredilmiştir. Bu süreçte hazırlanan yeni anayasanın halkoylaması sonucu 7 Kasım 1982'de kabul edilmesinden sonra, siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilen siyasi partiler kurulmaya başlamıştır. Yeni anayasanın kabulü ile yürürlüğe giren Siyasi Partiler Yasası 12 Eylül darbesi öncesi faaliyetleri bulunan partilere ve onun mensuplarına çeşitli yasaklar getirmiştir. Buna göre kapatılan partilerin devamı niteliğinde parti kurulması yasaklanarak, siyasi parti kurucularının MGK'nın onayını alması gerekli kılınmıştır. Mayıs 1983'den itibaren ise yeni partilerin kurulmasına izin verilmeye başlanmıştır. 3 Haziran 1983'de yeni seçim kanununun yürürlüğe girmiştir ve üç yıl süren askeri bir rejimden sonra 6 Kasım 1983'de yeni seçimin yapılacağı duyurulmuştur. Böylelikle ülke yönetiminin yeniden sivil yönetim tarafından yönetileceğinin tarihi belirlenmiştir (Sargut, 2022: 81-85)

Yeni anayasa ve değişen seçim yasalarına göre yapılan, Türk halkının yaklaşık 6 yıl sonra sandık başına gittiği 1983 seçimlerine katılım oranı %92,3 olmuştur. Çifte Barajlı D'Hondt seçim sistemi uygulanan 1983 seçimlerine Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin (MDP) katılmasına izi vermiştir. 1983 seçimlerine ilişkin siyasi partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: 1983 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Anavatan Partisi	Turgut Özal	7.833.148	45,10	211
Halkçı Parti	Necdet Calp	5.285.804	30,50	117
Milliyetçi Demokrasi Partisi	Turgut Sunalp	4.036.970	23,30	71
Bağımsızlar		195.588	1,10	0
Toplam		17.351.510	100,00	399

Kaynak: YSK 1983 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Not: “1983 milletvekili genel seçiminde ANAP, aday listesindeki isim eksikliğinden dolayı, Bingöl’de 3 milletvekili yerine 2 milletvekili çıkartmıştır. Bu nedenle Meclis’e 400 milletvekili yerine 399 milletvekili seçilmiştir.”

Tablo 1’de görüleceği üzere ANAP geçerli oyların % 45,1’ini alarak 211 milletvekili ile parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğuna sahip olarak tek başına iktidara gelmiştir. HP ise %30,5 oranında oy almış ve parlamentoda 117 milletvekili ile temsil hakkı kazanarak ikinci parti olmuştur. MDP ise %23,3 ile 71 milletvekili kazanarak üçüncü parti olmuştur.

1982 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra kabul edilen 22.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 37. maddesi, milletvekili adaylarının tespitinde partiye kayıtlı bütün üyelerin katılımları ile bir ön seçim yapılmasını ve bu seçimlerin sonucuna göre partilerin milletvekili adaylarını tespit etmesini öngörmüştür. Aynı kanunun geçici 6. maddesi, “*Bu kanunun yürürlüğe girmesini müteakip, yapılacak ilk Milletvekili Genel Seçimleri için ön seçim yapılmaz. Milletvekili adayları; doğrudan kurucular kurulu üyelerinin en az üçte iki çoğunluğu tarafından tespit edilir*” hükmünü getirdiğinden adaylar parti kurucular kurulunca belirlenmiştir. Bu durum, 12 Eylül 1980 döneminin koşulları içinde yeni kurulan ve 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimlerine katılmalarına izin verilen partilerin, yeterince örgütlenememeleri ve ön seçimin koşullarını sağlayacak zamanın bulunmaması ile açıklanabilir. 6 Kasım seçimleri de bundan dolayı 2820 sayılı Kanunun geçici 6. maddesinin öngördüğü aday tespit yöntemiyle yapılmıştır.

Siyasi partilerin kurucular kurulu üyelerinin en az üçte iki çoğunluğu tarafından tespit edilen milletvekili aday listeleri MGK tarafından Yüksek Seçim Kurulundan (YSK) alarak incelemeye başlanmıştır. Yapılan kontroller sonucunda Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatından ve Sıkıyönetim Komutanlıklarından almış olduğu bilgiler doğrultusunda ve ayrıca MGK’ya gönderilen ihbar mektuplarından yararlanarak hareket eden MGK, partilerin yetkili organlarınca milletvekili adayı olarak gösterilen isimlerden uygun görmediklerini veto etmiştir. 21 Eylül 1983’te MGK incelemeleri sonucunda MDP’den 74, ANAP’tan 81 ve HP’den 89 aday veto edilmiştir. Milletvekili aday listelerinde yerel teşkilatlarında görev

yapan isimlere en çok yer veren parti ANAP olmuştur. ANAP il başkanlığı görevini yürüten isimlerden 28'i liste başı, 12'si ikinci, 4'ü üçüncü, birer başkan da dördüncü ve beşinci sırada olmak üzere toplam 46 il başkanı listede yer almıştır. Parti Danışma Meclisinde görev yapan ve adaylık talebi olan 6 üyenin sadece bir tanesinin milletvekili listesinde bulunması da aday listelerinde önceliğin yerel teşkilatlara ayrıldığına göstergesi olarak kabul edilebilir (Berk, 2015: 97-107).

Milletvekili adaylarının tespitinde en kabul gören ve demokratik bulunan şüphesiz aday tespit sürecinde parti teşkilatlarının ve üyelerinin söz sahibi olmalarıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gölgesinde gerçekleşen 1983 seçimlerinde, milletvekili adaylarının tespit edilmesi partilerin yetkili organlarınca Siyasi Partiler Kanunun milletvekili aday belirleme yöntemleri arasında en antidemokratik yöntem olarak kabul edilen merkez yoklaması ile olmuştur. Parti kurucular kurulunun üçte iki çoğunlukla, merkezden belirlemiş oldukları milletvekili adaylarının ayrıca MGK'nın kontrolünden geçerek son halini alması 1983 seçimlerini Türk demokrasi tarihinin en antidemokratik yolla aday tespiti yapılan seçimlerinden biri haline getirdiği söylenebilir. Tüm partilerin aynı yasal mevzuat çerçevesinde adaylarını tespit etmiş olması aday tespit yöntemleri ile ilgili bir değerlendirme yapmayı çok fazla mümkün kılmamıştır.

3.3. 1987 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

1987 yılına gidilen süreçte 12 Eylül askeri darbe sonrası Türk siyaseti yeniden şekillenmeye başlamış, darbe sonrası siyasi faaliyetlerine son verilerek kapatılan dört siyasi parti tekrar faaliyete geçmiştir (Tanör vd., 2014: 62-90). 6 Eylül 1987 yılında darbe öncesi siyasi liderlerden olup 12 Eylül darbesiyle siyasi alandan uzaklaştırılan Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Süleyman Demirel'in yasaklarının kaldırılmasına ilişkin referanduma gidilmiştir. Yapılan referandum sonucunda %50,26 evet, %49,74 hayır oyu çıkmış ve bunun sonucunda yasaklı siyasilerin tekrar partilerinin başlarına geçmelerine olanak sağlanmıştır.

Referandum sonuçları ardından iktidarı elinden bulunduran ANAP erken seçim kararı alarak 1980 askeri darbesi öncesi siyasi aktörlerle, darbe sonrası aktörlerin çekişmelerine neden olacak 27 Kasım 1987 seçimlerine giden süreci başlatmıştır. 1986 yılında Siyasi Partiler Kanunu'nun 38. Maddesinde değişiklik yapılarak 6 ve üzeri milletvekili çıkarılan seçim çevrelerinde siyasi partilerin birer kontenjan adaylığı belirlemelerine imkân sağlanmıştır. Böylelikle 1987 seçimlerinde 1983 seçimlerinde

uygulanen çifte barajlı nispi temsil/D'Hondt sistemiyle beraber kontenjan adaylığı sistemi de uygulanmıştır. Bu durumun aday belirleme süreçlerinde parti merkezlerine yeni bir yetki veriyor olması nedeniyle zaten eleştiri konusu olan temsilde adalet konusunun daha fazla gündeme gelmesine neden olmuştur (Ustabulut, 2018).

Türk siyasi hayatının üçüncü erken seçimi ve %93,3 katılım oranıyla katılım oranı en yüksek seçim olma özelliğini taşıyan 1987 seçimlerinde ANAP yeniden tek başına iktidara gelmiştir. ANAP dışında, Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP), Doğru Yol Partisi (DYP) barajı aşabilen diğer partiler olmuştur. Demokratik Sol Parti (DSP), MSP'nin devamı olan Refah Partisi (RP), MHP'nin devamı olan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ile Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) barajın altında kalarak milletvekili çıkarma başarısı gösterememiştir. 1987 seçimlerine ilişkin partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: 1987 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Anavatan Partisi	Turgut Özal	8.704.335	36,30	292
Sosyaldemokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	5.931.000	24,80	99
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	4.587.062	19,10	59
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	2.044.576	8,50	0
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	1.717.425	7,20	0
Milliyetçi Çalışma Partisi	Alparslan Türkeş	701.538	2,90	0
Islahatçı Demokrasi Partisi	Aykut Edibali	196.272	0,80	0
Bağısızlar		89.421	0,40	0
Toplam		23.971.629	100,00	450

Kaynak: YSK 1983 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Tablo 2'de görüleceği üzere ANAP geçerli oyların %36,3'ünü alarak 1983 seçimlerine göre oyunu yaklaşık %9 oranında düşürmesine rağmen sayısı 450'ye çıkarılan TBMM'de 292 koltuk alarak %64,9 oranında temsil hakkı elde etmiş ve tek başına iktidar olmak için yeterli çoğunluğu sağlamıştır. Uygulanan seçim sistemi sayesinde ANAP artı % 28,6 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçimden ikinci parti olarak çıkma başarısı gösteren SHP oyların %24,8'ini alarak meclise 99 milletvekili göndermiştir. Barajı aşma başarısı gösteren son parti olan DYP ise oyların 19,1'ini alarak 59 milletvekili kazanmıştır. DSP %8,5, RP 7,2 oy oranıyla barajı aşmaya yaklaşan partiler olurken, MÇP 2,9, IDP 0,8 oy oranı

ile barajı aşamayan partilerden olmuştur. Seçimde barajı aşan partilerin milletvekili adaylarını belirleme yöntemleri ise 1983 seçimlerine göre farklılık göstermiştir.

1983 yılında çıkarılan Siyasi Partiler Kanunu, milletvekili adaylarının ön seçim yöntemi ile belirlenmesi gerektiğini ifade etmiş olsa da 12 Eylül 1980 ihtilali gölgesinde gerçekleşen 1983 seçimlerinde milletvekili adayları ön seçim yöntemi uygulanarak belirlenmemiştir. İhtilal sonrası kurulan yeni partilerin delegelerini bile henüz belirleyememiş olmaları nedeniyle, kongrelerini dahi yapamamış olan partilerin, ön seçim yapmalarına imkân sağlayacak gerekli şartların oluşmadığı düşünüldüğünden ilgili kanuna eklenen geçici kanun maddesi ile 1983 seçimleri ön seçimden muaf tutulmuştur. 1987 seçimlerine giden süreçte ise siyasi partilerin örgütlenmelerini sağlamış olmaları ve 1983 seçimlerindeki ortamın geride bırakılmış olması nedeniyle, 1987 seçimleri için ön seçim yöntemi ile milletvekili aday tespiti yapmaları beklenirken, milletvekili adaylarının ön seçimle belirlenmesi gerektiğini belirten kanun, Nisan 1986'da 3270 sayılı kanunla yeniden değiştirilmiştir. 3270 sayılı Kanunun 37. Maddesi adayların tespit edilmesinde uygulanacak yöntemi tamamen partilerin inisiyatifine bırakmıştır. Buna göre, siyasi partilerin merkez karar organları tarafından oluşturulacak tüzükleri ile milletvekili adaylarının hangi yöntemler kullanarak tespit edecekleri ile ilgili bir düzenleme yapılarak bu yetki, partilerin merkez karar organlarına bırakılmıştır. 37. Maddeye göre illerde yapılacak ön seçimlerin yargı denetiminde yapılması, merkezde yapılan yoklamaların ise gizli oy açık tasnif usulü ile yapılması öngörülmüştür. Alınan erken seçim kararında bu kanuna eklenen geçici madde ile “18. Dönem milletvekili Genel Seçimi adaylığı için ön seçim yapılamaması” hükmü getirilmiş ve böylece partiler tüzüklerinde ön seçimi bir aday belirleme yöntemi olarak belirlemiş olsalar bile bu yöntemin kullanılması mümkün kılınmamıştır. Sonraki süreçte konu yargıya itikâl etmiş, Anayasa Mahkemesi geçici bu maddeyi iptal ederek partilerin ön seçim yapmalarına engel bir durumu ortadan kaldırmıştır (Tuncay, 1996: 210-211). Böylelikle partiler, tüzüklerinde belirlemiş oldukları aday belirleme yöntemlerinden, tercih ettiklerini uygulama imkânına sahip olmuştur (Tanör vd., 2014: 74-78). 1987 seçimlerine ilişkin seçime katılarak meclise giren siyasi partilerin milletvekili aday tespitlerinde uygulamış oldukları yöntemler yapılan değişiklikler neticesinde ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

3.3.1. Anavatan Partisi (ANAP)

ANAP hükümet olarak 1987 seçimleri öncesinde yapmış olduğu değişikliklerle milletvekili adaylarının tespit edilme sürecinde aday tespit yetkisinin parti genel merkezi

lehine kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Kocaaga, 2019: 24-25). Bununla birlikte hem yerel teşkilatın hem de genel merkezin dâhil olduğu bir değerlendirme süreci belirlenmiştir. Parti genel merkezin de aday tespit çalışmaları için komisyon oluşturulurken, yerel teşkilatlarda ise partinin il başkanı, il yönetim kurulu üyeleri ve varsa milletvekilinden oluşan komisyon yetkili kılınmıştır. Oluşturulan komisyonlarda milletvekili adayının tespitine ilişkin, başvuruda bulunan adaylar için önemli kriter belirlenmiştir. İlgili komisyon adayın tanınmış bir kişilik olmasının tek başına yeterli olmayacağı görüşü üzerinde durarak, adayların aday gösterilecekleri yer doğumlu olmalarına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte adayların bölgenin sevilen sayılan isimler olması ile beraber teşkilatın düşünceleri de dikkate alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca adayın geçmiş dönem içerisinde partiye vermiş olduğu hizmet ve katkılar, eğitim seviyesi gibi kriterlere de hassasiyet gösterildiği söylenebilir. Son olarak yapılan değerlendirmeler neticesinde belirlenen adaylar parti genel merkezi tarafından nihai aday listeleri olarak Genel Başkan ÖZAL'ın onayını aldıktan sonra kesinleşmiştir (Aşık, 2018: 245-246).

3.3.2. Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP).

SHP'nin milletvekili adaylarını tespit etme sürecinde kanunda belirtilen şartlar dışında ayrıca özel hususlar aranmamış olup yalnızca başka partilerden müracaat edenlerin adaylıklarının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca SHP den milletvekili aday olmak için parti üyesi olma şartı da aranmamıştır (Köybaşı, 2006: 106-107). 1987 seçimlerinde milletvekili adaylarını belirleme sürecinde SHP aday adayları, parti içi demokratik seçimler yoluyla yerel örgütlerin düzenlemiş olduğu ön seçimlerle kendilerine destek aramışlardır. Seçmene tercihli oy hakkının verildiği bu ön seçimlerin sonrasında adaylar parti içerisinde ki yetkili temsilcilerin ve önde gelen isimlerin katılımlarıyla gerçekleştirilen değerlendirme toplantılarında ele alınmışlardır. Sonuç olarak 1987 seçimlerinden SHP'nin milletvekili adayları parti içi demokratik süreçler ile yerel örgütlerin katılımlarıyla gerçekleşen bir süreç içererek aday tespit yöntemleri arasında en demokratik yöntem olarak belirtilen ön seçim yöntemini kullanmıştır (Parlar, 2010: 2015-2016).

3.3.3. Doğru Yol Partisi

27 Kasım 1987 seçimlerinde DYP'nin milletvekili adaylarını tespit için uygulamış olduğu aday belirleme yönteminde, seçimlere kısa bir süre kala gerçekleştirilen I. olağanüstü kongrenin belirleyici bir etkisi olduğu söylenebilir. DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un istifası sonrası yapılan 24 Eylül 1987 tarihli kongrede Süleyman Demirel Genel Başkan olarak seçilmiş ve siyasete yeniden dönmüştür. Seçime kısa bir süre kala olağanüstü

kongre ile Genel Başkanlık değişimine gidilmesi ile DYP'nin 1987 seçimlerinde ön seçim yapmasına imkân vermemiştir. (Topçu, 2009: 49-50). Süleyman Demirel'in siyasi yasaklı olduğu dönemde parti Genel Başkanlığını yürüten Hüsametdin Cindoruk, DYP teşkilatı içerisinde çok büyük emekleri olan kişileri ve bu kişilerin parti için neler yapmış olduklarını Demirel'e oranla daha iyi bilmekteydi. Demirel'in Genel Başkanlığı devir almasıyla 1980 ihtilali öncesinde beraber çalıştığı isimlere milletvekili listelerinde yer vermesi DYP'de eski-yeni tartışmalarına neden olmuş ve bunun sonucunda Süleyman Demirel tarafından belirlenen milletvekili adaylarının tespitinde parti içinde büyük sıkıntılar yaşanmıştır (Çavuşoğlu, 2009: 88-89). Genel olarak DYP'nin milletvekili adaylarının tespiti parti içi kulislere ve Genel Başkanın takdiri ile belirlendiği söylenebilir.

3.4. 1991 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

1987 seçimleri sonucunda tek başına iktidar olan ANAP Genel Başkanı ve başbakan Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi neticesinde ANAP Genel Başkanlığına ve başbakanlık görevine Mesut Yılmaz gelmiştir. Normal şartlarda Kasım 1992'de yapılması gereken Genel Seçimler, Mesut Yılmaz'ın diğer parti liderleriyle yapmış olduğu görüşmeler neticesinde uzlaşma sağlanarak 20 Ekim 1991 tarihine alınarak erken seçime gidilmiştir (Altan, 2009: 148).

1987 seçimlerinde barajı aşma başarısı gösteremeyen partilerden RP, MÇP ve IDP üçlü bir ittifak yaparak RP çatısı altında seçimlere girmiş ve büyük oranda başarı göstermişlerdir. Halkın Emek Partisi (HEP) ise SHP çatısı altında barajı aşmayı başarmıştır. Yapılan ittifakların sağlamış olduğu güç birliği ile 12 Eylül askeri darbesi sonrası kapatılan partilerin tümünün liderleri meclise girmeyi başarmışlardır.

1987 seçimlerinde olduğu gibi 1991 Genel Seçimlerinde de çift barajlı D'Hondt ve kontenjan sistemi uygulanmıştır. Genel Seçime katılım %83,9 oranında olmuştur. Seçime ANAP, DSP, DYP, RP, Sosyalist Parti (SP) ve SHP katılmıştır. 20 Ekim 1991'de yapılan seçimlerde partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3: 1991 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	6.600.726	27,00	178
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.862.623	24,00	115
Sosyaldemokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	5.066.571	20,80	88
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	4.121.355	16,90	62
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	2.624.301	10,80	7
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Sosyalist Parti	Doğu Perinçek	108.369	0,40	0
Bağısızlar		32.721	0,10	0
Toplam		24.416.666	%100,00	450

Kaynak: YSK 1991 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Tablo 3’de görüldüğü gibi seçim kampanyası dönemi başarılı olarak geçiren DYP seçmenden %27 oy alarak 178 milletvekilliği elde etmiş ve mecliste %39,5 oranında temsil hakkına sahip olarak seçimlerden birinci parti olarak çıkma başarısı göstermiştir. Uygulanan seçim sistemi sayesinde DYP %12,5 oranında fazladan temsil hakkı elde etmiştir. ANAP %24 oy alarak 155 milletvekilliği elde ederek mecliste %25,6 oranında temsil hakkı elde etmiş, böylelikle seçimlerden ikinci parti olarak çıkma başarısı göstermiştir. SHP %20,8 oy oranı ile 88 milletvekili elde etmiş ve mecliste %19,5 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi SHP’nin temsil hakkını %1,3 oranında azalmasına neden olmuştur. RP, 16,9 oy alarak 62 milletvekilini meclise gönderirken, mecliste %13,8 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Uygulanan seçim sisteminden olumsuz etkilenen partilerden olan RP, %3,1 oranında temsil hakkında bir azalma yaşamıştır. DSP ise oyların %10,8’ini alarak barajı zorda olsa aşmayı başarmış ancak sadece 7 milletvekilini meclise göndererek, mecliste %1,6 oranında temsil hakkı elde edebilmiştir. Uygulanan seçim sisteminden en ağır zararı ise %9,2 temsil hakkı azalan DSP olmuştur.

Bu seçim sonuçları ile birlikte 1980 ihtilali sonrası yapılan 1983 ve 1987 seçimlerinde tek başına iktidara gelme başarı gösteren ANAP, liderliğini DYP’ye kaptırmıştır. Mecliste hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamaması nedeniyle yeniden koalisyon dönemi başlamıştır. Seçim sistemi DYP’ye %12,5 fazladan temsil hakkı verirken, DSP’nin ise %9,2 oranında temsil hakkını elinden alınmıştır. RP çatısı altında seçime giren MÇP ve IDB’nin yapmış olduğu üçlü ittifakın sonuçlara yansıyan başarısının, seçimin en büyük sürprizlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Seçim sonuçlarına

göre seçime katılan altı partiden beşi meclise girme başarısı göstermiş ancak hiçbir partinin tek başına çoğunluğu yakalayamaması nedeniyle koalisyon görüşmeleri başlamıştır. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile yaptığı görüşmelerin olumlu geçmesi neticesinde koalisyon hükümeti kurulmuş ve Süleyman Demirel başbakan, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ise başbakan yardımcısı olmuştur (Metin ve Çelik, 2021: 85-91). Meclise girme başarısı gösteren partilerin milletvekili aday tespitlerinde uygulamış oldukları yöntemler ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

3.4.1. Doğru Yol Partisi (DYP)

1991 seçimlerinde DYP milletvekili adaylarının belirlenmesinde 1987 seçimlerinde olduğu gibi çoğunlukla parti genel merkezinin ve lider ağırlığının belirleyici olduğu söylenebilir. Parti yönetimi ve Genel Başkan Demirel tarafından şekillenen milletvekili aday listelerinde, parti yönetimi tarafından aday adaylarının başvuruları değerlendirilerek uygun görülen adaylar son olarak Genel Başkan Demirel tarafından onaylanmıştır. Demirel'in parti lideri olarak etkisi aday belirleme süreçlerinde ön plana çıkarken DYP, 1987 seçimlerinde olduğu gibi ön seçim ile milletvekili aday tespiti yöntemini benimsemeyerek milletvekili aday listeleri Genel Başkana yakın isimlerin baskıları sonucu Genel İdare Kurulu tarafından belirlenmiştir (Çavuşoğlu, 2009: -119).

3.4.2. Anavatan Partisi (ANAP)

1991 seçimlerinde ANAP'ta, DYP gibi milletvekili adaylarının tespitinde yerel teşkilatların çok fazla etkili olmadığı, genel merkezin ve özellikle Genel Başkanın etkili olduğu bir aday tespit yöntemi tercih etmiştir. Genel Başkan Yılmaz'ın parti içerisindeki gücü aday belirleme sürecinde etkisini daha çok gösterirken, listelerin objektif bir yaklaşım ile belirlendiğini ifade etmiştir. Yılmaz'ın milletvekili aday listeleri hazırlama sürecinde kişisel tercihleri ve parti politikalarının etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte aday listelerinin kesinleşmesi ile birlikte parti içerisinde huzursuzluklar meydana gelmiş, bu durum partililer ve yöneticilerin tavır almalarına neden olarak, genel merkeze gelmemelerine sebebiyet vermiştir (Aşık, 2018: 434-435)

3.4.3. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)

SHP'nin milletvekili aday tespit sürecinde yerel teşkilatların diğer partilere oranla daha etkili olduğu söylenebilir. Ancak parti içi güç dengelerinin, çeşitli lobilerin ve lider tercihinin de zaman zaman etkili olduğu bilinmektedir. SHP aday tespit sürecinde genellikle

parti içerisindeki demokratik mekanizmaların kullandığı yerel teşkilatların sürece dâhil edildiği bir yöntem belirleşmiştir. 1991 seçimleri aday tespit süreci SHP açısından 1987 seçimlerinde olduğu gibi yerel teşkilatlarını sürece dâhil ederek ön seçim yoluyla milletvekili adaylarını belirlediği bir seçim olmuştur (Parlar, 2010: 215-216). Bu durum, dönemin önemli yazarları tarafından parti ideolojine uygun olmayan kişilerin aday olmasına neden olması gerekçesi ile eleştiri alsa da Uğur Mumcu tarafından desteklenerek, SHP'nin ön seçim yapmasını onu diğer partilerden ayıran en önemli özellik olarak tanımlamıştır. Genel Başkan İnönü ise vermiş olduğu bir röportajda aday tespit sürecinde ön seçim yöntemi uygulamayan diğer partilerin sınıfta kaldıklarını ifade ederek diğer partileri ön seçim yöntemi uygulamamaları nedeniyle eleştirmiştir (Metin ve Çelik, 2021).

3.4.4. Refah Partisi (RP)

1991 seçimlerinde RP'nin milletvekili adaylarının tespitinde genel merkezin etkili olduğu bilinmektedir. Genellikle parti yönetimi ve parti lideri Erbakan'ın kontrolünde gerçekleşen süreçte, parti yönetimi aday adayların değerlendirmesini yaparak nihai listelerin oluşmasını sağlamıştır. Genel Başkan Erbakan ise parti içerisinde güçlü bir lider olarak aday belirleme sürecinde etkili bir rol oynamıştır. Yerel teşkilatların da kendi seçim bölgesindeki potansiyel adayların belirlenmesi için yürütmüş olduğu çalışmalar olsa da ilgili seçimlerde RP'nin milletvekili adaylarının tespitinin genel merkez üzerinden tespit edildiği söylenebilir.

3.4.5. Demokratik Sol Parti (DSP)

DSP'nin 1991 seçimlerinde milletvekilleri adaylarını tespit sürecinde genel merkezin etkin olduğu, yerel teşkilatların çok fazla sürece dâhil edilmediği bir aday tespit yöntemi kullanmıştır. Kullanmış olduğu bu aday tespit yöntemi, SHP Genel Başkanı İnönü tarafından eleştirilmiş ve DSP'nin adının demokratik olduğunu ancak milletvekili adaylarının tespitinde demokratik olmayan bir yöntemle milletvekili adaylarını belirlendiği ifade etmiştir. İnönü'nün DSP'yi otoriter ve dayanışma bilincinden uzak olduğu yönünde eleştirisini tekrarlayarak SHP'nin bu konuda en demokratik yöntemleri kullanan bir siyasi parti olduğu yönünde ki beyanı bu seçim için belirgin bir eleştiri konusu olmuştur (Erkmen, 2017: 449-450).

3.5. 1995 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

24 Aralık 1995 yılında gerçekleştiren ve TBMM'nin 20. Dönem üyelerinin belirleneceği seçime gidilen süreçte Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın beklenmedik ölümü üzerine dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olmuştur. DYP'de

Demirel'den boşalan Genel Başkanlık görevine getirilen Tansu Çiller aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanı olarak tarihe geçmiştir (Yiğit, 2018). 12 Eylül darbesi sonrası yürürlüğe girmiş olan ve kapatılan partilerin eski adlarıyla yeniden açılmasını engelleyen yasanın 19 Haziran 1992'de kaldırılmış olması sonucu 9 Eylül 1992 de yeniden kurulan CHP, 18 Şubat 1995'te SHP ile birleşmiş ve Genel Başkanlığına Deniz Baykal getirilmiştir. Baykal yönetimindeki yeni CHP, DYP ile koalisyon hükümetine bir süre daha devam etmiş olsa da Baykal ile Çiller'in bazı siyasi konularda anlaşamamış olması nedeniyle bir süre sonra dağılmıştır. Bunun üzerine Çiller'in yeni hükümet kurma girişimleri meclisten güvenoyu alamamıştır. Yaşanan bu durum üzerine CHP ile DYP bir seçim hükümeti konusunda anlaşma sağlamışlardır. Yapılan anlaşma sonucu 24 Aralık 1995 Genel Seçimine kadar bu hükümet görevine devam etmişti (Çakır, 2020:24-25)

Seçimlerin erkene alınmasına yönelik TBMM'de alınan 26 Ekim tarihli karar ile seçimlerin tarihi 24 Aralık 1995 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte seçim yasalarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunun üzerine DSP, yeni seçim yasasıyla getirilen Türkiye Milletvekilliği uygulamasının iptali için yargıya müracaat etmiş, konuya ilişkin değerlendirmede bulunan Anayasa Mahkemesi DSP'nin başvurusuna konu olan Türkiye Milletvekilliği uygulamasının iptali ile birlikte, 1983 seçimlerinden itibaren uygulamakta olan seçim çevresi barajını da Anayasaya aykırı olması gerekçesi ile iptal etmiştir. Yapılan değişikliklerle sayısı 450'den 550'ye çıkan milletvekillerinin tespitinde, çevre barajı uygulamasından vazgeçilerek sadece %10'luk ülke barajı ve nispi temsil/D'Hondt sistemi uygulanmıştır (Erkmen, 2018: 1240-1241).

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen ve 12 partinin katılmış olduğu seçimlerde, ülke barajını aşma başarısı göstererek meclise giren partilerin sayısı 1991 seçimlerinde olduğu gibi sadece beş olmuştur. Seçimlere katılım %85,2 olurken yapılan seçimlerde partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4: 1995 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	6.012.450	21,40	158
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.527.288	19,60	132
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	5.396.009	19,20	135
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	4.118.025	14,60	76
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	3.011.076	10,70	49
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	2.301.343	8,20	0
Halkın Demokrasi Partisi	Murat Bozlak	1.171.623	4,20	0
Bağımsızlar		133.895	0,50	0
Yeni Demokrasi Hareketi	Cem Boyner	133.889	0,50	0
Millet Partisi	Aykut Edibali	127.630	0,50	0
Yeniden Doğuş Partisi	Hasan Celal Güzel	95.484	0,30	0
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	61.428	0,20	0
Yeni Parti	Yusuf Bozkurt Özal	36.853	0,10	0
Toplam		28.126.993	100,00	550

Kaynak: YSK 1995 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Tablo 4’de görüldüğü gibi seçimlerin sonucunda hiç bir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edememiştir. Seçimlerde birinci çıkma başarısı gösteren RP oylarını %21,4’e yükseltmiş ve bu oy oranı ile 158 milletvekili kazanarak TBMM’de %28,7 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi RP’ye TBMM’de %7,3 oranında fazladan temsil hakkı sağlamıştır. Seçimlerden Büyük Birlik Partisi (BBP) ile yapmış olduğu ittifak sonucu ikinci olma başarısı gösteren ANAP, %19,6 oy alarak bu oy oranı ile 132 milletvekilliği elde etmiş ve TBMM’de %24 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi ANAP’a %4,4 oranında fazladan temsil hakkı sağlamıştır. DYP %19,2 oy oranı ile 135 milletvekili çıkararak sandalye sayısı üçüncü büyük parti olarak TBMM’de %24,6 temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi DYP’ye fazladan %5,4 oranında temsil hakkı sağlamıştır. DSP %14,6 oy alarak 76 milletvekili elde etmiş ve TBMM’de %13,8 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi DSP’nin %0,8 oranında temsil hakkını kaybetmesine neden olmuştur. CHP %10,7 oy alarak barajı zorda olsa aşma başarısı göstermiştir. Almış olduğu oy oranı ile 49 milletvekili elde eden CHP, TBMM’de %8,9 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Uygulanan seçim sistemi CHP’nin %1,8 oranında temsil hakkını kaybetmesine neden olmuştur.

24 Aralık 1995 seçimlerinde çevre barajı uygulanmaması 1983, 1987 ve 1991 Genel Seçimlerine göre temsilde adaletin daha iyi sağlandığı söylenebilir. Yapılan seçimlerde meclise girme başarısı gösteren partilerin milletvekili adaylarını tespitinde uygulamış oldukları milletvekili adayı tespit yöntemleri ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Demokrasinin gelişimi ve kurumsallaşmasında çok önemli bir yere sahip olan siyasi partilerin aday tespit süreçlerinde adaylarını genellikle merkezden hatta sadece genel başkan tarafından belirlendiğini söylemek mümkündür (Karakoç, 2020: 1233-1234). Bu durum 1995 seçimlerinde ise kendini fazlasıyla göstermiştir.

3.5.1. Refah Partisi (RP)

1995 seçimlerinde RP milletvekili aday tespit sürecinde parti içi demokratikleşmeyi ön plana çıkararak parti teşkilatlarından gelen önerileri dikkatle değerlendirmeye almıştır. Yapılan değerlendirmeler, nihai karar verici olan Genel Başkan Erbakan tarafından netleştirilmiştir. Sonuç olarak RP, 1995 seçimlerinde de ön seçim uygulaması yerine parti içi süreçleri takip ederek Erbakan tarafından belirlenen yöntemlerle aday tespit yoluna gitmiştir.

3.5.2. Anavatan Partisi (ANAP)

1995 seçimlerinde ANAP, milletvekili adaylarının tespiti için bazı illerde ön seçim yoluyla aday tespit yöntemi belirlerken, birçok ilde de adaylar genel merkez tarafından doğrudan belirlenmiştir. 1991 seçimlerinde milletvekili olan isimlerin birçoğu 1995 seçimlerinde de yeniden aday gösterilmiştir. Aynı zaman da yerel teşkilatların önerisi üzerine uygun görülen isimlerde milletvekili aday listelerinde kendilerine yer bulmuşlardır. Sonuç olarak ANAP'ın 1995 yılı aday tespit sürecinde ön seçim, Genel Merkez tarafından belirleme, mevcut milletvekillerinin yeniden aday gösterilişi ve yerel teşkilatların tavsiyeleri şeklinde gerçekleşmiştir.

3.5.3. Doğru Yol Partisi (DYP)

24 Aralık 1995 seçimlerinde DYP milletvekili aday tespiti için temayül yoklaması yapmıştır. Bu kapsam da Genel İdare Kurulu (GİK) kararı ile bir ekip oluşturmuştur. Oluşturulan bu ekip her ilin milletvekili adayını belirlemek amacıyla her ilin il başkanı, varsa milletvekili, belediye başkanı ve il genel meclis üyeleri ile aday tespit çalışması yapmıştır. Aynı zaman da DYP, 13 ilde de ön seçim yaparak adaylarını belirlemek istemiştir. Ancak parti merkezinde yapılan milletvekili tespit çalışmalarında temayül yolması ile belirlenen sıralama ile ön seçim yoluyla tespit edilen milletvekili adayları değiştirilmiştir (Çavuşoğlu,

2014: 23). DYP aday belirleme sürecinde ilk olarak yerel teşkilatlarını sürece dâhil edilerek daha demokratik bir yöntem belirlemiş olsa da, daha sonra bu aday listelerinin genel merkez tarafından değişikliğe uğratılması ile antidemokratik bir eylem içerisine girmiştir. Bu durum parti içerisinde de büyük huzursuzluklara sebebiyet vererek, doğru bulunmamıştır.

3.5.4. Demokratik Sol Parti (DSP)

DSP'nin 1995 seçimlerinde milletvekili aday tespit sürecince parti içi dengeler, liderin ağırlığı ve parti yönetiminin etkili olduğu bilinmektedir. Yerel teşkilatların çok fazla sürece dâhil edilmediği aday tespit işlemlerinde DSP milletvekili adaylarını parti yönetimi ve liderin etkisiyle belirlemiştir.

3.5.5. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

1995 seçimlerine gidilen süreçte CHP'nin SHP ile birleşmesi sonrası CHP Genel Başkanlığına yeniden seçilen Baykal, erken seçim şartı ile yeniden Çiller ile hükümet ortağı olmayı kabul etmiştir. Yapılan anlaşma üzerine seçimler 24 Aralık 1995 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Birleşmenin yeni olması ve seçimlerin erken tarihe alınması CHP genel merkezi tarafından milletvekili adaylarının tespitinde yeterli sürenin olmaması düşüncesini oluşturmuş, bu nedenle milletvekili adaylarının çok az bir kısmını illerde yapılanı teşkilat yoklamasıyla belirlense de çok büyük bir bölümü merkez yoklaması ile tespit edilmiştir (Parlar, 2010: 215-216).

3.6. 1999 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

1995 seçimlerinin sonuçlarına göre en yüksek oyu almasına rağmen tek başına hükümet kuracak sayıyı elde edemeyen RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın koalisyon kurmak amacıyla yürütmüş olduğu çalışmaların başarısız olması sonucu ANAP ile DYP koalisyonu (ANAYOL) kurulmuştur. Ancak kurulan bu koalisyon iki partinin Genel Başkanları arasında yaşanan gerginliklerden ve Anayasa Mahkemesinin güven oylamasını iptal etmesi nedeniyle fazla uzun sürmemiştir. Bunun üzerine 28 Haziran 1996'da Necmettin Erbakan başkanlığında RP ile DYP koalisyonu (REFAHYOL) kurularak güvenoyu almayı başarmış ancak bu hükümet 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK kararları sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde istifaya zorlanmıştır. Haziran 1997'de istifa eden REFAHYOL Hükümeti yerine CHP'nin dışardan desteklemiş olduğu ANAP ile DSP'nin bir araya gelmesi sonucu oluşan ANASOL-D hükümeti kurulmuştur (Şimşek, 2018: 49-94). 28 Şubat süreci sonucunda RP kapatılarak Genel Başkan Necmettin Erbakan ile birlikte partide görev yapan yöneticiler siyaset yapma yasağı almışlardır. RP kapatılması sonucu Recai Kutan'ın önderliğinde kurulan Fazilet Partisi (FP), RP'nin yasak almamış siyasi kadrolarının

yeni partisi olmuştur (Özdemir, 2015: 180). ANASOL-D hükümeti olarak bilinen 55. Hükümetin başbakanı Mesut Yılmaz ile bu hükümeti dışardan destekleyen CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın yapmış olduğu görüşmeler neticesinde 2000 yılında yapılması gereken Genel Seçimlerin erkene alınması konusunda uzlaşma sağlanarak, seçimlerin 18 Nisan 1999 da yapılması kararlaştırılmıştır. Seçim kararının alınmasından kısa bir süre sonra ortaya çıkan yolsuzluk iddiaları nedeniyle CHP Genel Başkanı Baykal hükümete dışardan verdiği desteği çekmiştir. Konuya ilişkin CHP, FP ve DYP'nin vermiş olduğu gensoru TBMM genel kurulunda kabul edilmesiyle Cumhuriyet tarihimin en uzun ömürlü azınlık hükümeti olan ANASOL-D hükümeti düşmüştür. Bunun üzerine tarihi daha önceden 18 Nisan olarak belirlenen 1999 seçimlerine TBMM'ye dördüncü sıradan giren DSP lideri Bülent Ecevit liderliğinde gidilmiştir (Yılmaz, 2018: 110-111). 1999 seçimlerinde 1995 seçimlerinde olduğu gibi, %10'luk ülke barajlı nispi temsil/D'Hondt sistemi uygulanmıştır. Seçimlere katılım %87,1 oranıyla oldukça fazla olurken yapılan seçimlerde partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 5'de görülmektedir:

Tablo 5: 1999 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	6.919.670	22,20	136
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.606.583	18,00	129
Fazilet Partisi	Recai Kutan	4.805.381	15,40	111
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	4.122.929	13,20	86
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	3.745.417	12,00	85
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	2.716.094	8,70	0
Halkın Demokrasi Partisi	Murat Bozlak	1.482.196	4,80	0
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu	456.353	1,50	0
Bağımsızlar		270.265	0,90	3
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras	248.553	0,80	0
Demokrat Türkiye Partisi	Hüsamettin Cindoruk	179.871	0,60	0
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk	127.174	0,40	0
Demokrat Parti	Korkut Özal	92.093	0,30	0
Millet Partisi	Aykut Edibali	79.370	0,30	0
Barış Partisi	Abidin Özgünay	78.922	0,30	0
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	57.607	0,20	0
Emeğin Partisi	Levent Tüzel	51.756	0,20	0
Yeniden Doğuş Partisi	H. Celal Güzel	44.787	0,10	0
Sosyalist İktidar Partisi	Aydemir Güler	37.680	0,10	0
Değişen Türkiye Partisi	Gökhan Çapoğlu	37.175	0,10	0
Demokrasi ve Barış Partisi	Refik Karakoç	24.620	0,08	0
Toplam		31.184.496	100,00	550

Kaynak: YSK 1999 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Seçimlere katılan parti sayısında artış dikkat çekiyor olsa da barajı geçme başarısını 1991, 1995 seçimlerinde olduğu gibi beş parti başarabilmiştir. DSP, MHP, FP, DYP ve ANAP TBMM'ye girmeyi başaran partilerdir. DSP'nin seçimlerden birinci çıkmasında

terörist başı Öcalan'ın yurda getirilmesinin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir (Toruk, 2005: 495-496). Seçim sonucuna göre DSP %22,2 oy oranı ile 136 milletvekili elde ederek, TBMM'de %24,7 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Uygulanan seçim sistemi DSP'ye fazladan %2,5 oranında temsil hakkı sağlamıştır. Seçimlerde bir diğer sürprize imza atan MHP %18 oy alarak seçimlerden ikinci çıkma başarısı göstermiştir. MHP almış olduğu oy oranı ile TBMM'de %23,4 oranın temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi MHP'ye %5,4 oranında fazladan temsil hakkı elde imkânı sağlamıştır. FP %15,4 oy oranı ile DSP ve MHP'nin ardından en yüksek oyu alan üçüncü parti olmuştur. FP kazanmış olduğu 111 milletvekili ile TBMM'de %20,2 temsil hakkı elde ederken, seçim sistemi sayesinde fazladan %4,8 oranında temsil hakkı elde etmiştir. ANAP ve DYP barajı geçme başarısı gösteren diğer iki parti olurken söz konusu partilerin diğer seçimlere göre almış oldukları oy oranındaki düşüş seçimin dikkat çeken unsurları arasında yer almıştır. ANAP %13.2 oy oranı ile 86 milletvekili elde ederek TBMM'de %15,6 oranında temsil hakkı kazanmıştır. Seçim sistemi ANAP'a fazladan %2,4 oranında temsil hakkı sağlamıştır. DYP %12 oy alarak 85 milletvekili elde etmiş, böylelikle TBMM'de %15,5 temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi DYP'ye ise %3,5 oranında fazladan temsil hakkı sağlamıştır. 1999 seçimlerine katılan 21 partiden 16'sı barajı aşma başarısı gösteremezken bu partiler arasında en dikkat çeken partinin CHP olduğu söylenebilir.

Seçim sistemi sayesinde %5,4 oranında fazladan temsil hakkı elden MHP, seçim sisteminden en fazla kazanç elde eden parti olmuştur. Uygulanan %10'luk ülke barajı nedeniyle 1995 seçimlerinde olduğu gibi 1999 seçimlerinde de birçok parti barajı aşamazken temsilde adalet bu seçimde de tam olarak sağlanamamıştır. Ancak en azından seçim kanununda yer alan bölge barajı uygulaması kaldırıldığı için 1983, 1987 ve 1991 seçimlerine oranla halkın iradesinin meclise daha çok yansıdığını söylemek mümkün olmuştur.

Yapılan seçimde meclise girme başarısı gösteren partilerin milletvekili aday tespitinde uygulamış oldukları milletvekili aday tespit yöntemleri ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

3.6.1. Demokratik Sol Parti (DSP)

DSP, 1999 seçimleri için milletvekili adaylarının tespitinde parti içerisinde alınan karar doğrultusunda adaylarını merkez yoklaması yöntemi ile tespit edileceğini kararlaştırılmış olup, ilgili seçimlere bu yöntem ile belirlenen milletvekili adayları ile girilmiştir (Yanık, 2007: 201).

3.6.2. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

1999 seçimlerinde MHP’de DSP gibi ilgili kuralları tarafından alınan karar doğrultusunda milletvekili adaylarının tespitinde merkez yoklaması yöntemiyle adaylarını tespit edeceğini açıklamıştır (Aydın, 2007: 95).

3.6.3. Fazilet Partisi (FP)

FP’de 1999 seçimleri için belirleyeceği milletvekili adaylarının tespitinde, aday belirleme yöntemleri içerisinde en antidemokratik yol olarak kabul edilen, yerel teşkilatların sürece çok fazla dâhil edilmeden, parti merkezince tespit yapıldığı, merkez yoklaması yöntemini kullanarak milletvekili adaylarını belirleyen bir diğer parti olmuştur (Bilir, 2000: 89).

3.6.4. Anavatan Partisi (ANAP)

1999 seçimleri öncesinde ANAP, ilgili kurulları tarafından almış olduğu karar ile 1999 seçimlerinde göstereceği milletvekili adaylarını ön seçim yoluyla tespit etme kararı almıştır. Ancak daha sonra aday tespit yöntemleri arasında en demokratik yöntem olarak kabul edilen bu yöntem, Genel Başkan Mesut Yılmaz tarafından değişikliğe uğratarak büyük şehirlerde gösterilecek adayların kendi tespit ettiği isimlerden oluşmasını sağlamıştır (Cansever, 2009: 319-320).

3.6.5. Doğru Yol Partisi (DYP)

DYP 1999 seçimlerinde göstereceği milletvekili adaylarının nasıl tespit edileceğine ilişkin YSK’ya yapmış olduğu bildirimde, 29 ilde merkez yoklaması yapacağını, 51 ilde de ön seçim yapacağını belirtmiştir (Bilir, 2000: 89). Genel anlamda lider otoritesinin milletvekili aday tespit sürecinde daha fazla hissedildiği bilinmektedir. 1999 seçimlerinde de bu duruma benzer bir durum gerçekleşmiştir. DYP’nin 29 il için düşünmüş olduğu merkez yoklaması ile aday tespit işleminde, 21 ilin adayını Genel Başkan Çiller doğrudan kendi belirlemiştir (Cansever, 2009: 319-320).

3.7. 2002 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

3 Kasım 2002 yılında gerçekleştirilen erken Genel Seçimde, TBMM 22. Dönem milletvekilleri seçilmiştir. Seçimlerde 2001 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) ezici bir çoğunluk ile tek başına iktidara gelirken 1999 seçimlerinde barajı aşma başarısı gösteren partilerin hiç biri 2002 seçimlerinde bu başarıyı gösterememişlerdir. AK Parti dışında barajı aşma başarısı gösteren bir diğer parti CHP olurken mecliste temsil edilen tek muhalefet partisi olmuştur.

2002 Genel Seçimlerine gidilen süreçte seçim sisteminde bir değişiklik yapılmadığından bu seçimde de %10'luk ülke barajı nispi Temsil/D'Hondt sistemi kullanılmıştır. Seçimlere katılım %79,1 oranıyla daha öncesi seçimlere göre daha düşük katılımlı olurken partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 6'da görülmektedir

Tablo 6: 2002 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	R. Tayyip Erdoğan	10.808.229	34,30	363
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	6.113.352	19,40	178
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	3.008.942	9,50	0
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	2.635.787	8,40	0
Genç Parti	Cem Uzan	2.285.598	7,20	0
Demokratik Halk Partisi	Mehmet Abbasoğlu	1.190.660	6,20	0
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	1.618.465	5,10	0
Saadet Partisi	Recai Kutan	785.489	2,50	0
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	384.009	1,20	0
Yeni Türkiye Partisi	İsmail Cem	363.869	1,20	0
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu	322.093	1,00	0
Bağımsızlar		314.251	1,00	9
Yurt Partisi	Sadettin Tantan	294.909	0,90	0
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	159.843	0,50	0
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	150.482	0,50	0
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras	106.023	0,30	0
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk	89.331	0,30	0
Millet Partisi	Aykut Edibali	68.271	0,20	0
Türkiye Komünist Partisi	Aydemir Güler	59.180	0,20	0
Toplam		31.528.783	%100,00	550

Kaynak: YSK 2002 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

2002 Genel Seçimlerine 18 parti ve bağımsız adaylar katılırken katıldığı oyların %34,28'ini alan AK Parti, 550 milletvekilinden 363 alarak TBMM'de %66 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sistemi AK PARTİ'ye %31,72 oranından fazladan temsil hakkı ağlamıştır. TBMM'ye girebilen ikinci parti olan CHP ise %19,39 oy alarak 178 milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir. Almış olduğu oy oranı ile TBMM'de %32,26 oranında temsil hakkı elde eden CHP, seçim sistemi sayesinde %12,92 oranında fazladan temsil hakkı elde etmiştir. AK PARTİ ve CHP dışında TBMM'ye girme başarısı gösteren bağımsız adaylar,

almış oldukları %1 oy oranı ile 9 sandalye kazanmışlardır. Böylelikle bağımsız adaylar TBMM’de 1,64 oranında temsil hakkı elde etmişlerdir. 1999 seçimlerinden sonra barajı aşamadıkları için mecliste temsil hakkı elde edemeyen partilerden Doğru Yol Partisi, % 9,54 oy alarak küçük bir farkla meclis dışı kalmıştır. MHP %8,36 oy oranı ile DYP’den sonra barajı aşamayan partiler arasında en çok oy alan ikinci parti olurken, MHP’yi girmiş olduğu ilk seçim de barajı aşamamış olsa da almış olduğu %7,25 oy oranı ile başarılı kabul edilen Genç Parti takip etmiştir. Diğer partilerden Demokratik Halk Partisi %6,22, ANAP %5,13, SP 2,49 oy almıştır. 1999 seçimlerinden birinci çıkma başarısı gösteren DSP, 2002 seçimlerinde oylarında büyük düşüş yaşayarak %1,22 oy oranı ile barajı aşamayarak TBMM’de temsil hakkı elde edemeyen diğer partilerden olmuştur.

2002 Genel Seçimlerinde halkın büyük bir bölümünün tercih ettiği parti olmakla beraber, %10’luk ülke barajının sağlamış olduğu avantaj ile TBMM’de çok büyük bir temsil hakkı elde eden AK PARTİ, uzun zamandır sağlanamayan güçlü bir tek parti hükümeti olmayı elde etmiştir. Seçim sonuçlarına göre halkın kullanmış olduğu oyların yaklaşık %45’i meclis dışında kalmış olsa da, yönetimde istikrarın sağlanacağı bir seçim sonucu ortaya çıkmıştır. Barajı aşan iki partinin milletvekili adaylarını tespit ederken kullanmış olduğu yöntemler ise ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

3.7.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)

AK PARTİ ilk defa katılarak mutlak bir zaferle çıktığı 2002 seçimlerinde milletvekili adaylarını tespit etme sürecinde merkez temayülü yoluyla adaylarını tespit etme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak genel merkez tarafından aday belirleme komisyonu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu komisyon üst düzey yetkili parti üyelerinden oluşturularak, seçim stratejilerinin belirlenmesi ve adaylar üzerinde değerlendirme yapmakla görevlendirilmiştir. Aday belirleme komisyonu öncelikli olarak seçim bölgeleri üzerinde analizler yaparak her seçim bölgesi için o bölgenin dinamiklerine göre stratejiler belirlemiştir. Bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, seçmenin hassasiyetleri ve beklentileri gibi hususlar göz önünde bulundurularak aday profilleri oluşturulmuştur. Kendi seçim bölgesinde öne çıkan, yerel halk tarafından sevilen, liderlik vasfı taşıyan potansiyel adaylar, aday belirleme komisyonu tarafından ayrıntılı değerlendirmelere alınarak; parti politikasına uygun, halkın desteğini alabilecek isimler genel merkezin onayına sunulmuştur. Genel merkez ve liderin onayı ile de AK PARTİ’nin 2002 seçimlerinde halkın tercihinə sunulacak milletvekili adayları belirlenmiştir (Çaytaş, 2022: 355-356).

3.7.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2002 seçimlerinde CHP milletvekili adaylarının tespitinde iki farklı yöntem belirlemiştir. Bu doğrultuda milletvekili adaylarının bir kısmını teşkilat yoklaması yoluyla tespit edilirken, büyük bir bölümü ise genel merkez tarafından tespit edilmiştir. CHP toplam 11 ilde teşkilat yoklaması yöntemi ile milletvekili adaylarını tespit etmiştir. Bu iller; Amasya, Artvin Çorum, Edirne, Erzincan, Gaziantep, Kırklareli, Kırşehir, Sakarya, Tekirdağ olmuştur. Bu illerde parti tabanının aday tespit sürecine katılımları sağlanarak daha demokratik bir süreç takip edilmiştir. CHP geriye kalan 70 ilde ise adaylarını merkez yoklaması usulüyle belirlemiştir (Aydın, 2007: 95).

3.8. 2007 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

TBMM'nin 23. Dönem milletvekillerinin belirleneceği seçimlerde, 1980 sonrası yapılan tüm seçimlerde olduğu gibi gelenek bozulmamış, 5 yıllık sürenin dolmasına kısa bir süre kala erken seçim kararı alınarak yaz döneminde seçimlere gidilmiştir. Her ne kadar 22. Dönem TBMM'nin en uzun (4 yıl 8 ay 19 gün) süre görev yapan dönemi olmuş olsa da sonuç olarak bu akıbetten kurtulamamıştır. 1995'ten itibaren seçime katılan partilerin sayısındaki artış en son 2002 seçimlerinde 18'e kadar çıkarken, 2007 seçimlerinde bir azalma olarak 14'e düşmüştür. 2007 seçimlerinin öne çıkan özelliklerinden bir diğeri ise bağımsız aday sayısındaki artış olmuştur. 2002 seçimlerinde barajı aşma başarısı gösterebilen partilerin sayısının yalnızca iki olması nedeniyle barajı aşamayan partilerden bazıları 2007 seçimlerinde bağımsız adayları desteklemeyi tercih etmişlerdir (Tuncer, 2014).

2007 seçimlerinin yaz dönemine gelmiş olması nedeniyle, seçmenlerin tatilde olacağı ön görülerek düşük katılımlı bir seçim olması yönünde beklentiler oluşmuş olsa da 2002 seçimlerinde %79,1 olan seçimlere katılım oranı 2007 seçimlerine %84,2 çıkmıştır. %10 Türkiye geneli seçim barajlı D'Hondt sistemi uygulandığı 2007 seçimlerine katılan partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayıları tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7: 2007 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	R. Tayyip Erdoğan	16.327.291	46,60	341
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	7.317.808	20,90	112
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.001.869	14,30	71
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Demokrat Parti	Mehmet Ağar	1.898.873	5,40	0
Bağımsızlar		1.835.486	5,20	26
Genç Parti	Cem Uzan	1.064.871	3,00	0
Saadet Partisi	Recai Kutan	820.289	2,30	0
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	182.095	0,50	0
Halkın Yükselişi Partisi	Yaşar Nuri Öztürk	179.010	0,50	0
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	128.148	0,40	0
Aydınlık Türkiye Partisi	Oktay Öztürk	100.982	0,30	0
Türkiye Komünist Partisi	Aydemir Güler	79.258	0,20	0
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	B. Kemal Ulusaler	52.055	0,10	0
Tablo 7: (devam)				
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	35.364	0,10	0
Emek Partisi	Haydar Kaya	26.292	0,10	0
Toplam		34.822.907	%100,00	550

Kaynak: YSK 2007 seçim sonuçları, YSK, (2023a). ve Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Ülkemizde yapılan seçimlerde iktidar partisinin oylarının bir sonraki seçimde genel olarak düşüş eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. 22 Temmuz 2007 seçimlerinin sonuçlarına bakıldığında bu durumun istisnalarından biri olarak AK PARTİ iktidarda olduğu süre içerisinde oylarını arttırmayı başararak 2007 seçimlerinde de birinci parti olmayı başarmıştır (Köse, 2016). 2002 seçimlerine oranla oylarını yaklaşık %12 arttırarak, %46,6 oy oranı ile 550 milletvekilinden 341'ini alan AK PARTİ, TBMM'de % 62 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sonuçlarına göre AK Parti'nin ardından ikinci parti olarak meclise giren CHP ise %20,9 oy oranı ile 112 milletvekili elde ederek TBMM'de %20,4 temsil hakkı elde etmiştir. AK PARTİ ve CHP'nin ardından 2002 seçimlerinde dışında kaldığı TBMM'ye yeniden girme başarısı gösteren MHP ise seçimlerden %14,3 oy alarak 71 milletvekili kazanmıştır. MHP sahip olduğu milletvekili sayısı ile TBMM'de %12,9 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Siyasi partiler dışında seçimlere bağımsız adaylar olarak katılarak TBMM'ye girme başarısı gösteren bağımsız adaylar almış oldukları %5,24 oy oranı ile 26 sandalye kazanmışlardır. Böylelikle bağımsız adaylar TBMM'de %4,7 oranında temsil hakkı elde etmişlerdir. Özellikle Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) bir seçim stratejisi

olarak %10 baraj engeline takılma endişesi ile bağımsız adayları desteklemek suretiyle mecliste grup oluşturacak çoğunluğu elde etmeye çalışmıştır. (Akgün, 2007: 9-13)

2002 seçimlerinde yalnızca iki partinin barajı aşma başarı gösterebilmiş olması ve barajı aşamayan partilerin küçük farklarla barajın altında kalmış olmaları TBMM dışında kalan oyların toplam oy içindeki oranının yaklaşık %45 seviyesine çıkarmış, böylelikle oy kullanan seçmenin neredeyse yarısı TBMM’ de temsil edilememiştir. 2007 seçimlerinde ise TBMM dışında kalan oyların toplam oy içinde ki oranı %13.03’e düşmüş, böylece kullanılan oyların %86,97’si TBMM temsil edilebilmiştir. Bu sonuca göre 2002 seçimlerine oranla 2007 seçimlerinde temsilde adaletin daha fazla sağlandığını söylemek mümkün olmuştur. 2007 seçimlerinde barajı aşma başarısı göstererek TBMM’ye giren partilerin milletvekili adaylarını belirlemiş oldukları yöntemler ise ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

3.8.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)

AK PARTİ kuruluş tarihi itibarıyla ikinci kez girmiş olduğu 2007 seçimlerinde, milletvekili aday tespit sürecini 2002 yılına benzer bir süreç içerisinde gerçekleştirmiştir. Adayların büyük bir bölümü merkez yoklaması sonucu tespit edilirken, küçük bir seçim çevresinde ise “*temayül yoklaması*” yapılarak aday belirleme sürecine gidilmiştir (Aydın, 2007: 96). Temayül yoklaması ile parti üyelerine aday adayları arasından tercihlerini beyan edebilecekleri bir imkânının verilmesi suretiyle, yapılan tercihlerin parti yöneticileri tarafından değerlendirilerek aday olması en çok istenen aday adayının belirlenmesi amaçlandığı söylenilebilir. Ortaya çıkan sonuçlar bağlayıcı bir nitelik taşımadığından parti yönetimi ve lideri tarafından değişikliğe uğratılabilir olsa da, AK PARTİ 2007 seçimlerinde kısıtlı bir seçim çevresinde de olsa temayül yoklaması yaparak aday belirleme sürecinde katılımı artırma yoluna gitmiştir. Böylece parti üyelerinin ve seçmenlerin tercihlerini dikkate almaya çalışmıştır.

3.8.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2007 seçimlerinde barajı aşma potansiyeli barındıran partiler arasından hiçbiri milletvekili aday tespit sürecinde ön seçimi ya da teşkilat yoklaması yöntemini tercih etmemiş ve yalnızca CHP 6 ilde ön seçim yapma kararı almıştır. Milletvekili aday tespit süreçlerinin giderek antidemokratik bir hal aldığı dönemde Aydın, Muğla, Gaziantep, Sivas, Kahramanmaraş ve Mersin, CHP’nin ön seçim sonucu milletvekili adaylarını tespit ettiği iller olmuştur (Aydın, 2007: 95-96). CHP böylelikle mecliste grubu bulunana partiler

arasında, aday tespit sürecinde küçük bir seçim çevresinde de olsa ön seçim uygulaması yapan tek parti olmuştur.

3.8.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

2002 seçimlerinden sonra barajı aşma başarısı göstererek meclise girme başarısı gösteren üçüncü parti olan MHP, mecliste daha demokratik yapının oluşmasına katkı sağlamış olsa da milletvekili aday tespitinin çokta demokratik kabul edilen bir yöntemle yapıldığı söylenemez. 2007 seçimlerinde MHP’de aday tespit yöntemleri arasında demokrasiye en uzak olan yöntemi benimseyerek, milletvekili adaylarını merkez yoklaması suretiyle tespit etmiştir (Parlar, 2010: 216-217).

3.9. 2011 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

12 Haziran 2011’de de gerçekleştirilen ve TBMM’nin 24. Üyelerinin belirlendiği seçimler, uzun bir aranın ardından ilk kez anayasanın ön gördüğü tarihte gerçekleşmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen değişikliklere seçimlerde Türkçe dışındaki diğer dillerle de propaganda yapılması serbest bırakılmıştır. Billboardlarda 20 gün olan propaganda süresi uzatılarak 30 güne çıkarılmıştır. 2007 yılında yapılan referandum ile milletvekili seçilme yaşının 25’e indirilmesine ilişkin değişiklik ise ilk defa bu seçimde uygulanmıştır (Bölükbaşı, 2019: 241-243).

Seçime giren parti sayısı 15 olurken katılım 2007 seçimlerine oranda yaklaşık %1 daha az olmuş ve %83.2’ye gerilemiştir. Uygulanan seçim sisteminde bir değişik yapılmayarak %10 Türkiye geneli seçim Barajlı D’Hondt sistemi devam etmiştir. 2011 seçimlerine katılan partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayılarına ilişkin veriler tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8: 2011 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	R. Tayyip Erdoğan	21.399.082	49,80	327
Cumhuriyet Halk Partisi	Kemal Kılıçdaroğlu	11.155.972	26,00	135
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.585.513	13,00	53
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Bağımsızlar		2.819.917	6,60	35
Saadet Partisi	Mustafa Kamalak	543.454	1,30	0
Halkın Sesi Partisi	Numan Kurtulmuş	329.723	0,80	0
Büyük Birlik Partisi	Yalçın Topçu	323.251	0,80	0
Demokrat Parti	N. Kemal Zeybek	279.480	0,70	0
Hak ve Eşitlik Partisi	Osman Pamukoğlu	124.415	0,30	0
Demokratik Sol Parti	Masum Türker	108.089	0,30	0
Doğru Yol Partisi	Çetin Özaçıkgöz	64.607	0,20	0
Türkiye Komünist Partisi	Erkan Baş	64.006	0,10	0
Millet Partisi	Aykut Edibali	60.716	0,10	0
Milliyetçi ve Muhafazakar P.	Ahmet Reyiz Yılmaz	36.188	0,10	0
Emek Partisi	Haydar Kaya	32.128	0,10	0
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	15.222	0,00	0
Toplam		42.941.763	%100,00	550

Kaynak: YSK 2011 seçim sonuçları, YSK, (2023b). Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Seçim sonuçlarına göre 2002 ve 2007 seçimlerinin galibi olan AK PARTİ, Türk siyasal tarihinde örneğine rastlanmadık bir şekilde oylarını artırma başarısı göstererek üç dönem üst üste tek başına iktidar olmayı başarmıştır. 2007 seçimlerine oranla oyunu yaklaşık %3,3 arttıran AK PARTİ, buna karşın milletvekili sayısında düşüş yaşamıştır. Bunun nedeni olarak özellikle CHP'nin de oylarını ciddi biçimde arttırmış olması gösterilebilir. CHP ve MHP doğrudan, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ise barajı aşamama olasılığını göz önünde bulundurarak bağımsız adayları desteklemek suretiyle TBMM'de temsil edilmeyi başaran diğer partiler olmuştur. Seçime katılan diğer partilerden yalnızca Saadet Partisi (SP) %1 üzerinde oy almayı başarırken TBMM'nin genel görünümü 2007 yılına benzer bir hal almıştır.

AK PARTİ % 49,8 oy oranı ile 550 milletvekilinden 237'sini alırken, TBMM'de %59,5 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sonuçlarına göre AK PARTİ'nin ardından ikinci parti olarak meclise giren CHP ise %26,0 oy oranı ile 135 milletvekili elde ederek TBMM'de %24,5 temsil hakkı elde etmiştir. AK PARTİ ve CHP'nin ardından TBMM'ye barajı aşarak doğrudan girme başarısı gösteren MHP ise seçimlerden %13,0 oy alarak 53

milletvekili kazanmıştır. MHP sahip olduğu milletvekili sayısı ile TBMM’de 9,6 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Siyasi partiler dışında seçimlere bağımsız adaylar olarak katılarak TBMM’ye girme başarısı gösteren bağımsız adaylar almış oldukları %6,57 oy oranı ile 35 sandalye kazanmışlardır. Böylelikle bağımsız adaylar TBMM’de 6,4 oranında temsil hakkı elde etmişlerdir.

2007 seçimlerinde olduğu gibi bu seçimlerde de baraj sorununa takılmamak için bağımsız adayları desteklemek suretiyle seçime katılan ve kapatılan DTP’nin devamı niteliğindeki BDP, seçim sonrası bağımsız adayların partilerine katılmaları sonucu mecliste grup kurmayı başarabilmiştir. Ancak çalışmanın sınırlılığını Genel Seçim sonuçlarına göre meclise girme başarısı göstererek grup kuran partiler oluşturduğundan BDP’nin aday belirleme yöntemi dikkate alınmamıştır. 2007 seçimlerinde barajı aşma başarısı göstererek TBMM’ye giren partilerin milletvekili adaylarını belirlemiş oldukları yöntemler ise ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

3.9.1. Adalet ve Kalkın Partisi (AK PARTİ)

AK PARTİ 2011 Genel Seçimleri için 2007 de çok dar bir seçim çevresinde uygulamış olduğu temayül yoklamasını biraz daha fazla genişleterek toplam 20 ilde yapmıştır. Bu iller İstanbul, Ankara, İzmir, Muğla, Uşak, Edirne, Rize, Bayburt, Trabzon, Sakarya, Antalya, Burdur, Aydın, Malatya, Erzurum, Yozgat, Kahramanmaraş, Manisa, Kütahya, Giresun olmuştur (Takvim, 2011).

Parti teşkilatı ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini temayül yoklaması ile alan AK PARTİ, partinin il başkanlarının ve mevcut il belediye başkanlarının görüş ve önerilerini ise istişare toplantıları aracılığı ile almıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda genel merkezde yapılan değerlendirmelerle aday adaylarının durumu şekillenmiştir. Bu sürecin sonunda alt, ara ve üst kurullar olmak üzere adaylar ayrı ayrı mülakata alınarak, aday listesinin son hali Genel Başkanın inisiyatifiyle kurulmuş olan üst kurulda netleştirilmeye çalışılmıştır (Çınar, 2016: 60-61)

3.9.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2011 Genel Seçimlerinde CHP, milletvekili adaylarını tespit etme sürecinde 2002 ve 2007 Genel Seçimlerine oranla genel merkez tarafından belirlenen milletvekili yöntemini daha az tercih etmiştir. Aday tespiti için 27 il de ön seçim yöntemi ile aday tespit yöntemine giden CHP, 2 ilde ise teşkilat yoklaması ile milletvekili adaylarını tespit etmiştir. Ön seçim yapılması kararı verilen illerin bir kısmında toplam 10 sıra için MYK bazı isimleri kontenjan adayı olarak belirlemiştir. Geriye kalan 52 ilde ise milletvekili adayları parti meclisi tarafından

tespit edilmiştir. CHP'nin ön seçim yapacağı iller; Amasya, Artvin, Aydın, (2. sıra kontenjan) Bolu, Çanakkale, Çorum, (2. sıra kontenjan) Denizli, (2. sıra kontenjan) Edirne, Erzincan, Gaziantep, (2. ve 4. sıra kontenjan) Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, (2. sıra kontenjan) Nevşehir, Niğde, Sivas, (2. sıra kontenjan) Tekirdağ (1. sıra kontenjan), Trabzon (1. sıra kontenjan), Uşak, Yozgat, Aksaray, Karaman, Karabük ve Osmaniye ile Düzce olmuştur. Kırklareli ve Muğla'da ise aday yoklaması gerçekleştirilmiştir (Sabah, 2011).

3.9.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP 2011 seçimlerinde milletvekili adaylarını tespit sürecinde çok aşamalı bir yol takip etmiştir. Öncelikli olarak teşkilatın haberi olmaksızın parti tabanında anket çalışması yaparak, parti tabanının hangi isimler üzerinde eğilimi olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Daha sonraki süreçte temayül yoklaması yoluna giderek üyelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve teşkilat mensuplarının kanaatlerini tespit etmeye çalışmıştır. Oluşan eğilim ve kanaatler parti içerisinde oluşturulan bir komisyon tarafından değerlendirildikten sonra, son olarak Genel Başkanının onayına sunulmuştur (Çınar, 2006: 67-68). Yapılan aday tespit sürecine katılımın artırılarak parti tabanın eğilimlerinin tespit edilmeye çalışılması olumlu bir gelişme olarak ifade edilmektedir. Buna rağmen elde edilen verilerin parti içerisindeki komisyonun onayından geçerek, en son Genel Başkanın onayına sunulması, aday tespit sürecinde esas unsurun Genel Başkan olduğu düşündürmektedir.

3.10. 2015 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

TBMM'nin 25. Dönem milletvekillerini belirlemek amacıyla yapılan seçimler, 7 Haziran 2015 yılında gerçekleşmiştir. Seçim sonuçlarına göre hiç bir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edememiştir. Girmiş olduğu ilk seçimden itibaren katıldığı üç seçimden de tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde ederek birinci çıkan AK PARTİ, bu seçim sonuçları ile yine en çok oyu alan parti olsa da tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edememiştir. AK PARTİ almış olduğu %40,9 oy oranı ile 258 milletvekili elde etmiştir. AK PARTİ'nin ardında ikinci en yüksek oyu alan parti ise CHP olmuştur. CHP elde etmiş olduğu %25 oy oranı ile 132 milletvekili elde etmiştir. CHP hem almış olduğu oy oranında hem de milletvekili sayısında 2011 seçimlerine göre bir düşüş yaşamıştır. MHP ise %16,3 oranı ile 80 milletvekili elde ederek meclise girme başarısı gösteren partiler arasında üçüncü parti olmuştur. MHP'nin 2011 seçimlerine göre oylarında görülen %3,28 oranında ki artış MHP'ye 27 vekil kazandırmıştır. Seçimlerin en büyük sürprizini ise Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) yaptığı söylenebilir. Seçimlere ilk kez katılan ancak BDP'nin devamı niteliğinde olarak kabul edilen HDP, daha önce BDP'nin yaptığı gibi bağımsız adayları

desteklemek suretiyle meclise girme stratejisi yerine, barajı aşamama riskini göze alarak seçime parti olarak katılma kararı almıştır. Seçim sonuçlarına göre HDP ise % 13,1 oy alarak 80 milletvekili elde etmiştir.

Seçim sonuçlarına göre en çok oyu alan parti olarak Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen AK PARTİ, en yüksek oyu alan ikinci parti olan CHP ile yapmış olduğu koalisyon görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine sırasıyla MHP ve HDP ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan görüşmelerin tümünde bir uzlaşa sağlanamaması nedeniyle 1 Kasım tarihi için erken seçim kararı alınmıştır.

Tekrarlanan seçimlerle oyunu yaklaşık %10 oranında arttırma başarısı gösteren AK PARTİ, bu sefer tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde ederek yeni bir seçim başarısı elde etmeyi başarmıştır. Katılım oranının %85,2 olduğu seçimlerde CHP'nin oylarında anlamlı bir değişiklik olmazken MHP ve HDP'nin oylarında ise ciddi düşüşler yaşanmasına rağmen iki parti de barajı aşarak mecliste temsil edilebilmeyi başarmışlardır. Tekrarlanan seçim sonuçlarına ilişkin bilgiler aşağıda tablo halinde belirtilmiştir.

Tablo 9: 1 Kasım 2015 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	Ahmet Davutoğlu	23.681.926	49,50	317
Cumhuriyet Halk Partisi	Kemal Kılıçdaroğlu	12.111.812	25,30	134
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.694.136	11,90	40
Halkların Demokratik Partisi	Selahattin Demirtaş Figen Yüksekdağ	5.148.085	10,80	59
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Saadet Partisi	Mustafa Kamalak	325.978	0,70	0
Büyük Birlik Partisi	Mustafa Destici	253.204	0,50	0
Vatan Partisi	Doğu Perinçek	118.803	0,20	0
Hak ve Özgürlükler Partisi	Fehmi Demir	108.583	0,20	0
Halkın Kurtuluş Partisi	Nurullah Ankut	83.057	0,20	0
Demokrat Parti	Gültekin Uysal	69.319	0,10	0
Komünist Parti	Özlem Şen Abay	52.527	0,10	0
Bağımsızlar	Yok	51.038	0,10	0
Tablo 9: (devam)				
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	49.297	0,10	0
Demokratik Sol Parti	Masum Türker	31.805	0,10	0
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	26.816	0,10	0
Millet Partisi	Aykut Edibali	19.714	0,00	0
Doğru Yol Partisi	Çetin Özaçıkgöz	14.131	0,00	0
Toplam		47.840.231	%100	550

Kaynak: YSK 2015 seçim sonuçları, YSK, (2023b). Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Tekrarlanan seçim sonuçlarına göre AK PARTİ % 49,5 oy oranı ile 550 milletvekilinden 317'sini alırken TBMM'de % 57,6 oranında temsil hakkı elde etmiştir.

Seçim sonuçlarına göre AK PARTİ'nin ardından ikinci parti olarak meclise giren CHP ise %25,3 oy oranı ile 134 milletvekili elde ederek TBMM'de %24,4 temsil hakkı elde etmiştir. AK PARTİ ve CHP'nin ardından meclise giren üçüncü parti olan MHP ise seçimlerden %11,9 oy alarak 40 milletvekili kazanmıştır. MHP, sahip olduğu milletvekili sayısı ile TBMM'de %7,3 oranında temsil hakkı elde etmiştir. MHP'nin ardından barajı aşan son parti HDP ise %10,8 oy oranı ile 59 milletvekili elde etmiştir. HDP, elde etmiş olduğu milletvekili sayısı ile TBMM'de %10,7 oranında temsil hakkı kazanmıştır.

7 Haziran 2015 yılında yapılan seçimlerde barajı aşma başarısı göstererek TBMM'ye giren partiler ile bu partilerin milletvekili adaylarını tespit etmek için kullanmış oldukları yöntemler, 1 Kasım 2015 seçimlerinde değişikliğe uğramamıştır. Bu nedenle 7 Haziran 2015 seçimleri öncesi uygulanan aday tespit yöntemleri esas alınarak barajı aşma başarısı göstererek TBMM grup kuracak çoğunluğu elde eden partilerin aday tespit sürecinde uygulamış oldukları yöntemler ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

3.10.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)

AK PARTİ, 2015 yılında da milletvekili aday belirleme sürecine ilişkin daha önceki seçimlerde olduğu gibi ön seçim ya da teşkilat yoklaması yerine genel merkez tarafından herhangi bir bağlayıcılığı olmayan temayül yoklaması ile aday tespit sürecini gerçekleştirmiştir. Yapılan uygulamanın demokratik bir yarış olduğu düşüncesi ile parti teşkilatı içerisinde yer alan ve çeşitli kademelerde görev yapan parti mensuplarının adaylar hakkında ki fikirlerini almak olduğu bilinmektedir. AK PARTİ, temayül yoklamasının yanı sıra aday tespitine yönelik saha da bir kamuoyu araştırması yaparak aday tespit sürecine katkı sağlayacak farklı veriler elde etmeyi de amaçlamıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler genel merkezde oluşturulan komisyonlar tarafından önemli kriterler olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda adaylar mülakata alınmışlardır. Daha sonra Genel Başkanında içerisinde bulunduğu üst kurul tarafından oluşturulan listeler, YSK ya teslim edilmek üzere son halini almıştır (Anadolu Ajansı, 2015a).

3.10.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2015 seçimleri öncesi CHP milletvekili adaylarının tespitine ilişkin parti meclisinin almış olduğu karar doğrultusunda 45 seçim bölgesinde ön seçim yapmıştır (CNNTÜRK, 2023). 45 ilde hâkim gözetiminde yapılacak olan ön seçimlerin yanında 10 ilde ise CHP yöneticilerinin gözetiminde, tüm üyelerin katılımları ile ön seçim uygulanması yapılmıştır. Ön seçim uygulaması yapılan illerin dışında kalan seçim bölgelerinde ise, bölge

hassasiyetleri ve dengeleri göz önünde bulundurularak merkez yoklaması yapmak suretiyle milletvekili adayları tespit edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2015b)

3.10.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP, 2015 seçimlerinde milletvekili adaylarını tespit etmek için temayül yoklaması yöntemi tercih etmiştir. Bu kapsamda teknolojinin veriş olduğu imkânlardan daha fazla yararlanmak suretiyle milletvekili aday adaylarını internetten üzerinden gerçekleştirmiş olduğu temayül yoklaması ile oylatmıştır. 1701 aday adayının yaklaşık 400 bin partili tarafından oylandığı temayül yoklaması ön seçimi aratmayan nitelikte olmuştur (Sözcü, 2015a).

Temayül yoklaması dışında kamuoyu araştırmaları sonucunda elde edilen verilerinde dikkate alındığı aday tespit sürecinde, parti merkezinde oluşturulan seçim komisyonu tarafından, bir samimiyet ve liyakat testi sonucunda hazırlanan geçici listeye, Genel Başkan tarafından son şekli verilerek milletvekili adaylarının tespit süreci tamamlanmıştır (MHP, 2015).

3.10.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

Daha önceki seçimlerde %10 ülke barajına takılma riski nedeniyle bağımsız adayları destekleyen HDP geleneği, 2015 seçimlerinde bu stratejisinden vazgeçerek seçimlere parti olarak girme kararı alarak milletvekili adaylarını geniş toplumsal muhalefet çevreleri, yerel örgütler, kadın ve gençlik meclisleri ve kurumların katılımıyla yapılacak görüşmelerle belirlemeyi amaçlamıştır (Anadolu Ajansı, 2015c). Ancak tespit sürecine ilişkin CHP İstanbul milletvekili Dursun Çiçek'in CHP genel merkezine yapmış olduğu ön seçim başvurusu sonrası dönüş uçağında yaşadıkları bu durumun amaçlandığı gibi gerçekleşmediğini göstermektedir. Çiçek, yaşadığı olaya ilişkin beyanında: “ *Uçakta iki kişi yaklaştı ve HDP'nin milletvekili aday adayı olduklarını söylediler. Adaylık için başvurduk dediler. Bizde ön seçim oluyor dedim. Sizde nasıl oluyor diye sordum? Bizde bu listeler önce Kandil'e gidiyor sonra İmralı'ya gidiyor çizmezlerse aday oluyoruz dediler.*” demiştir (Gürel, 2020: 151-152). Bu durum HDP'de aday tespit sürecinin antidemokratik olarak kabul edilen yöntemin ötesinde, terör örgütlerinin sürece dâhil edilerek hukukun çiğnendiği bir süreç olarak gerçekleştiği söylenebilir.

3.11. 2018 SEÇİMLERİ VE ADAY BELİRLEME SÜRECİ

2015 seçimleri sonrasında 2016 yılında gerçekleşen askeri darbe girişiminin ardından ülkede olağan üstü hal ilan edilmiştir. 2017 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği

referandumu ile ülkenin hükümet şeklinin başkanlık olarak değiştirilmesi kabul edilmiştir. 2018 tarihinde *"Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* yürürlüğe girmiştir. İlgili kanunla seçimlere katılma yeterliliğine sahip siyasi partilerin ittifak yapmak suretiyle Genel Seçimlere katılmalarına imkân verilirken daha önce yasak olan siyasi partilerin seçimlerde bir başka partiyi destekleme kararı almaları serbest bırakılmış ayrıca TBMM’de göre alacak milletvekili sayısı 550’den 600 çıkarılarak bazı seçim çevrelerinde değişikliğe gidilmiştir.

Normal şartlarda 3 Kasım 2019 yapılması gereken seçimler Cumhurbaşkanı Erdoğan ile MHP lideri Bahçeli’nin 2017 referandumuyla kabul edilen anayasa değişikliklerinin yürürlüğe biran önce girmesini istemeleri sonucu seçimlerin erkene alınması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda 20 Nisan 2018’de TBMM’ye sunulan erken seçim önerisinin kabulüyle seçimler erkene alınarak olağan üstü hal sürecinin devam ettiği bir ortamda yapılmasında bir sakınca görülmeden 24 Haziran 2018’de Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu ile aynı gün yapılmasına karar verilmiştir(Ete, 2018: 304-305)

Alınan erken seçim kararı 25 Ekim 2017 kurulan İYİ Parti için çok daha farklı bir anlam ifade etmektedir. Bunun nedeni Siyasi Partiler Kanunu’nun 36. Maddesi’nde *"Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunması şarttır. Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dâhil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir."* denilmesidir. Bu doğrultuda İYİ Partinin seçimlere katılmasını sağlamak amacıyla CHP Genel Başkan Kemal Kılıçdaroğlu vermiş olduğu talimatıyla seçimlerin ve demokrasinin sekteye uğramaması adına 15 milletvekilinin İYİ Partiye geçmesini sağlamıştır. Böylece daha önce TBMM’de 5 vekili olan İYİ Parti, CHP’den ayrılarak partilerine katılan milletvekilleriyle mecliste grup oluşacak sayıya ulaşarak seçimlere katılma şartını sağlamıştır.

Anayasa değişikliği referandumuna olumlu bakanlar ile karşı çıkranlar arasında geçecek olan seçimlerde, anayasa değişikliğine evet diyenler Cumhuriyet İttifakını oluşturmuştur. Cumhuriyet İttifakı içerisinde AK PARTİ, MHP ve BBP yer almış ve Cumhurbaşkanı adayı olarak Recep Tayyip Erdoğan’ı destekleyeceklerini açıklamışlardır. Anayasa değişikliğine hayır diyenler ise Millet İttifakını oluşturmuşlardır. Millet İttifakı içerisinde CHP, İYİ Parti, SP ve DP yer almıştır. Milletvekili seçimlerinde ittifak kararı alan Millet İttifakı mensuplarından DP dışındaki diğer partiler Cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk turda kendi adayları ile seçime girme kararı almışlardır. DP seçime İYİ Parti listelerinden katılmayı tercih

etmiştir. Şayet seçimin ikinci tura kalması durumunda ise ittifak adayı etrafında toplanacaklarını belirtmişlerdir (Nişancı ve Doğan, 2022: 185-186).

TBMM'nin 27. Döneminin 600 yeni üyesinin belirlendiği seçimlere katılım %86,2 olurken, ülke barajlı / ittifaklı D'Hondt sistemi uygulanan seçimlere katılan partilerin almış oldukları oy sayısı, oy oranları ve milletvekili sayılarına ilişkin veriler tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10: 2018 Seçimlerine İlişkin Siyasi Partilerin Almış Oldukları Oy Sayıları, Oranları ve Milletvekili Sayıları.

Parti Adı	Genel Başkan	Alınan Oy	Oranı (%)	Mv. Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	R. Tayyip Erdoğan	21.338.693	42,6	295
Cumhuriyet Halk Partisi	Kemal Kılıçdaroğlu	11.354.190	22,6	146
Halkların Demokratik Partisi	Pervin Buldan Sezai Temelli	5.867.302	11,7	67
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.565.331	11,1	49
İyi Parti	Meral Akşener	4.993.479	10,0	43
%10 seçim barajının altında kalan siyasi partiler				
Saadet Partisi	Temel Karamollaoğlu	672.139	1,3	0
Hür Dava Partisi	Mehmet Yavuz	155.539	0,3	0
Vatan Partisi	Doğu Perinçek	114.872	0,2	0
Bağımsızlar		75.630	0,2	0
Toplam		50.137.175	%100,00	600

Kaynak: YSK 2018 seçim sonuçları, YSK, (2023b). Milletvekili Seçim İstatistikleri TÜİK, (2023).

Not: İyi Parti'nin almış olduğu oy oranı YSK %9,96 oranında açıklamış ancak TÜİK verilerinde bu %10 olarak gösterilmiştir.

İki ittifak ile HDP, Hür Dava Partisi (HÜDA PAR) ve Vatan Partisi (VP)'den oluşan üç siyasi partinin yarıştığı 2018 seçimlerinin sonuçlarına göre 5 siyasi parti mecliste temsil edilebilme hakkı elde etmişlerdir. Bu partiler AK PARTİ, CHP, HDP, MHP ve İYİ Parti olmuştur. Bu partilerden yalnızca HDP, ittifak çatısı altında seçime girmeden meclise girebilmeyi başaran parti olmuştur. İttifak içerisinde yer aldığı halde meclise temsilci gönderemeyen tek parti ise SP olmuştur.

Buna göre AK PARTİ, % 42,6 oy oranı ile 600 milletvekilinden 295'ini alırken, TBMM'de % 49,2 oranında temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sonuçlarına göre AK PARTİ'nin ardından ikinci parti olarak meclise giren CHP ise %22,6 oy oranı ile 146 milletvekili elde ederek TBMM'de %24,3 temsil hakkı elde etmiştir. AK PARTİ ve CHP'nin ardından meclise giren üçüncü parti bu sefer HDP olmuştur. HDP tek başına girmiş olduğu

bu seçimlerde %11,7 oy alarak 67 milletvekili elde etmiştir. HDP sahip olduğu milletvekili sayısı ile TBMM’de %11,2 oranında temsil hakkı elde etmiştir. HDP’nin ardından meclise dördüncü parti olarak giren MHP ise seçimlerden %11,1 oy alarak 49 milletvekili kazanmıştır. MHP, sahip olduğu milletvekili sayısı ile TBMM’de %8,2 oranında temsil hakkı elde etmiştir. MHP’nin ardından meclise temsilci gönderebilen son parti ise İYİ parti olmuştur. İYİ Parti almış olduğu %9,96 oy oranı ile barajın altında kalmış olmasına rağmen seçimlere Millet İttifakı çatısı altında girmiş olmasının sağlamış olduğu avantaj sayesinde TBMM’de 43 milletvekili ile temsil edilme hakkı elde etmiştir. İYİ Parti elde etmiş olduğu bu milletvekili sayısı ile TBMM de %7,2 oranında temsil hakkı kazanmıştır.

Seçim sonuçlarına göre meclise girme başarısı göstererek grup kuran partilerin milletvekili adaylarını belirlemiş oldukları yöntemler ise ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

3.11.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)

AK PARTİ, 2018 seçimlerinde de girmiş olduğu ilk seçimden itibaren uygulamış olduğu aday tespit sürecine benzer bir yol izlemiştir. Adaylar hakkında temayül yoklaması yaparak bilgi edinme yoluna gidilirken genel merkezde Genel Başkan R. Tayyip Erdoğan başkanlığında üst komisyon ve onun altında 14 Genel Başkan Yardımcısının başkanlığında ayrı ayrı komisyonlar oluşturularak aday adayları mülakata alınmak suretiyle ön eleme yapılması kararlaştırılmıştır. Komisyonlarda Genel Başkan yardımcılarının yanında bakanlar, milletvekilleri, AK Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK) üyeleri, kadın ve gençlik kolları başkan yardımcıları, teşkilat başkan yardımcıları, eski bakan ve milletvekillerinin yer alması sağlanmıştır. Komisyonlar tarafından yapılan değerlendirmelerin sonucu Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığındaki üst komisyona sunulmuştur. Üst komisyonun da çalışmalarını tamamlaması sonucu milletvekili aday listesi son halini almıştır (Anadolu Ajansı, 2018).

3.11.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

2018 seçimleri öncesinde CHP milletvekili adaylarının tespiti için özellikle 2015 yılında uygulamış olduğu geniş çaplı ön seçim uygulaması nedeniyle takdir edilmiştir. Yapılan uygulama, ilgili çevrelerce demokrasinin gereği olarak değerlendirilerek örnek gösterilmiştir. Ancak 2018 seçimlerinde bu uygulamadan parti meclisi tarafından alınan karar doğrultusunda vazgeçilerek 2018 seçimlerinde gösterilecek milletvekili adaylarının parti merkezince tespit edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karara gerekçe olarak açıklanan erken

seçim kararı ile seçim takviminin sıkışması gösterilmiştir (Gürel, 2020: 143-144). Alınan karar doğrultusunda parti merkezi tarafından tespit edilen milletvekili listeleri büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun nedeni 2015 seçimleri için yapılan geniş çaplı ön seçim uygulaması sonucu milletvekili seçilen isimlerin genel merkez tarafından liste dışı bırakılması olmuştur. Bu duruma gerekçe olarak ise ön seçimle seçilen milletvekillerinin delege desteği ile aday olup seçildikleri için parti içerisinde alınan karar ve uygulamalara daha eleştirel ve bağımsız bir görüntü çizmeleri iddia edilmiştir (BBC NEWS TÜRKÇE, 2018).

3.11.3. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

2018 seçimlerinin erkene alınmış olması, HDP için de milletvekilli aday tespit sürecinin merkez yoklaması suretiyle tespit edilmesine yönelik karar almasına neden olmuştur. Merkez Yürütme Kurulu tarafından gerçekleştirilen toplantıda milletvekilli adaylarının tespitine yönelik yoğun mesai harcanan HDP’de mevcut milletvekillerin büyük bir bölümünün tekrar aday gösterilmemesine özen gösterilmiştir (Sözcü, 2018b).

3.11.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

2018 seçimlerinde gösterilecek olan milletvekili adaylarının tespitinde, MHP yine merkez yoklaması yöntemini kullanmak suretiyle milletvekilli adaylarını tespit etmiştir. Parti merkezinde oluşturulan Teşkilat, Hukuk ve Seçim İşlerinden Sorumlu Genel Başkan Yardımcıları ile Genel Sekreter’inde görev alacağı komisyon tarafından aday adayları üzerinde titiz, teferruatlı, adil ve isabetli değerlendirme yapılarak nihai milletvekili aday listelerinin hazırlanması hedeflenmiştir (MHP, 2018). Tespit edilen milletvekili adayları için parti tabanı ve teşkilatların genel eğilimlerinin dikkate alınarak kamuoyunun beklentileri de göz önünde bulundurulmuştur.

3.11.5. İYİ Parti

Girmiş olduğu ilk seçim olan 2018 seçimlerinde İYİ Parti’nin milletvekili aday tespitinde aday tespit yöntemlerinden hangisini kullanacağı merak konusu olmuştur. GİK tarafından alınan karar doğrultusunda uygulanan aday tespit yöntemine ilişkin, İYİ Parti’de diğer partiler gibi merkez yoklaması ile aday tespit yöntemi kararı almıştır. Genel merkezde oluşturulacak 6 kişilik komisyon tarafından gerekli değerlendirmeler yapılarak aday listeleri oluşturulmuştur. Komisyon için belirlenen altı kişi ise Genel Başkan Meral Akşer tarafından tespit edilmiştir (Habererk, 2018). İYİ Parti’nin de merkez yoklaması suretiyle aday tespiti yapmasında seçimlerin erkene alınmış olması nedeniyle sıkışan takvim gerekçe gösterilebilir.

SONUÇ

Bir toplumda hükümetin ve siyasi kararların vatandaşların katılım ve iradesiyle belirlendiği bir yönetim biçimi olan demokrasi insan haklarına saygı, adaletin sağlanması, toplumsal huzurun ve refahın artarak özgürlüklerin korunması gibi birçok temel hakların oluşumunda ve gelişiminde önem arz etmektedir. Halkın siyasi süreçlere katılma imkânı bulunduğu demokraside, vatandaşlar oy kullanma hakları sayesinde siyasi liderleri (yöneticilerini) seçme ve hükümet politikalarının oluşumunda söz sahibi olurlar. Bu durum, bireyin düşüncelerini ifade etme ve karar verme süreçlerine dâhil olmalarına olanak sağlamaktadır. Yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme gibi temel hakları içinde barındıran demokrasi, çeşitli toplumsal, etnik ve kültürel grupların bir arada barış içerisinde yaşamasını teşvik etmektedir. Demokratik sistemlerde halkın seçmiş olduğu temsilciler, toplumun genel çıkarlarını göz önünde bulundurarak karar almak zorundadır. Karar vericilerin halkın tercihi ile belirlenmiş olması, alınan kararların meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır. Demokratik sistemlerde, yetkinin kötüye kullanılması ve otoriter eğilimlerin oluşmaması için yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden bağımsız olması sağlanarak gücün tek elde toplanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Demokrasinin en önemli unsurlarından birisi de seçimler olarak kabul edilmektedir. Seçimler, halkın yönetimde söz sahibi olması ve temsilcilerini belirleme süreci olarak tanımlanabilir. Halk tarafından seçilen temsilciler eliyle gerçekleştirilen yönetim biçiminde, seçimler halkın kendi geleceği ve toplumun yönetimi üzerinde doğrudan etkili olmasını sağlamaktadır. Halk, seçimler aracılığı ile temsilcilerini seçerek yönetim sürecine katılır ve temsilcilerin alacağı kararlarda söz sahibi olurlar. Bu durum egemenliğin halka ait olmasını sağlamaktadır. Seçimler aracılığı ile siyasi süreçlere dâhil olan vatandaşlar, demokrasinin vermiş olduğu toplumsal katılım imkânıyla iktidarın meşruiyetini sağlamaktadır. Seçimler, mevcut hükümet ve temsilcilerin politikaları ve icraatları hakkında halkın geri bildirimini sağlamaktadır. Yöneticiler seçim dönemlerinde hesap verme zorunluluğu ile karşı karşıya kalarak vatandaşların beklentilerine uygun davranmaya çalışırlar. Seçimler aracılığı ile farklı siyasi ve toplumsal grupların çıkarlarını temsil eden liderlerin yönetimde söz sahibi olmaları toplumsal uzlaşmanın oluşmasına oldukça katkı sağlamaktadır. Belirli bir dönemi kapsayan yetki için yapılan seçimler, görev süresi içerisinde yönetimin istikrarlı çalışmasına imkân sağlayarak hükümetin politikalarına odaklanmasını kolaylaştırarak sürekli bir değişim ortamının önüne geçmektedir. Kısaca demokrasinin işleyişini oluşturan seçimler halkın yönetim sürecine katılımını, hükümetin hesap verebilirliğini, değişim ve istikrarı

desteklemektedir. Bu nedenle düzenli ve adil seçimler, demokratik bir toplumun sağlam bir temele oturmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de demokrasinin gelişimi, belirli bir ilerleme süreci içinde olmasına rağmen yer yer bazı dönemlerde gerilmenin de yaşandığı söylenebilir. Osmanlı Devleti döneminde mutlak monarşiye dayanan bir yönetim modeli benimsenmiş ve modelde halkın siyasi katılımı oldukça kısıtlı kalmıştır. Devletin son zamanlarında yapılan ıslahat çalışmalarıyla demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılmış olsa da bu dönemde modern demokrasi anlayışından söz etmek pek mümkün olmamıştır. Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları laik, demokratik ve çağdaş bir Türkiye oluşturma vizyonu ile hareket etmeye çalışmışlardır. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de çok partili hayata geçmeden önce uzunca bir dönem tek parti hükümeti hâkim olmuştur. 1923-1946 yılları arasında ülkeyi dönemin koşulları gereği CHP yönetmiştir. Bu dönem içerisinde muhalefet partileri yok denecek kadar az olmuştur. 1946 yılında yapılan seçimlerle çok partili siyasi hayata geçiş sağlanarak çeşitli partilerin kurulması için elverişli ortam oluşmuştur. Siyasi çoğulculuğun önünün açıldığı bu dönem fazla uzun sürmeyerek 1960 yılında askeri darbe ile sonuçlanmıştır. Yaşanan bu askeri darbe ise Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan son darbe olmamıştır. Halkın seçimler aracılığı ile vermiş olduğu yetki ile hareket eden siyasi partilerin yönetim yetkileri 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yapılan askeri müdahalelerle ellerinden alınarak demokratik süreçlere zarar verilmiştir. Bu durum elbette demokrasinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. 2000’li yıllarda gelindiğinde ise Türkiye’de demokrasi üzerine olumlu gelişimlereler yaşandığı söylenebilir. Özellikle AK Parti’nin iktidara gelmesiyle siyasi istikrar sağlanmıştır. Yaşanan istikrar ortamı toplumun geneli tarafından olumlu karşılanırsa da çeşitli eleştiriler nedeniyle siyasi atmosfer zaman zaman gerginleşmiştir. Bu durum demokrasilerde oldukça normal karşılanan bir durum olarak değerlendirilse de 2016 yılında gerçekleştirilen başarısız darbe girişi ve sonrasında hükümetin ilan etmiş olduğu OHAL (Olağanüstü Hal) uygulamalarının demokrasinin gelişimine zarar verdiği söylenebilir.

Demokrasinin pekişmesi ve sürdürülebilir olması için siyasi katılımın artması, ifade özgürlüğünün güvence altına alınması ve hukukun üstünlüğü sağlanması gibi önemli adımların atılması gerekmektedir. Bu adımların atılabilmesi, seçimler aracılığı ile iktidara gelen hükümetlerin bu alanda yapacakları reformlarla sağlanabilmektedir. Bu nedenle seçimler ve uygulanan seçim sistemleri halkın iradesinin yönetime yansması için oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye’de cumhuriyet dönemi boyunca çeşitli seçim sistemleri uygulanmıştır. 1946 yılına kadar olan dönemde iki dereceli seçim sistemi uygulandığından temsilde adaletin sağlandığını söylemek mümkün olmamaktadır. Bu uygulama içerisinde bir seçim barındırıyor olsa da demokrasinin gereklerine oldukça uzak kalmıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle 1946 yılında çok partili sistemi benimsemiş ve uygulama noktasında harekete geçmiştir. İlk çok partili seçimlerde halk farklı siyasi partilerin adayları arasında bir tercih yapma imkanı bulmuştur. Böylelikle partilerin adayları arasından oy kullanmak suretiyle milletvekillerini seçmeye başlamıştır. 1946 seçimlerinin ilk çok partili hayata geçişi sağlaması ve tek dereceli seçim sisteminin uygulanmış olması bakımından demokrasinin gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ifade edebiliriz ancak uygulanan açık oy gizli tasnif uygulaması demokrasinin değerlerine aykırı olduğu için birçok eleştirilere maruz kalmış ve bu durum 1950 seçimlerinde terk edilmiştir. 1950 seçimlerinin gizli oy açık tasnif uygulaması ile yapılan ilk seçim olması, 1950 seçimlerinin ilk demokratik seçimler olarak kabul edilmesini sağlamıştır. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanan liste usulü çoğunluk sistemi nedeniyle temsilde adaletin sağlanamadığı ancak yönetimde istikrarın olduğu tespit edilmiştir. Milletvekili adaylarının belirlenmesine yönelik ise 1923-1942 yıllarını kapsayan dönemde, Cumhuriyet öncesi çıkarılan kanunların yürürlükte olduğu ve bu dönemde aday belirme konusuna ilişkin bir düzenleme yapılmadığı tespit edilmiştir. Daha sonraki süreçte 1961 yılına kadar üç farklı seçim kanunu çıkmış olsa da bu kanunların tümünde aday belirleme konusuna ilişkin hükümlere değinilmemiştir. 1942 yılına kadar aday tespitinde yetki doğrudan Genel Başkana ait iken 1957 yılına kadar çıkarılan yasalarla aday belirleme yetkisi partilerin merkez karar organlarına verilmiştir. Bu durum yetkinin tek kişinin elinden çıkması bakımından olumlu karşılanırsa da seçmenlerin sürece dâhil edilmemesi demokratik bulunmamıştır. Bu dönem siyasi partilerin aday belirme konusunda mutlak özgürlük içerisinde çalışma yürüttüğü bir dönem olarak ifade edilebilir.

1960-1980 arası dönemde millet iradesinin meclise yansımalarına yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Uygulanan seçim sistemleri sayesinde seçimlere katılan partiler, genellikle mecliste temsil edilebilmeyi başarırken bu sefer hükümetin kurulmasında yaşanan sorunlar nedeniyle yönetimde istikrar sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır. Milletvekili adaylarının tespitine yönelik uygulanacak yöntemlerin ilk defa bir kanun olarak ele alındığı bu dönemde, parti genel merkezlerinin yetkisini azaltan ve yerel teşkilatların iradesine önem veren düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 1965 tarihinde kabul edilen Siyasi Partiler Kanunu ile milletvekili aday tespit süreçlerinde parti üyelerinin etkisini arttırmaya yönelik bazı adımlar atılmıştır. Bu kapsamda ön seçim zorunlu hale getirilerek merkez yoklaması ile aday

tespiti yapmanın kısıtlanması amaçlanmıştır. Ön seçimin zorunlu olması, milli iradenin daha doğru yansması açısından büyük önem teşkil ediyor olsa da bu zorunluluk 1973 yılında çıkarılan kanunla yeniden düzenlenerek zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Yapılan bu yeni düzenleme ile partilerin tüzüklerinde belirleyecekleri esaslara göre milletvekili adaylarının tespit edilmesi sağlanmıştır. Dönemin öne çıkan diğer bir özelliği ise aday tespit süreçlerinin kısmi de olsa yargısal gözetim ve denetim altında yapılıyor olması olmuş ve bu durum dönemin kayda değer demokratikleşme hareketleri arasında yer almıştır.

1980 sonrası yapılan düzenlemelerin geçmiş dönemlerde koalisyonların getirmiş olduğu siyasi olumsuzlukların önüne geçmek adına yapıldığı söylenebilir. Bu dönemde seçim sistemine ilişkin yapılan yeni uygulamaların temsilde adalet yerine yönetimde istikrar hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu kapsam da uygulanan çevre barajı ve %10 ülke barajı uygulamasının 1983 ve 1987 seçimlerinde koalisyon hükümetlerinin önüne geçerek beklentileri karşılayabildiği görülmektedir. Seçim sistemindeki baraj uygulamalarına rağmen 1991 seçimlerinden itibaren tekrar koalisyon hükümetlerinin kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. 1995 yılında çevre barajı uygulamasının kaldırılmış olması, 1983-1987-1991 seçimlerine oranla temsilde adaletin sağlanmasına katkı sağlamış ancak yürürlükte kalmaya devam eden %10 ülke barajı uygulaması birçok partinin meclise girmesine engel olmaya devam etmiştir. Bu durum millet iradesinin meclise yansmasını engelleyen antidemokratik bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde milletvekili adaylarının tespitine ilişkin ise 1965 tarihinde kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ortaya koyan iradeyle benzerlik gösteren bir uygulamanın yürürlüğüne girdiği tespit edilmiştir. 22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu da 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu gibi ön seçimi zorunlu kılan bir uygulama getirmiş ancak yaklaşık iki ay sonra çıkarılan geçici bir kanun maddesi ile 1983 seçimleri ön seçim uygulamasından muaf tutulmuştur. Bu durum 1987 seçimlerine gidilen süreçte Siyasi Partiler Kanunu'nda 28.03.1986 tarihinde 3270 sayılı kanununla yapılan değişiklikle aday tespit sürecinde partilere daha geniş yetki veren bir uygulamaya geçilmiştir. Böylelikle milletvekili aday tespitinde 1982 Anayasası ile gelen ön seçim uygulamasının yapılmasına ilişkin zorunluluk 1983 seçimlerinde geçici madde gereği 1987 seçimlerinden önce de ilgili kanunda değişikliğe gidilmesi nedeniyle hiç uygulanama imkânı bulamamıştır. Yapılan son değişiklikle siyasi partiler aday tespitlerinde serbest, eşit, gizli oy açık sayım esasları çerçevesinde tüzüklerinde belirleyecekleri aday tespit yöntemlerinden biri ve birden fazlasını uygulama imkânı bulmuştur. Partilerin ön seçim yöntemi ile aday tespiti yapmaları durumunda ise bu ön seçimlerin Siyasi Partiler Kanunu'nda belirtilen hükümlere göre yapılacağı belirtilmiştir. Böylelikle aday tespiti parti içi bir süreç olarak kabul edilerek 2820

sayılı kanunla amaçlanan daha demokratik bir oluşumun ve milli iradenin meclise daha çok yansımaya yönelik atılmış bir adımın etkisinin azalmasına neden olmuştur.

Aday belirleme yöntemleri incelendiğinde merkez yoklamasının en antidemokratik uygulama olduğu görülmektedir. Teşkilat yoklamasının ise merkez yoklamasına oranla daha demokratik bir yöntem olduğu ancak delege seçimlerinin çok sağlıklı olmaması nedeniyle tam anlamıyla görevini yerine getiremediği söylenebilir. Milli iradenin en doğru şekilde yansımaya açısından ön seçimler en adil ve demokratik yöntem olarak benimsense de 1983 seçimlerinden itibaren siyasi partilerin milletvekili aday tespitinde ön seçim uygulamasına çok az başvurdukları tespit edilmiştir. Partiler milletvekili adaylarını çoğunlukla merkez organlarınca ya da temayül yoklamaları yoluyla tespit etme yoluna gitmişlerdir. Yerel teşkilatlar üzerinde yapılan temayül yoklamalarına ilişkin sonuçların ise parti merkezlerinde yeniden değerlendirilerek sonuçlar üzerinde değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. Bu durum ise göstermelik bir parti içi demokrasi uygulamasından öteye geçmemektedir. Demokrasinin milletin kendi temsilcilerini belirleme de özgür olması anlamına geldiğini kabul ettiğimizde, seçmenlerin parti merkezlerinin yâda liderinin belirlemiş olduğu adaya oy vermesi demokrasinin gereklerine uygun olmamaktadır. Bu durum parti içi oligarşinin çoğalmasına ve çeşitli haklı şirketlerin oluşmasına neden olmaktadır. Ön seçim uygulamasının partilerin aday tespit yöntemleri arasında hukuken var olan ancak uygulamada yararlanılmayan bir yöntem olarak kaldığı görülmüştür. Bu yöntemin en kapsamlı kullanımının 2015 seçimlerinde CHP tarafından kullanılması demokrasinin gelişimi adına çok değerli kabul edilirken, uygulamanın seçim sonuçlarına anlamlı bir yansıması tespit edilememiştir. Bu durum seçmenlerin adaylardan çok partiye oy verdikleri kanaatinin oluşmasını sağlamıştır. CHP'nin 2018 seçimlerinde ise bu uygulamadan vazgeçerek parti merkezi tarafından adaylarını belirmesi ve 2015 seçimlerinde ön seçimler sonucu milletvekili olan isimlere milletvekili listelerinde yer vermemiş olması ön seçim uygulamasının diğer partilerce tercih edilmeme nedeninin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ön seçimler sonucu parlamentoya giren vekillerin daha bağımsız, daha güçlü ve daha fazla güven duygusuna sahip olmaları, partiye egemen olmak isteyen liderlerin işine gelmemektedir. Bu isimlerin parti içerisinde yer alan oligarşik guruplara itaat yerine, seçmenin istek ve talepleri doğrultusunda hareket etmeleri parti içerisinde çatışmalara neden olmaktadır. Bu durum CHP'nin 2018 seçimlerinde ön seçim uygulamasından vazgeçmesinin ve diğer partilerin ön seçim yöntemini tercih etmemesinin nedeni olarak gösterilebilir.

Yapılan çalışmada ön seçim uygulamasının belirli dönemlerde zorunlu olduğu ancak daha sonra siyasi otorite tarafından yapılan değişikliklerle partilerin daha özgür aday tespiti

yapmasına imkân veren uygulamalara geçiş sağlandığı tespit edilmiştir. 1960'lı yıllarda zorunlu olan ön seçim uygulamasında, dönemin şartları gereği sağlıklı bir üye kayıt sisteminin olmaması nedeniyle arzu edilen sonuçların alınmadığı düşünülebilir ancak günümüzde gelişen teknolojinin sağlayacağı olanaklar ile bu yöntem daha verimli hale getirilebilir. Böylelikle daha demokratik bir yönetime geçiş sağlanmış olacaktır. Ön seçim yönteminin hem parti içi demokrasi bakımından hem de demokratik sistemin gereği bakımından önemli bir husus olduğu yapılan diğer akademik çalışmalarda da ortaya konmaktadır. Bu nedenle çalışmanın sonucunda demokrasinin gereği olan ve parti içi oligarşinin önüne geçebilecek en uygun aday belirleme yöntemi olarak görülen ön seçim uygulamasının, partilerin inisiyatiflerinden çıkarılarak böylesine önemli bir hususun anayasal ilke haline getirilmesinin son derece önemli bir husus olduğu kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akandere, O. (2010). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(76), 1-26.
- Akgün, B. (2007). 2007 Seçimleri ve Türkiye'de Demokratik Siyasetin Geleceği. *Demokrasi Platformu*, 3(11).
- Akıncı, A. ve Usta, S. (2015). Türkiye’de çok partili hayata geçişte etkili olan iç faktörlerin analizi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29),41-52.
- Aksoy, N. A. (2022). Osmanlı Devleti’ndeki İlk Erken Seçimin Taşradaki Yansımaları: Antalya Örneği (1912), *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 36, 782-810.
- Akyıldız, A. (2016). Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri. *Journal of Judgments by the Court of Jurisdictional Disputes/Uyusmazlık Mahkemesi Dergisi*, (7).
- Aliefendioğlu Y. (2005). Temsili Demokrasinin “Seçim” Ayağı. *TBB Dergisi*, (60), 71-96.
- Alkan, M. Ö. (1999). Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi. *Görüş Dergisi* 48-61
- Alkan, M. (2006). “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri” *Anayasa Yargısı*, 23, 133-165.
- Altan, C. (2009). Türkiye’de Erken Genel Seçimleri Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 8(16), 142-158.
- Altıparmak, C. (2008). Demokrasilerde aday belirleme yöntemleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (76), 355-375.
- Anadolu Ajansı (AA), (2015a). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partide-temayul-yoklamasi-yapildi/70812> (Erişim Tarihi:15.08.2023)
- Anadolu Ajansı (AA), (2015b). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-55-bolgede-on-secim-yapacak/74701> (Erişim Tarihi: (20.08.2023)
- Anadolu Ajansı (AA), (2015c). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/partilerde-secim-hazirliklari/75968> (Erişim Tarihi 28.08.2023)
- Anadolu Ajansı (AA), (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partide-aday-belirleme-sureci-basliyor-/1133949> (Erişim Tarihi:10.09.2023)
- Araslı, O. (1972). *Adaylık kavramı ve Türkiye’de milletvekili adaylığı*. Ankara: Sevinç Matbaası
- Armağan, S. (1967). Türkiye’de Parlamento Seçimleri. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 33(3-4), 45-100.

- Aşık, S. (2018). *Türkiye 'de Demokrasinin Yeniden İnşası Sürecinde Anavatan Partisi (1983-1991)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Ataay, F. (2020). Ekonomik Kriz, Siyasi Kutuplaşma ve Terör Gölgesinde 1977 Seçimleri. İçinde Yusuf Tekin (Ed.), *Yüzyüncü yılında TBMM: Oluşumu, çalışma şartları ve işlevleri içinde* (ss. 537-561). Ankara: TBMM Yayınları.
- Atayakul, F. A. (2007). *Türkiye 'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atik, T. B. (1994). *Türkiye 'de Siyasal Partilerin Örgütlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ay, H. ve Uçar, Ö. (2015). Devletin Gelişim Süreci. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2), 195-206.
- Aydemir, S. (2006). Seçim sistemlerinin siyasal hayattaki etkileri ve Türkiye örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 61-79.
- Aydın, M. A. (2007). Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim. *Yasama Dergisi*, (5), 82-108.
- Aydın, T. (2023). 1957 Genel Seçimleri: Taşrada Değişen Siyaset Dengesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 865-880.
- BBC News Türkçe, (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44205902> (Erişim Tarihi 17.09.2023)
- Benhür, Ç. (2007). 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 61-75.
- Berk, E. (2015). *1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasal Partiler ve Programları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara
- Bilir, F. (2000). *Türkiye 'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bingöl, A. A. (2007). *Yüksek Seçim Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu Kararlarının Demokratik Seçime Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Birecikli, İ. B. (2008). Yüzyüncü yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Akademik Bakış*, (03), 211-226.

- Bölükbaşı, M. (2019). *Siyasal Propaganda: 2007 ve 2011 Seçimlerinin Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Burçin, E. (2014). *Türkiye’de Siyasal Partilerin Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemleri*: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Cansever, N. (2019). *Türk siyasal hayatında yöneten sağıın bölünmesi: 1990’lı yıllarda Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi Karşılaştırmalı Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ceylan, A. (2020). Meşrutî Demokrasi: Dört Seçim, Dört Meclis (1908-1920). (Ed. Y. Tekin) içinde (s. 3-30) *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I*. https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/Yuzuncu_yilinda_TBMM_1_cilt.pdf
- Chatham House, (2022). The importance of democracy, <https://www.chathamhouse.org/2021/04/importance-democracy> (Erişim Tarihi:10.09.2023)
- CNNTÜRK, 2023. <https://www.cnnturk.com/turkiye/chpde-il-il-on-secim-sonuclari> (Erişim Tarihi: 01.08.2023)
- Çakır, E. M. (2020). 1991-2002 Yılları Arasında Koalisyon Hükümetleri Yönetimi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 19-37.
- Çalen, M.K. (2012). 1909 Kanun-i Esasî Tadilâtı. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 129- 140.
- Çavuşoğlu, H. (2009). *Türk Siyasal Yaşamında Doğru Yol Partisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Çavuşoğlu, H. (2014). Doğru Yol Partisi Açısından 24 Aralık 1995 Seçimlerinin Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(32), 19-36.
- Çaytaş, Ş. (2022). Milletvekilliği Adaylık Kriterleri ve 27. Dönem Milletvekillerinin Profil Analizi: Kimler Milletvekili Olabilir?. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 349-365.
- Çınar, Ü. O. (2006). *Türkiye’deki Siyasi Partilerin Aday Belirleme Yöntemlerinin Rekabet ve Temsilîyet Bakımlarından Değerlendirilmesi: 2011 ve 2015 Genel Seçimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, A. (2023). İdeolojiden kitleye Türkiye’de siyasi partiler. *Dicle Akademi Dergisi*, 3(2), 255-281.

- Çoker, F. (1996). Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem (1931-1935) II. Cilt. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara.*
- Demir, M. (2021). Osmanlı Parlamentosunda Bir Arap Mebusu Ruhi El-Halidi ve Siyasi Faaliyetleri (1908-1913). İçinde İ. Türkmen & Y. E. Tekinsoy & M. Hanılçe & N. Boy & F. Erarslan (Eds.) TBMM'nin Açılışının 101. Yıl Dönümünde Türk Demokrasi Tarihi Yazıları ss (197-218), Ankara.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları. *Ege Academic Review*, 10(2), 597-611.
- Demirci, P. (2021). 1946 ve 1950 Seçimleri: Siyaset, Bürokrasi, Propaganda ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 119-142.
- Demirci, H. A. (2020). Meşrutî Demokrasi: Dört Seçim, Dört Meclis (1908-1920). (Ed. Y. Tekin) içinde (s. 59-98) *Yüzyüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I*. https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/Yuzuncu_yilinda_TBMM_1_cilt.pdf
- Dinçer, E. H. (2006). *Türkiye'de Siyasal Parti İdeolojileri: Demokrasi ve Ekonomi Temel Kategorileri Bağlamında Parti Programları Üzerine Bir İçerik Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Erdem, E. (2015). Osmanlı Modernleşmesinin Hukuk Eksenli Bir Okuması: Reşat Kaynar'ın" Türkiye'de Hukuk Devleti Kurma Yolundaki Hareketler"İ. *Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 79-103
- Erkmen, A. (2017). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Genel Seçim Propagandaları ve Seçim Sonrası Faaliyetleri (1983-2011)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Erkmen, A. (2018). Türkiye'de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 1225-1247.
- Eroğlu Yalın, B. (2007). *Siyasal Düşünce ve Siyasal Tercih Üzerine Değerlerin Etkisi (Siyaset ve Değer İlişkisi ya da İletişimin Siyasalı)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eser, H. B. ve Taylan, Ö. (2018). Doğrudan ve Temsili Demokrasi Modelleri Üzerine Bir Eleştiri Denemesi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 13, 283-298.
- Ete, H. (2018). 24 Haziran seçimleri: Yeni sistemin siyaseti ve sosyoloji. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(54), 293-321.

- Fedayi, C. (2004). Ortanın Solu Akımı. *Liberal Düşünce Dergisi*, (33), 163-183.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. (1. Baskı), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gustavo, R. and Delgado, M (2021). Democracy in the Global South: Historical elements and contemporary challenges, *Humania del Sur*, 173-196.
- Gülsoy, M. T. (2006). Milletvekili Seçimlerinde Siyasal Parti Adaylarının Tespiti. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 125-144.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal Meşrûî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, 215-240.
- Gün, M (2018). *Türkiye'nin Orta Demokrasi Sorunları ve Çözüm Yolu*, İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık,
- Gürel, E. (2020). *Türkiyede siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirleme yöntemleri ve parti içi demokrasi ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güzeldağ, F. ve Akyıl, L. (2022). Osmanlı Devleti'nde Demokratikleşme Hareketleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 337-352.
- Habererk, (2018). <https://www.habererk.com/iyi-partide-merkez-yoklamasi-karari> (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
- Hasdemir, T. A. (2014). 1980 Sonrası Türkiye'de Seçim Sistemi: Kimi Saptamalar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01).
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 48-56.
- Haydaroğlu, C. ve Çevik, G. (2016). Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Demokrasi ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 51-63.
- İba, Ş. (2020). Parlamento Tarihimizde II. Meclis. (Ed. Y. Tekin) içinde (s. 125-153) *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I*. https://www.tbmm.gov.tr/pdf/Yuzuncu_yilinda_TBMM_1_cilt.pdf
- İdem, T. (2022). Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1372-1389.
- İnalçık, H. (1964). Sened-i ittifak ve Gülhane hatt-ı hümayunu. *Belleten*, 28(112), 603-622.

- İşçi, M. (1996). Eski Türklerde Devlet ve Demokrasi Anlayışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 53-62.
- İzci, F. ve Sarıtürk, M. (2019). Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılımı: Yönetime katılım ve yönetim ilişkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 498-517.
- Kahraman, M. ve Çalışkan, Z. (2007). Türkiye’de Siyasal Partilerin Hukuksal Statüsü ve Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 122-131.
- Kahya, P. Adalet Partisi İktidarında Propaganda (1965-1971). İçinde Mustafa Karaca Caner Çakı (Eds) *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ss (93-115), Akademisyen Kitap Evi, Ankara.
- Kapdan, A. M. (2019). *Türkiye’de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Ticaret Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakoç, R (2020). Türkiye’de Siyasi Partilerin Milletvekili Adaylarını Belirleme Usulleri: AK Parti, CHP, MHP Örnekleri, *Turkish Studies - Social Sciences*, 1223-1243.
- Karaköse, M. E. ve İba, Ş. Parti Disiplini Açısından Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi Yöntemleri. (Ed. G. Özsu) içinde (s.71-81) *Akademik Teklif*, 3(5)
- Kaya, Y. (2018). Türk Siyasal Yaşamında 1954 Genel Seçimleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 2276-2291.
- Keskin, Y. Z. (2020). Türkiye siyaseti ve devlet örgütlenmesinde 12 Mart muhtırasının etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (TBMM’nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı), 1-15.
- Kocaaga, O. (2019). *Siyasal vekalet eylemi üzerinden tahakküm ilişkilerini düşünmek: Cumhuriyet Halk Partisinde aday belirleme süreçleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Galatasaray Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, Ö. (2019). Türkiye’de Hukuk Devletin Gelişimi ve 1982 Anayasası. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, B. ve Sancaktutan, E. (2021). Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi yenilikleri: Tanzimat Fermanı sonrası yeni kurumlar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 1936-1948.

- Koçak, C. (1996). *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Köse, A. (2016). Değer ve Siyaset İlişkisi: 22 Temmuz 2007 Seçimi Üzerine Bir Değer Analizi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 2-19.
- Köybaşı, Z. (2006). *Türkiye’de siyasi partilerin aday tespiti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Kutlu, A. (2019), *Antik ve Modern Demokraside Siyasetin Kişiselleşmesi: Devlet Adamı Figürü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuyaksıl, A. ve Altunbaş, A. (2012). Türklerde hukuk devleti anlayışının tarihsel gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 15-46.
- Mankan, V. (2020). Demokrasinin Tarihsel Evrimi. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 119-136.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1113-1132.
- Metin, B. ve ÇELİK, A. (2021). Türkiye Cumhuriyeti’nde 1991 Genel Seçimleri ve Erdal İnönü’nün Başbakan Yardımcılığı Görevi Sırasındaki Siyasi Faaliyetleri. *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, 1(1), 80-102.
- MHP, (2015). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/kadrolar/detay_ba_3789/myk/84.html (Erişim Tarihi: 13.08.2023)
- MHP, (2018). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4409/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_Il_ve_Ilce_Yoneticilerine_yayimladiklari_genelge_1_Mayis.html (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- Nişancı Ş. ve Doğan, S. (2022). Türkiye’de 2018 yılında gerçekleştirilen seçim ittifaklarının kurumsal yönden tahlili. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(2), 183-194.
- Olgun, K. (2011). Türkiye’de cumhuriyetin ilanından 1950’ye Genel Seçim uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79), 1-36.
- Örs, H. B. (2015). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (8. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özacun, O. (2002). Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, 2002, s. 205-233.
- Özdoğan, Y. (2021). Türk Siyasi Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 465-480.
- Özmen, Y. P. (2018). Türk Parti Sisteminde Parçalanmışlık ve Seçimsel Dalgalanmalar. *Akademik Hassasiyetler*, 5(9), 17-35.
- Özsoy, O (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Parlar, B. E. (2010). *Kuruluşundan günümüze Cumhuriyet Halk Partisinde parti içi demokrasi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sabah, (2011). <https://www.sabah.com.tr/gundem/2011/04/04/chpde-29-ilde-on-secim-yapildi?paging=6>) (Erişim Tarihi: 28.07.2023)
- Sancaktar, F. M. (2021). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e anayasa, seçim ve meclis tecrübesi:(1876-1923)*. Ötüken Yayınevi. 332 s.
- Sargut, B. D. D. (2022). 1983 Genel Seçimleri. *Türk Demokrasi Tarihi (1980’Den Günümüze) Liderler, Partiler ve Seçimler*, içinde (77,93), Efe Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Sarıkaya, M. Z. (2023). Osmanlı Devleti’nde Yeni Bir Yapılanma: Tanzimat Fermanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60-91.
- Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları
- Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çev: M. Emin, Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.
- Sözcü, (2015a). <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/durmus-yilmaz-ankaradan-temayule-girdi-791752/> (Erişim Tarihi: 12.08.2023)
- Sözcü, (2018b). <https://www.sozcu.com.tr/hdpde-mevcut-vekillerin-cogu-aday-gosterilmeyecek-wp2419562> (Erişim Tarihi: 25.09.2023)
- Şahin, E. ve Tunç, B. (2015). Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP–CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 1(2), 31-69.

- Şen, T. (1995). *Parti Disiplini açısından Siyasal Partilerin Parlamenter Rejime Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şener, T ve Eren, N. Ü. (2022). Türkiye’de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 45-68.
- Şıra, G. (2021). *Demokrat parti döneminde seçim kampanyaları (1957 Genel Seçimi)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu
- Şimşek, K. (2018). *Mesut Yılmaz ’ın Başbakanlığı Dönemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Takvim, (2011)
- https://www.takvim.com.tr/siyaset/2011/03/22/ak_parti_20_ilde_temayul_yoklamasi_yapti (Erişim Tarihi: 24.07.2023)
- Tamçelik, S. (2012). *Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu*. Ankara: Eko Avrasya Yayınları
- Tanör, B., Boratav, K., Akşin, S., Ödekan, A (2014). *Türkiye Tarihi 5, Bugünkü Türkiye 1980-2003*, Cem Yayınevi, 408s, İstanbul.
- Taylan, Ö. (2021). 1946 Genel Seçimlerinin Demokrasi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4(1), 62-74.
- TBMM, (2020). *Dünya’da Seçim Sistemleri*. TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları. Yayın No: 12 s.161 Ankara
- TBMM, (1982). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*. Ankara:,TBMM Basımevi.
- Tekin, Y ve Okutan, M.Ç (2015). *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitapevi.
- Teknaz, M. D. (2023). Adalet Partisi İktidarında Seçimler. *Tarih ve Tarihçi*, 2(1), 1-17.
- Topçu, E. (2009). Türk Siyasi Hayatında Doğru Yol Partisi: Sosyo-Politik Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toprak, E. (2020). 1982 Anayasası’nın Hazırlanma Süreci. *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 177-185.
- Toprak, S. V. (2013). İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 171-192.

- Toruk, İ. (2005). Türkiye’de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyoekonomik Ortamın ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 493-508.
- Tosun, H. (2002). Türkiye’de Demokrasinin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(52), 187-234.
- Tuna, I. 27 Mayıs’ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(40), 227-251.
- Tuncay, S. (1996). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- Tuncer, E. (2014). 22 Temmuz 2007 Seçimleri: Genel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 1(1), 135-146.
- Turan, İ. (2022). Demokrasi, Seçim Ve Seçim Sistemleri. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 3(2), 94-120.
- TÜİK, (2023). Milletvekili Seçim İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Adalet-ve-Secim-110> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)
- Türk, H. S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. *Anayasa Yargısı*, 22(1), 75-113.
- Unat, K. (2015). Tek parti döneminin son Genel Seçimi: 1943 seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin seçim propagandaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 56, Bahar 2015, s. 209-248
- Uslu, Y. (2023). Türkiye’nin Son Yüzylındaki Demokratikleşme Sürecinde-Askeri Vesayet Üzerinden-Yaşanan Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 19(65), 108-131.
- Ustabulut, B. (2018). Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde Türkiye’de ülke seçim barajı uygulaması. *İnsan ve İnsan*, 5(18), 341-358.
- Ülman, A.H. (1957). 21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu’nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12(01).
- Ünal, B. A. (2019). Türkiye’nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(2), 321–328.
- Özbudun, E. (1995). Seçim sistemleri ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1).
- Özdemir, H. (2015). 28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 165-193.

- Yamaç, M.(2014). İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi). *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(5), 54-68
- Yamaç, M. (2020). Türkiye Devleti'nin ilk anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye kanunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(TBMM'nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı), 204-220.
- Yanık, M (2007). Parti İçi Demokrasi Açısından Aday Belirleme Yöntemleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(3-4), 185-206.
- Yavuz, B. (2009). Çoğulcu demokrasi anlayışı ve insan hakları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 283-302.
- Yılmaz, M.E.(2018). *Koalisyon Hükümetlerinde İstikrar ve Verimlilik: 1991-2002 Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yiğit, H. H. (2018). 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Genel Seçim Sonuçları Üzerine Mekânsal Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22),
- YSK, (2023a). *1983-2007 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri*. <https://web.archive.org/web/20150402150011/http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/1983-2007-MVSecimleri/Turkiye.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).
- YSK, (2023b). *Milletvekili Genel Seçim Arşivi*. <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (Erişim Tarihi: 24.07.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Fatih GÜNEŞ

Eğitim Durumu

Lisans: - Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

- Aksaray Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (2024)

İş Denevimi

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Görevi

Bilgisayar İşletmeni

Yayınlar:

Güneş, F (2024, Mart). *Milletvekili Genel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Aday Tespit Yöntemleri Üzerine Genel Bir Değerlendirmesi* (öz). Recognition And Appreciation Of Research Contribution To Karadeniz 15th International Conference On Social Sciences, Rize.